

55578

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DA YABANCI BİR MİMAR

WILLIAM JAMES SMITH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Canan HAMZAOĞLU

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 27 Mayıs 1996

Tezin Savunulduğu Tarih : 20 Haziran 1996

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Afife BATUR

Jüri Üyeleri

: Prof. Dr. Semra ÖGEL

Prof. Dr. Ayla ÖDEKAN

HAZİRAN 1996

ÖNSÖZ

Batı'nın etkisinin büyük bir hız kazandığı Tanzimat döneminde sosyal ve siyasi alanda yapılan yeniliklerin yanısıra güzel sanatlar ve mimari alanında da bir değişim sürecine girilmiş, XIX. yüzyıl Avrupa mimarisine hakim olan eklektisizm bu dönem Osmanlı mimarisinin genel çehresini oluşturmuştur. XIX. yüzyıl Osmanlısı'nda oluşturulacak olan mimarilerin inşasında çoğunlukla yabancı mimarlara görev verilmiş, hassa mimarlar ocağı ise bünyesinde yaşadığı birtakım problemler sonucunda bu faaliyetlerin dışında kalmıştır. Abdülmecid'in padişahlığının sözkonusu olduğu Tanzimat döneminde karşımıza çıkan ve yabancı mimarlardan biri olan William James Smith, 1846'dan 1853 yılına kadar İmparatorluk için birçok sivil ve resmi nitelikli yapı gerçekleştirmiş, XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinin genel çehresini tayinde büyük bir rol oynamıştır. Bu niteliğinden dolayı Smith ve yapıtları incelenmeye değer bir önem taşımaktadır.

Sayın hocam Prof. Dr. Afife Batur'a bana bu konuyu inceleme fırsatını verdiği için teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca İngiliz Kraliyet Mimarları Enstitüsü Kütüphanesi görevlileri ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde çalışan görevlilere ve İngiliz Kraliyet Mimarları Enstitüsü'ne bağlı olan İngiliz mimar Dr. Marc Crinson'a da çalışmam esnasında bana gösterdikleri içten tavır ve yardımlarından ötürü teşekkürü bir borç biliyorum.

Saygılarımla

İstanbul, Mayıs 1996

Canan Hamzaoğlu

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
NOTASYON LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
EK LİSTESİ	vii
ÖZET	x
SUMMARY	xi
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2. OSMANLI'DA BATILILAŞMA ÇABALARI VE TANZİMAT	5
BÖLÜM 3. OSMANLI MİMARİSİNDE BATI ETKİSİ VE TANZİMAT DÖNEMİNDE MİMARİ İLE İLGİLİ DURUM	10
BÖLÜM 4. WILLIAM JAMES SMITH'İN HAYATI VE MESLEKİ KARİYERİ	17
BÖLÜM 5. EĞİTİM ALANINDA WILLIAM JAMES SMITH	22
BÖLÜM 6. WILLIAM JAMES SMITH'İN İSTANBUL'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ YAPILAR.....	24
6.1. İngiliz Elçiliği Binası	24
6.1.1. Elçilik Binası'nın Cephe Analizi	30
6.1.2. Elçilik Bahçesi'ndeki St. Helena Şapeli	33
6.2. Mecidiye Kışlası (Taşkışla)	35
6.2.1. Mecidiye Kışlası Plan ve Cephe Analizi	38
6.3. Selimiye Kışlası'nın Harem'e ve Kuzey'e Bakan Bölümleri	41
6.4. Tophane-i Amire Hastanesi (Gümüşsuyu Asker Hastanesi)	42
6.4.1. Tophane-i Amire Hastanesi Cephe Analizi	46
6.5. Tophane Kasrı	47
6.5.1. Tophane Kasrı'nın İç Donanımı Ve Cephe Analizi	48
6.6. Kuledibi'ndeki Yapı Kompleksi	51
6.6.1. İngiliz Gemicileri Hastanesi ve Cephe Analizi	52
6.6.2. Konsolosluk Binası	54

6.6.3. Konsolosluk Hapishanesi ve Cephe Analizi	54
6.6.4. Konsolosluk ve Gemicilik Büroları Cephe Analizi	59
6.7. Kış Bahçesi ve Alay Köşkü	61
6.8. İbrahim Ethem Paşa Konağı	63
BÖLÜM 7. WILLIAM JAMES SMITH'İN YENİLEME PROJELERİ	66
7.1. Naum Tiyatrosu	66
7.1.1. Naum Tiyatrosu'nu Yenileme Faaliyetleri	68
7.1.2. Naum Tiyatrosu'nun İç Donanımı ve Cephe Analizi	69
7.2. Galata Sarayı ve Çevresi	72
SONUÇ	73
BİBLİYOGRAFYA	77
EKLER	80
ÖZGEÇMİŞ	131

NOTASYON LİSTESİ

A.Ş.: Anonim Şirketi

Bkz.: Bakınız

M: Miladi

No: Numara

O.D.T.Ü.: Ortadoğu Teknik Üniversitesi

RIBA: Royal Institute of British Architects

S: Sayı

v.: Volume

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 6.1. İngiliz Elçiliği Binası, Üstten Görünüş	26
Şekil 6.2. İngiliz Elçiliği Binası, Plan	26
Şekil 6.3. İngiliz Elçiliği Binası, Vaziyet Planı	31
Şekil 6.4. Elçilik Bahçesi'ndeki St. Helena Şapeli, Plan	34
Şekil 6.5. Mecidiye Kışlası (Taşkışla), Plan	40
Şekil 6.6 Tophane-i Amire Hastanesi, Vaziyet Planı	43
Şekil 6.7. Kuledibi'nde Yapı Kompleksi	53
Şekil 6.8. Kuledibi'nde İngiliz Gemicileri Hastanesi, Ön Cephe	53
Şekil 6.9. Kuledibi'nde İngiliz Konsoloslugu, Plan	55
Şekil 6.10. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Ön Cephe	57
Şekil 6.11. İbrahim Ethem Paşa Konağı, Vaziyet Planı	64
Şekil 7.12. Naum Tiyatrosu, Plan	70

EK LİSTESİ

Ek A: Osmanlıca ve İngilizce Belgeler

	Sayfa
Ek A.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:4772	81
Ek A.2. İngiliz Kraliyet Mimarları Enstitüsüne Üyelik Başvurusu	82
Ek A.3. İngiliz Kraliyet Mimarları Enstitüsüne Üyelik Başvurusu	83
Ek A.4. William James Smith'in Enstitü'ye Sunduğu Taahhütname	84
Ek A.5. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:3567	85
Ek A.6. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:1527	86
Ek A.7. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:1527	87
Ek A.8. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:1605	88
Ek A.9. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemî, Dosya No:60, Gömlek No:75	89
Ek A.10. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:2052	90
Ek A.11. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemî, Dosya No:6, Gömlek No:44	91
Ek A.12. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:2976	92
Ek A.13. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:4847	93
Ek A.14. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:4847	94
Ek A.15. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:4847	95
Ek A.16. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:4847	96
Ek A.17. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemî, Dosya No:31, Gömlek No:86	97
Ek A.18. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemî, Dosya No:90, Gömlek No:15	98
Ek A.19. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:1830	99
Ek A.20. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:1830	100
Ek A.21. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:1972	101
Ek A.22. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemî, Dosya No:43, Gömlek No:99	102

Ek B: Resimler

Ek B.1. Reform Kulüp Binası, Londra, Ön Cepheden Görünüş	103
Ek B.2. İngiliz Elçiliği Binası Arka ve Sağ Cepheden Görünüş	104
Ek B.3. Palazzo Farnese, Roma, Ön Cepheden Görünüş	105
Ek B.4. İngiliz Elçiliği Binası, Sol Cepheden Görünüş	105
Ek B.5. İngiliz Elçiliği Binası, Sağ Cepheden Görünüş	106
Ek B.6. Mecidiye Kışlası, Kitabe Taşı	107
Ek B.7. Mecidiye Kışlası, Boğaz'a Bakan Cephe	107
Ek B.8. Mecidiye Kışlası, Sağ Cepheden Görünüş	108
Ek B.9. Mecidiye Kışlası, Sol Cepheden Görünüş	108
Ek B.10. Mecidiye Kışlası, Üstten Görünüş	109
Ek B.11. Mecidiye Kışlası, Batı Cephesinden Görünüş	110
Ek B.12. Mecidiye Kışlası, Güney Cephesinden Görünüş	110
Ek B.13. Mecidiye Kışlası, Giriş Bölümü	111
Ek B.14. Mecidiye Kışlası, Köşe Kulesinden Ayrıntı	112
Ek B.15. Selimiye Kışlası, Denize Bakan Cephe	113
Ek B.16. Tophane-i Amire Hastanesi, Ön Cepheden Görünüş	114
Ek B.17. Tophane Kasrı, Denize Bakan Cephe	115
Ek B.18. Tophane Kasrı, Sağ Cepheden Görünüş	115
Ek B.19. Tophane Kasrı, Caddeye Bakan Cepheden Görünüş	116
Ek B.20. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Giriş Kapısı	117
Ek B.21. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Ön Cepheden Görünüş	118
Ek B.22. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, İkinci Kat Pencere Detayı	118
Ek B.23. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Ön Cepheden Görünüş	119
Ek B.24. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, İkinci Kat Pencere Detayı	119
Ek B.25. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Ön Cepheden Görünüş	120
Ek B.26. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Birinci Kat Pencere Detayı	120
Ek B.27. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Çatı Katından Görünüş	121

Ek B.28. Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları, Ön Cepheden Görünüş	121
Ek B.29. Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları, Giriş Bölümü ..	122
Ek B.30. Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları, Ön Cephe	122
Ek B.31. Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları, Sağ Cepheden Görünüş	123
Ek B.32. Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları, Ön Cepheden Ayrıntı	123
Ek B.33. Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Bürolarının İngiliz Gemicileri Hastanesi İle Bağlantısı	124
Ek B.34. Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları, Ön ve Sol Cephelerden Görünüş	124
Ek B.35. Kış Bahçesi ve Alay Köşkü, Dolmabahçe	125
Ek B.36. Kış Bahçesi, Dolmabahçe	125
Ek B.37. Alay Köşkü, Dolmabahçe, Yan Cepheden Görünüş	126
Ek B.38. Alay Köşkü, Dolmabahçe, Caddeye Bakan Cephelerden Görünüş	126
Ek B.39. Alay Köşkü, Dolmabahçe, Pencere Detayı	127
Ek B.40. Naum Tiyatrosu, İç Mekandan Görünüş	128
Ek B.41. Naum Tiyatrosu'nda Garibaldi Onuruna Verilen Ziyafet	129
Ek B.42. Naum Tiyatrosu, Ön Cepheden Görünüş	130

ÖZET

III. Ahmet dönemi ile birlikte başlayan batılılaşma çabaları, Abdülmecid döneminde büyük bir hız kazanmış, bu durum kendini en temelli biçimde Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile göstermiştir. Tanzimat Fermanı ile birlikte haklar, eğitim ve askerlik gibi alanlarda birtakım köklü yenilikler olduğu gibi güzel sanatlar alanında da bu yeniliklerin takip edilmesi söz konusu olmuş, Osmanlı İmparatorluğu hem sosyal hem de siyasi alanda Batı'yı örnek almaya çalışmıştır. Tanzimat dönemindeki batılılaşma politikası, mimariyi de etkisi altına almış, bu dönem Avrupası'ndaki eklektisizm İstanbul'da yavaş yavaş etkin olmaya başlayan yabancı mimarlar tarafından Osmanlı mimarisine adapte edilmeye çalışılmıştır.

Abdülmecid döneminde İstanbul'da bulunan William James Smith, Batı eklektisizmini Osmanlı mimarisine adapte etmeye çalışmıştır. İngiliz Çevre Bakanlığı mimarlarından olan Smith, 1831 yangınında yanan İngiliz Elçiliği binasını yeniden inşaa etmek üzere 1841 yılında İstanbul'a gönderilmiştir. 1841-1853 yılları arasında İstanbul'da bulunan Smith, bu yıllar arasında İmparatorluk için birçok yapı inşaa etmiş, resmi yapılar dışında sivil nitelikli yapılara da imzasını atmıştır. Smith, Naum Tiyatrosu ve Galata Sarayı'nın yenilenmesi projelerinde de görev almıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bir belgeye göre Smith'in yanına teori ve uygulama alanında yetiştirilmek üzere Osmanlı Müslüman mimar halifelerinin genç ve yeteneklilerinden birkaç kişinin de verildiği tespit edilmiştir. Smith'in inşaa ettiği yapılarda eklektik anlayışın yanı sıra Neoklasik bir tavrın daha ağır bastığı dikkati çekmektedir. Kaynağını Antik Yunan ve Roma'dan alan bu tavrın Smith'in başkentte gerçekleştirdiği yapılara nasıl yansıdığını incelemek bu çalışmanın başlıca amacıdır. İstanbul'da görev alan yabancı mimarların oluşturduğu yelpazede hatırı sayılır bir yere sahip olan Smith'in İmparatorluk için yaptığı çalışmalar, Tanzimat dönemi mimarisinin genel çehresini belirlemede oldukça etkili olmuştur; işte bundan dolayıdır ki Smith, oluşturduğu mimarilerle araştırılmaya değer bir mimardır. Bu çalışmaya sağlıklı bilgilerle donanmış bir çalışma niteliği kazandırmak için Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve kısa adı RIBA olan İngiliz Kraliyet Mimarları Enstitüsü ile sıkı bir temasa geçilmiş, elde edilen belgeler ışığı altında çalışma sağlam temeller üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Ayrıca günümüze ulaşan yapıları analiz etmek için yapıların bulunduğu yerlerde çıplak gözle araştırmalar yapılmış, elde edilen veriler görsel malzemeye desteklenmeye çalışılmıştır.

SUMMARY

A FOREIGN ARCHITECT IN İSTANBUL: WILLIAM JAMES SMITH

The result of the Ottoman Westernization policy which had gained an acceleration with the announcement of the command of Tanzimat in the nineteenth century, some new changes had occurred in education, in military service and in human rights.

Related to this announcement, Sultan Abdülmecid, had accepted the power of law above his domination for the very first time in the Ottoman history. The importance of this acceptance is that Abdülmecid was quite ready to do some new changes in both social life and in political life.

The Westernization policy in the nineteenth century of Ottoman Empire, had ofcourse influenced the fine arts and especially the architecture.

While Europe was experiencing the eclectic manner in the architecture of the nineteenth century, Ottoman architecture was also in a chaos. In Abdülmecid period, besides Baroque and Empire styles, other styles were also adapted to the Ottoman architecture. With the influence of the eclectic architectural manner of the nineteenth century Europe, the buildings in eclectic style were constructed in İstanbul. The Ottoman architects in the nineteenth century were not capable to construct buildings in large dimensions. Because constructing these kinds of buildings were beyond their capabilities, the non-Muslim and the foreign architects were charged for this job; and William James Smith was one of them.

Being one of the Works Office architects in England, Smith was sent out to İstanbul in 1841 to reconstruct the British Embassy which was burnt down in the year of 1831 by the Pera fire.

During his residence in between 1841 and 1853, Smith had built not only official buildings but domestic buildings such as Tophane Kiosk in Tophane, Winter Garden and Alay Kiosk in the complex of Dolmabahçe Palace and a Kiosk for İbrahim Ethem Pasha aswell.

The official buildings that Smith had constructed are: British Embassy (1844-1854), The Chapel of St. Helena which is in the garden of the British Embassy (1849 -1856), Mecidiye Barracks (1847-1854), some Parts of the Selimiye Barracks which face the Harem region and the North, Tophane-i Amire Hospital (Gümüşsuyu Soldier Hospital) (1847-1854), Seaman's Hospital (1844-1854), British Consulate (1849-1858), British Prison (1849-1858) and Consular Offices in Kuledibi.

It is known that Smith, had the responsibility of educating some young Muslim architect caliphs both in theoretical and practical ways.

Towards the end of his residence in İstanbul Smith, was criticized in many ways such as not dealing with the construction of some buildings. Because of this complains he was sent back to England by the ambassador Canning in 1853.

Smith was nominated as a fellow in the Royal Institute of British Architects in 1841 but his membership was refused by the institute. Smith had applied for being a member in the Royal Institute of British Architects in 1855 and he was elected as a member in 1856.

It was not found out that Smith had worked elsewhere in Europe. During his residence in İstanbul, Smith was appreciated and rewarded by Abdülmecid for the works he had done for the Ottoman architecture.

Smith's architecture is an eclectic architecture. He generally refers to the elements of Antique architecture. Noe-Greek, Neo-Renaissance, Neo-Classical, Empire and Mannerist styles are the styles which can be seen in Smith's structures.

The British Embassy, one of Smith's works, is the palace which was built for the British ambassador in İstanbul in between the years of 1844 and 1854, has the characteristics of the Renaissance architecture. Its style is the domestic Italian style after the same model as the Reform Club house which was constructed by Charles Barry in between 1837 and 1841 in London.

The mass of the palace is just like the domestic Italian buildings which were built in the Renaissance period. The Rustic texture of the entrance floor, the profilings which separate the floors from each other, the order of the windows and the cornice remind us the domestic Italian buildings built in the fifteenth century. The perfect geometry of the Renaissance buildings and the "armonia" maintained by this geometry can also be seen at this palace. Because of all this characteristics, this building of Smith is Neo-Renaissance in style.

The Mecidiye Barracks which Smith had built in between the years of 1847 and 1854 has both Neo-classical and Neo-Greek architectural characteristics. The entrance of the buildings is just like a Greek temple. The orders of the windows, columns, pilasters and the profilings do remind us the characteristics of the Antique architecture. Being another example of eclectic architecture of Smith, this building is Neo-classical in general.

The Tophane-i Amire Hospital in Gümüşsuyu, has also a Greek entrance and Antique architectural elements such as pilasters and columns but generally it is more likely to be a Neo-classical work of Smith.

One of the examples of Smith's domestic architecture, The Tophane Kiosk, which was constructed for Abdülmecid, has the characteristics of the Empire style on its four façade. The shapes of the windows, the disciplined ornaments framed with the rectangular shapes, the gofferings in between the windows, the keyed arches and the ornaments about army tools on the piers of the entrance are typical characteristics of the Empire style. As a matter of fact, the Empire style aims to use the architectural elements of the Roman architecture thus this building refers to the forms of the Roman architecture.

The Seaman's Hospital dated in between 1844 and 1854 is an eclectic example of Smith's works. The pilasters in Corinthian order, the profilings separating the floors from each other, the podium where the building sits on remind us the Neo-classical structures. On the other hand the texture of the first floor wall reminds us the domestic Italian buildings built in the Renaissance period. There are empty rectangular shapes between the first and the second floor which can be seen in the Ottoman Empire style sometimes. All these things are enough to call this structure eclectic.

The British prison in Kuledibi built in between 1849 and 1858 has the characteristics of the Empire style. The keyed arched windows and doors, the flame forms make the style of this building Empire.

The Consular Offices is the Other example of Smith's eclectic works. The architectural elements and the ornamented cross-beams on the façade make this building Neoclassical; but on the other hand the wall texture of the entrance floor reminds us the wall texture of the domestic Italian buildings built in the Renaissance period. The exaggeration of the keystones with decorative function and the keystone pediment which can be seen on this building, are the main characteristics of the Mannerist architecture.

Just before his departure from İstanbul, Smith had completed a winter garden for Abdülmecid with rooms attached, furnished and fitted up with articles of English manufacture made expressly for it. In the center of the winter garden there is a crystal fountain of large dimensions. This winter garden stands next to a kiosk called Alay Kiosk in the complex of Dolmabahçe Palace.

The Alay Kiosk is also an eclectic work of Smith. This Kiosk was built for Abdülmecid in order him to watch his public. The building is supported by the columns of Corinthian order. The ornaments are framed by rectangular shapes. Every ornament is disciplined like in Empire style; thus this building has both Neo-classical and Empire style in general.

Smith had built a domestic structure for İbrahim Ethem Pasha in Kantarcılar region. This kiosk does not exist in Kantarcılar today. In the map of Pervititch dated in 1941 it is noticed that this building was being used as a tobacco depot lastly. It is also noticed that this kiosk was built by stone and had three floors. The decoration inside was said to be timber. The kiosk also had a Turkish bath inside. The building itself had two entrance, one with the Baroque stairs.

Smith had worked on the project of the renovation of the Naum Theater and the Galata Sarayı. It is not so clear that he prepared a project on Galata Sarayı, which was burnt down in 1848; but it is clear that he had renovated the Naum Theater in 1853 when it was burnt for the second time. The building was actually built by Fossati brothers.

Naum Theatre was one of the examples of eclectic architecture. When the theatre was burnt down in 1853, Smith had made no changes in Fossatis' project. The decoration of the theatre was made of timber and said to be quite rich. Naum theatre was burnt down in 1870 for the third time and never built again.

It is obvious as a whole that Smith had built structures with eclectic manner. Neo-classical, Neo-Greek, Neo-Renaissance, Empire and Mannerist styles are the styles that all can be seen in his structures.

In the nineteenth century there was an eclectic attitude in the Ottoman architecture. Because Smith had this attitude in building his structures it is worth studying on how Smith adapted his architectural attitude to the buildings that he built for the Ottoman Empire and how he influenced the general appearance of the nineteenth century Ottoman architecture.

In order to prepare a dependable study, several researches were done in the archive of the Ottoman Premiership. The buildings were analyzed in the place where they stood and the photos were taken for analyzing the details of the buildings. Some buildings, such as the St. Helena Chapel, The İbrahim Ethem Pasha Kiosk in Kantarcılar and the British Consulate in Kuledibi couldn't be analyzed like other buildings. Only the plan of these buildings were maintained. On the other hand it is not clear that the consular offices were built as Smith wanted because Smith was sent back to England in 1853 and the Consular Offices were finished in 1858 by another person who was sent from England.

In order to find more information about Smith Royal Academy, Royal Institute of British Architects, Westminster Reference Library and Dr. Marc Crinson, the Royal Institute of British Architects member were sent faxes. Unfortunately they neither knew about Smith's birthday nor his educational studies. Therefore it was impossible to find out information about Smith's birthday and his educational studies.

It should be confessed that the documents which were maintained in the archive of Ottoman Premiership, sent from Dr. Marc Crinson and the Royal Institute of British Architects gave a chance to prepare a dependable study on William James Smith, one of the architects who had a great influence on the nineteenth century Ottoman architecture.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

III. Ahmet döneminde Lale Devri'yle birlikte başlayan batılılaşma çabaları, bu padişah döneminden sonra tahta çıkan Osmanlı padişahları tarafından da devam ettirilmiştir. Abdülmecid'in tahta çıkmasıyla birlikte bu çabalar daha da hızlanmış, Tanzimat dönemi Osmanlısı gerek siyasi gerekse sosyal alanda birçok yeniliği içine sindirmeye çalışmıştır.

Abdülmecid'in sultanlığındaki Tanzimat döneminin en önemli olayı hiç şüphesizdir ki Tanzimat Fermanı'nın ilanıdır. Tanzimat Fermanı'nın ilanını hazırlayan zemin II. Mahmut döneminde oluşturulmaya başlanmıştır. Tanzimat'ın belki de en önemli şahsiyeti olarak nitelendirebileceğimiz Mustafa Reşid Paşa bulduğu bu elverişli zemini değerlendirerek Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini olumlu yönde etkileyecek olan Tanzimat Fermanı'nın ilanını sağlamıştır. Abdülmecid ise Osmanlı tarihinde ilk defa olmak üzere Tanzimat Fermanı'nda yer alan prensiplere ve bunlara dayanan kanunlara riayet edeceğine yemin etmek suretiyle kutsal yetkileri üzerindeki bir kuvveti, yani kanun kuvvetini tanıdığını göstermiş, böylece Osmanlı İmparatorluğu batılılaşma yolunda önemli bir mesafe katetmiştir.

II. Mahmut, Mustafa Reşid Paşa ve Abdülmecid'in çabalarıyla gerçekleşen Tanzimat Fermanı ile birlikte Batı'nın sadece teknik alanda değil, düşünce alanında da Osmanlı'dan üstün olduğu gerçeği ortaya konmuştur.

Bir devletin yenileşmesi çabalarında üstünde ısrarla durulması gereken nokta, haklar alanındaki değişikliklerdir. Tanzimat Fermanı ile birlikte haklar alanında birtakım olumlu değişiklikler sözkonusu olmuş, bu durum eğitim, askerlik ve güzel sanatlar alanında da kendini göstermiştir.

Tanzimatla birlikte Batı'ya daha da yaklaşan Osmanlı İmparatorluğu, bu dönem Avrupası'nda yaşanan eklektisizmi de içine sindirmeye

çalışmıştır. Oysa ki Tanzimat dönemi Osmanlısı ne bir endüstri çağına girişin sancılarını çekmekte ne de Batı'da bu dönemde olduğu gibi toplum hayatında ekonomik ve sosyal çalkantılar yaşamaktadır. Dolayısıyla Osmanlı toplumunda eklektisist anlayışa yaklaşmayı gerektirecek herhangi bir durum söz konusu değildir; ancak Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat hareketleriyle batılılaştırılmaya çalışılıyordur, dolayısıyla XIX. yüzyıl Avrupası'ndaki her oluşum her yenilik Osmanlı'yı batılılaştırmaya çalışanlar tarafından Osmanlı beğeni ve estetiğinin süzgecinden geçirilmeden Osmanlı İmparatorluğu'na adapte edilmeye çalışılmıştır. Bu durum en temelli biçimde XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinde karşımıza çıkmaktadır.

XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinde batılılaşmanın getirdiği etkiyle birlikte ortaya konacak olan yapılar, o yapıları inşaa edecek olan mimarların görüş, zevk, anlayış ve kabiliyetleri doğrultusunda gerçekleştirilecektir. Bu anlamda mimarlara düşen görev çok büyüktür. Bu noktada üzülmek belirtmek gerekir ki dönemin hassa mimarları, batılılaşmanın Osmanlı mimarlığına getirdiği eklektik tutum gereğince inşaa edilecek olan yapıların oluşturulmasında yeterli değillerdir; zira bu dönemde Osmanlı mimarlarında bir zayıflık, örgütlerinde ise bir çöküntü yaşanmaktadır. Dolayısıyla XIX. yüzyıl ortalarına doğru, mimarlık işlerinin gayri Müslim mimarların tekeline kaldığı devrede yabancı mimarlar da bina yapım işlerinde görev almaya başlamışlardır. Bu bağlamda Abdülmecid döneminde karşımıza çıkan İngiliz mimar William James Smith ve İtalyan mimar Fossati İstanbul'da birçok yapıya imzalarını atmışlardır.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı batılılaşması sonucu Osmanlı mimarisine katkıda bulunan yabancı mimarlardan William James Smith'in İstanbul'da bulunduğu süre zarfında Osmanlı İmparatorluğu için gerçekleştirdiği yapıları incelemek ve Osmanlı mimarlığına ne gibi katkılarda bulunduğunu, ne gibi yenilikler getirdiğini tartışmaktır. Buna bağlı olarak ikinci ve üçüncü bölümlerde Osmanlı'da batılılaşma çabaları ve Tanzimat, Osmanlı mimarisinde Batı etkisi ve tanzimat döneminde mimari ile ilgili durum irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde, William James Smith'in hayatı ve mesleki kariyeri incelenmiş, bu konuda sağlıklı bilgiler edinebilmek için Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırmalar yapılmış, ayrıca kısa adı RIBA olan İngiliz Kraliyet Mimarları Enstitüsü ile temasa geçilmiştir. Ne Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden ne de RIBA'dan elde edilen belgelerde William James Smith'in kaç yılında doğduğu ve eğitimi ne şekilde gerçekleştirdiği konusunda herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Bu konuda İngiltere'deki Westminster Reference Library, Kraliyet Akademisi ve RIBA üyelerinden olan mimar Dr. Marc Crinson ile temasa geçilmiş, ancak bir sonuç alınamamıştır.

Smith, çeşitli zamanlarda İngiltere'deki Kraliyet Akademisi'nde açılan sergilere de katılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde Smith'in akademide sergilediği eserlerden bahsedilmiştir. İngiltere'deki Kraliyet Akademisi ile kurulan temasla birlikte Smith'in akademide sergilediği eserlerin bir kopyasının olup olmadığı sorulmuş, ancak gelen cevapta eserlerin sergiden sonra asıl sahiplerine teslim edildiği belirtilmiştir.

Beşinci bölümde, William James Smith'in Osmanlı'da eğitim işine de el attığı konusu ele alınmış, bu konuda verilen bilgiler Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde edilen bir belgeyle desteklenmiştir.

Altıncı bölüm ise bu çalışmanın bel kemiğini oluşturan bilgilerle donatılmıştır. Burada Smith'in İstanbul'da gerçekleştirdiği yapılar tarihsel gelişim süreci içinde irdelenerek yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırmalar, RIBA ve Dr. Marc Crinson ile yapılan yazışmalar sonucu elde edilen belgelerle ele alınmış, elde edilen görsel malzemeye de yapıların cephe ve plan analizleri yapılmaya çalışılmıştır.

Smith'in, elde olan belgelere göre tespit edilen sivil yapılarından İbrahim Ethem Paşa Konağı hakkında görsel birtakım ipuçları elde etmek için konağın bulunduğu Kantarcılar semtine gidilerek orada bir araştırma yapılmış, ancak konağın varlığına dair herhangi bir ipucuna rastlanamamıştır. Bu konağın XIX. yüzyılda burada olduğunu belirlemek için Pervititch haritaları incelenmiş, ve 1941 yılına tarihlenen Pervititch haritasında konağın en azından 1941 yılında burada olduğu ve bu tarihte tütün deposu olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

William James Smith, XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisi sözkonusu olduğunda hatırı sayılır bir yere sahiptir. Abdülmecid, Smith'in İmparatorluk için gerçekleştirdiği yapıları her zaman takdir etmiş, gerektiğinde onu ödüllendirmiştir. İmparatorluk için yaptığı işlerle Sultan'ın gözüne giren Smith, inşaa ettiği yapılarla Türkiye'de çalışan yabancı mimarlar yelpazesinde araştırılması gereken bir kişilik sıfatını kazanmıştır. Avrupa'da eklektisizmin yaygın olduğu bir dönemde İstanbul'a gelen Smith'in, eklektisizmi Osmanlı mimarisine nasıl adapte ettiği incelenmesi gereken önemli bir konudur. Çalışmanın sonuç bölümünde Smith'in bu konudaki tavrı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 2. OSMANLI'DA BATILILAŞMA ÇABALARI VE TANZİMAT

Tanzimat'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun yakın çağlar tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Bazı çevreler, bu hareketi Türk toplumunun Batı toplumuna yaklaştırılması yolunda bir başlangıç olarak nitelendirirler. Oysa ki batı dünyasının Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisi Tanzimat'tan yüz yıl önce, III. Ahmet döneminde kendini gösteren bir olgudur. İşte bundan dolayıdır ki Tanzimat'ı, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenileşmesi için gerçekleştirilen çalışmaların ve çabaların bir başlangıcı olarak değil, bu çalışmaların ve çabaların bir devamı olarak değerlendirmek gerekir.

Tanzimattan önce gerçekleştirilen yenileşme hareketleri ile Tanzimat döneminde gerçekleştirilen yenileşme hareketleri arasında karakter bakımından birtakım köklü farklılıklar vardır. Tanzimat öncesi dönemde gerçekleştirilen yeni düzen hareketlerinde Batı'dan gelen etkiler Osmanlı İmparatorluğu'na muntazam olmayan bir şekilde girmiştir. Bu dönemde Batı'dan gelen etkiler sonucu devlet kurumlarının bazı bölümlerinde ıslahat yapılmış, nitekim III. Ahmet döneminde ilk Türk matbaası kurulmuş, ancak bu matbaada basılacak eserlerin cinsi tayin edilerek dini kitapların basılmasına izin verilmemiştir.

III. Selim ve II. Mahmut döneminde de devlet düzeniyle ilgili geniş ölçüde çalışmalara başlanmış, ancak ordunun teknik ve bilim kurullarında, hükümet organlarının şekillerinde Avrupalı yöntemlere itibar edilmemiş, bununla birlikte Avrupa'nın Rönesans'tan buyana süregelen "kanun" ve "hak" gibi kavramlara vermeye başladığı yeni değerlere hiçbir önem verilmemiştir. Oysa ki yeni bir devletin kurulmasında olduğu gibi bir devletin yenileşmesi çabalarında da temelde üstünde durulması gereken en önemli nokta haklar alanındaki değişikliklerdir. Tanzimat öncesi dönemde devlet düzeni konusunda gerçekleştirilen çalışmalarda kişi ve devlet hakları konusunda hiçbir değişiklik yapılmadığı halde Tanzimatla birlikte bu konuda yeni

değerler gündeme gelmiş, Tanzimat'ın başlıca özelliğini haklar alanındaki yeni değerler teşkil etmiştir.

Tanzimat'a gelinceye kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun haklar sistemi şeriat ve geleneklere dayandırılmış, bu sistem Tanrı ile hükümdar arasında halkın din ile dünya idaresini sağladığı için aklı değil, inancı yol gösterici olarak kabul etmiştir. İnanca dayanan bu sistemin zamanın gerçekleri sözkonusu olduğunda değişmesi, oldukça güç hatta imkansız olmuştur.

Tanzimat, 1839 yılına kadar süregelen Tanrı hakları sistemine yani Tanrı'yı devletin haklar teşkilatı piramidinde en yüksek yargıç koltuğuna oturtan, din ile devleti bir tutan, kaynağını şeriattan alan sisteme son vermemiş, ancak Batı devletlerince kabul edilmiş olan birtakım "hak" prensiplerini de gündeme getirmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde Tanrı hakları sistemi yanında Batı'nın laik sistemi de değer kazanmaya başlamıştır(Karal, 1994:173).

Tanzimat devri adamları, Doğu ile Batı'nın haklar sistemini bağdaştırmak için büyük gayret sarfetmişler, bu gayretlerini kanunlaştırmada gösterdikleri kararlılığı adalet mekanizmasına vermek istedikleri yeni şekilde de devam ettirmişlerdir. Tanzimat Fermanı'ndan altı ay gibi kısa bir süre sonra bir ceza kanununun ortaya konması, Tanzimat'ın modern haklar bakımından gerçekleştirdiği oldukça anlamlı bir harekettir.

Ceza kanunnamesinin çıkarılmasından sonra da kısmen Fransızca'dan çevrilen ticaret kanunu çıkarılmıştır. Batı'nın haklar sistemi Tanzimat devrinde ön görülen kanunlaştırma hareketleriyle Osmanlı İmparatorluğu'na girmiş, bu sistem adalet mekanizmasında dereceli bir değişimi de beraberinde getirmiştir.

Tanzimat Fermanı, Müslüman teb'a ile Hristiyan teb'anın kanun önünde eşitliğini tanımış ve halk ile padişah arasındaki ilişkileri yazılı bir vesika ile belirttiği için sosyal bir kontrat karakterini kazanmıştır. Abdülmecid, Tanzimat Fermanı'ndaki prensiplere ve bunlara dayanacak kanunlara riayet edeceğine yemin ederek kutsal yetkileri üstünde bir

kuvveti, yani kanun kuvvetini tanıdığını göstermiştir. Bütün Batı devletleri Tanrı haklarına ve kuvvete dayanan derebeylik rejiminden krallık rejimine geçerken teb'aları ile olan ilişkilerini çoğu kez ihtilaller neticesinde, Tanzimat Fermanı'na benzer yazılı vesikalarla belirtmişlerdir. Tanzimat Fermanı'nın ilanında belki de en önemli rolü üstlendiğini söyleyebileceğimiz Mustafa Reşid Paşa'nın, Batı tarihinde "şart" adı verilen yazılı vesikaların karakterini ve önemini Paris ve Londra elçisi bulunduğu sıralarda kavramış olması büyük bir ihtimal dahilindedir. Öte yandan Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinde ve Tanzimat düzeninin kurulmasında Batı'nın siyasi etkisi ve rolü ne olursa olsun Tanzimat'ı siyasi bir eserden çok bir "haklar" eseri olarak kabul etmek yerinde olacaktır(Karal, 1994:193).

Tanzimat ile Tanzimat öncesi karşımıza çıkan düzenler arasındaki önemli farklardan biri de düşünce sisteminde kendini göstermektedir. Tanzimat öncesi dönemde, devletin güçlenmesi yolunda çaba gösterenler Doğu'nun düşünce sisteminden ayrılmamış, Batı'dan alınacak olan birtakım örneklerle İmparatorluğa bir çekidüzen verebileceklerini sanmışlardır. Onlara göre Batı'nın üstünlüğü düşünce alanında değil, teknik alandadır. Nitekim XVIII. yüzyılın ilk yarısında Batı'dan matbaa alınmış, fakat buna karşın yabancı dile hiçbir şekilde önem verilmemiş ve yabancı dillerden tercüme yapılmamıştır. Bu tutum hiç şüphesiz XVIII. yüzyıl Osmanlı'sındaki zihniyeti, yani Batı'nın Osmanlı'dan düşünce alanında değil de teknik alanda üstün olduğu zihniyetini açıkça gösteren bir tutumdur. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, I. Abdülhamit devrinde, Batı'nın askerlik alanındaki ileri yöntemleri örnek alınmaya başlanınca askerlik üzerine yazılmış olan yabancı dildeki kitaplar da Türkçe'ye çevrilmiş, III. Selim devrinde ise ilk kez Mühendishane'de Fransızca dersinin mecburi olarak bir Fransız tarafından okutulması uygun görülmüştür(Karal, 1994:194).

II. Mahmut devrinde harp ve tıp okullarının Avrupa'yı örnek alarak kurulması, derslerin yabancı öğretmenler tarafından verilmesi, Avrupa'ya askeri amaçla da olsa öğrenci gönderilmesi, milli eğitimde bazı yeni prensiplerin kabul edilmesi, Batı'nın teknik araçlarıyla teknik usullerinin alınması köklü hareketler gibi görünse de bu hareketler Batı'nın düşünce sisteminin bütünü ile temasa geçildiğini göstermez. Tanzimat döneminde ise böyle bir temas sözkonusu olmuştur. Askerlik ve teknik konularında Batı'nın

üstün olduğunun kabulünün yanısıra "haklar" alanında, milli eğitim alanında ve edebiyat ile sanat alanlarında da Batı üstünlüğü kabul edilmiştir.

Milli eğitimin kuruluşu, ders programları ve ders araçları bakımından Batı örneklerine benzetilmesi, Batılı kanunların tercümesi, Batı'nın edebiyat ve sanat eserlerinin tercümesine başlanması ve artık bu eserler gibi yazmak idealinin yer etmeye başlaması Tanzimat döneminde Batı'nın düşünce sistemi ile bütünü ile temasa geçildiğinin göstergeleridir.

Tüm bunlara rağmen Avrupa düşünce sistemi ile sağlanan bu köklü temasın yüzeyde kaldığını da açıkça belirtmek gerekir. Avrupa düşünce sisteminin kökeni Grek ve Latin medeniyetlerinin kaynaklarına dayanır; oysa bu sistem ile temasa geçen Osmanlı aydınları İran ve Arap bilminin kaynaklarıyla beslenmişlerdir. Dolayısıyla Osmanlı aydınları Batı medeniyetiyle temasa geçtiklerinde sahip oldukları bilgi sistemini bir kenara bırakıp yerine yenisini almamışlar, var olan bu eski sisteme Batı'nın düşüncesini işlemişler, bunun sonucu olarak da Tanzimat bilginleri, tam anlamıyla birer Batılı bilgin olamamışlardır.

Tanzimat ile Tanzimat öncesi düzen çalışmaları arasında siyaset sistemi bakımından da birtakım farklılıklar vardır. III. Selim devrine gelinceye kadar devlet düzeni konusunda yapılan çalışmalar, yalnız İmparatorluğun iç siyaseti ile sınırlı kalmıştır; III. Selim ise ilk kez Osmanlı'nın Batı'nın siyaset yöntemlerine muhtaç olduğunu görmüş, Osmanlı Devleti'ni siyasi alanda kendi kendine yeterlilik prensibinden kurtarmaya çalışmıştır. Bu amaçla Batı memleketlerinde daimi elçilikler kurduğu gibi, büyük siyasi buhranlar karşısında yabancı devletlerle antlaşmalar da yapmıştır(Karal, 1994:195).

II. Mahmut, III. Selim'in açtığı yolda yürümüş, ancak ne III. Selim ne de II. Mahmut, buhranlı olaylar dışında İmparatorluğun gelecekteki güvenliğini sağlamak için yabancı devletlerle sıkı siyaset ilişkilerini devam ettirmeyi düşünmemişlerdir. Tanzimat döneminde ise İmparatorluğun dış siyasette kendi kendine yetemeyeceği anlaşılmış, devletin varlığını korumak ümidiyle Fransa ve İngiltere'nin devamlı şekilde dostluğu aranmıştır. Tanzimat dönemine kadar Avrupa devletler hakları sistemi dışında kalan Osmanlı Devleti, Tanzimat devrinde bu sisteme girmek için elinden geleni fazlasıyla

yapmıştır. Kırım Harbi sonunda imzalanan Paris antlaşmasında Osmanlı Devleti, Avrupa Devletler ailesinin bir unsuru olarak kabul edilmiştir(Karal, 1994:195). Bu tedbirin tek başına Osmanlı Devleti'ni yıkılma uçurumundan kurtaramayacağı açıktır; ancak bu tedbir batılılaşma yolunda atılan bir adım olduğu için sonuçlarına bakılmadan bir değer olarak kabul edilmelidir.

XVIII. yüzyılda, III. Ahmet devri Osmanlısı'nda başlayan batılılaşma çabaları, pek fazla köklü olmasa bile İmparatorluğu Batı medeniyetine oldukça yaklaştırmış, Batı ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki bu yakınlaşma XIX. yüzyılda büyük ölçüde sağlanmış, İmparatorluğun kaderini olumlu yönde etkileyen büyük adımlar atılmıştır. XIX. yüzyılda atılan bu büyük adımlar Tanzimat'ın ilanı ile gündeme gelmiş, bu ilanın şerefi de Abdülmecid ile Mustafa Reşid Paşa'ya ait olmuştur. Batılılaşma'nın ilk belirtilerinin görüldüğü III. Ahmet padişahlığındaki Lale devri ve bu devirden sonra tahta çıkan padişahlar bir tarafa, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük ölçüde batılılaşması II. Mahmut ve sonrasına rastlar. II. Mahmut, Abdülmecid ve Mustafa Reşid Paşa gibi şahsiyetlerden biri olmasaydı Tanzimat'ın ilanı bir hayalden öteye geçemez ve büyük bir ihtimalle de Osmanlı İmparatorluğu XIX. yüzyıl ortalarında dağılıp giderdi. Buna bağlı olarak yukarıda adı geçen Osmanlı Tarihi'nin üç önemli şahsiyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini tayinde büyük bir rol oynamışlar, Tanzimat Fermanı gibi Osmanlı İmparatorluğu'na Batı'nın Osmanlı'dan gerek düşünsel gerekse teknik alanda üstün olduğunu gösteren bir fermanın oluşumunda da büyük ölçüde etkili olmuşlardır.

Tanzimat Fermanı ile açılan bu çığır, meyvelerini yalnız haklar, eğitim, edebiyat, mal ve askerlik alanında değil, güzel sanatlar alanında da vermiş, mimari alanda XVIII. yüzyılda başlamış olan Batı etkisi, Abdülmecid ve daha sonraki padişahlar devrinde de devam etmiştir.

BÖLÜM 3. OSMANLI MİMARİSİNDE BATI ETKİSİ VE TANZİMAT DÖNEMİNDE MİMARİ İLE İLGİLİ DURUM

Osmanlı Devleti'nde ıslahat ve yenilik hareketleri esas itibariyle Saray'dan gelmiştir. Dolayısıyla padişahların eskisinden daha farklı bir yaşayışa yönelmeleri ya da bu yaşam tarzıyla bağlantılı bir hareket ve davranışta bulunmaları hiç şüphesizdir ki toplumda birtakım kıymıdanmaları ve uyanışları da beraberinde getirmiştir.

Osmanlı padişahlarının yaşayışlarını Topkapı Sarayı'nın dışına taşırmaları ve sonunda da burayı tamamiyle terk etmeleri birtakım sonuçlar doğurmuş, buna göre padişahlar, yeni köşk, saray ve yalılar yaptırmış, padişahları örnek alan vezir, paşa ve diğer varlıklı kişiler de birtakım yeni binalar inşaa ettirmişlerdir. Tüm bunların sonucu olarak şehrin çehresinde bazı değişmelerin meydana gelmesi sözkonusu olmuştur. Batı'dan gelen etkiler, alafrangalaşmaya başlayan yaşayış tarzı ve zevklerdeki değişmeler dolayısıyla yapılan bu yeni binalarda klasik şekillerden farklı bir şekillenme başlamıştır.

Topkapı Sarayı'nı ilk terkeden padişah Abdülmeciddir; ancak padişahların yaşayışlarını Topkapı Sarayı'nın dışına taşırmaları Abdülmecid'den çok daha önce başlar(Cezar,1971:82). Buna bağlı olarak karşımıza çıkan en eski örnek III. Ahmet dönemine rastlamaktadır. Sultan III. Ahmet, zamanının büyük bir bölümünü Kağıthane, Haliç ve Boğaziçi'ndeki yalı, köşk ve saraylarda geçirmiştir. III. Ahmet'in bu davranışı o dönemde çeşitli köşk ve yalıların yaptırılması bakımından dönemin inşaa faaliyetlerini oldukça etkilemiştir.

Patrona Halil isyanı ile kapanan III. Ahmet döneminin ardından Osmanlı tahtına oturan padişahlar, III. Ahmet döneminde olduğu kadar ahşap köşkler yaptırmaları ve Topkapı Sarayı'nın dışına o kadar

taşmasalar da bu türden inşaatlar tamamen durmamış, padişahların köşk ve kasırlarda geçici bir şekilde oturmaları da elbette ki sona ermemiştir. Nitekim XVIII. yüzyıl padişahlarından I. Mahmut, III. Osman ve III. Mustafa zaman zaman birkaç ay ya da birkaç haftalığına Topkapı Sarayı dışında Beşiktaş Sahil Sarayı, Karaağaç Sahil Sarayı, Tersane Kasrı ve Sadabad Köşkü'nde de kalmışlardır(Cezar, 1971:82). III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde ise bu konuda daha belirgin bir hareketlilik söz konusu olmuştur. Topkapı Sarayı'nda oturan son padişah olan II. Mahmut dahi vaktinin büyük bir bölümünü Sarayburnu'ndaki Topkapı Sahil Sarayı ile Beşiktaş Sahil Sarayı'nda geçirmiştir.

III. Ahmet döneminden buyana Osmanlı padişahlarının zamanlarının büyük bir bölümünü Topkapı Sarayı'ndan daha ferah, ahşap sahil saraylarında geçirmeleri bu tip köşk, kasır ve sahil saraylarının önem kazanmasına ve bu türdeki binaların inşasına yol açmıştır. Saray çevresinin bu tutumu, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki inşaa faaliyetlerini etkilemiş ve Osmanlı'da "Sivil Mimari Çağı"nın açılmasında büyük bir rol oynamıştır. Abdülmecid'den itibaren padişahların Topkapı Sarayı'nı tamamen terk ederek Avrupa hükümdarlarının sürdürdükleri yaşam tarzına özenmeleri ve bu yolda yeni ve gösterişli saraylar yaptırmaları "Sivil Mimari Çağı"na oldukça katkıda bulunmuştur. "Sivil Mimari Çağı" çizgisi boyunca yapılan köşk, konak, kasır ve yalı ve saraylar yapı ve dekorasyon estetiğine birtakım değişiklikler getirmiş, ve bu değişiklikler sanat yönünden genellikle Batı etkisinin artmasıyla paralellik göstermiştir.

Mimari alanda XVIII. yüzyılda Lale Devri ile başlayan Batı etkisi, II. Mahmut ve ondan sonra tahta geçen Osmanlı padişahları döneminde yapılan mimarilerde de devam etmiştir. II. Mahmut döneminde Barok üslubun yanısıra Ampir üslup da Osmanlı mimarisine girmiş, gerek Barok-Ampir karışımı gerekse de yalnızca Ampir üslubun uygulandığı binalar inşaa edilmiştir. II. Mahmut döneminden sonra ise-ki bu dönem Abdülmecid'in padişahlığında Tanzimat'ın ilanı ile başlar-Barok ve Ampir'in yanısıra diğer karışık üslupların ve sonuçta belirli bir üslup olarak nitelendirilemeyen tarzda eserlerin ortaya konduğu görülmüştür. Bu karışık anlayış içerisinde XVIII. yüzyıl Osmanlı Barok mimarisinde olduğu gibi yabancı bir üslubun

Türk mimari görüş ve zevkleri içinde hazmedilerek bize özgünlüğün yaşatılması da artık gerilerde kalmıştır(Cezar, 1971:43).

Tanzimat dönemi XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinde ise durum yukarıda da belirtildiği üzere oldukça karışıktır. XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinde belirli bir üslubun mimariye tam egemenliğinin mevcudiyeti sözkonusu değildir. Bu dönem Osmanlı mimarisinde belirli bir üslubun egemen olmayışı ve mimaride karışık üsluplara yer veriliyor olması yalnızca Osmanlı mimarisinde değil, Batı'da da kendini göstermiştir. Aynı karışık ve kararsız tutum XIX. yüzyıl Avrupa mimarisinde eklettisizmi doğurmuş, eklettisizmin doğuş sebebi XIX. yüzyıl Avrupası'nın genel çehresi olmuştur.

XIX. yüzyıl Avrupası'ndaki teknik ilerlemeler, endüstrinin hızlı bir üretim yoluna girişi, günlük yaşamda büyük ölçüde değişikliğe yol açmıştır. Bilmin geleceğin her yönüne ışık tutar olması toplumda bazı çalkantılara, bazı dengesizliklerin su yüzüne çıkmasına yol açmıştır. Düşünce hayatı yüzyılın endüstri devrimine göre değişmeler gösterirken duygular aynı oran ve yönde değişim gösterememiştir. Bu durum bir kriz doğurmuş, duygu ve düşüncenin birbirinden kopukluğu bu dönem Avrupası'nda gündeme gelen bir sorun olmuştur.

XIX. yüzyıl Avrupa toplumundaki bu duygu ve düşünce dengesizliğinin sanat alanına da sıçraması, bu alanda da bazı dengesizliklere yol açması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim bu durum, mimariyi geçmişte yapılan icraatların kalıplarına sarılmaya, onlardan eklentiler meydana getirmeye kadar götürmüştür. Bu durum eklettik tavrın açık bir ifadesidir.

Avrupa mimarisindeki bu eklettik tavır, Yunan ve Roma'ya, Hristiyan kültür ve mirasının türlü yönlerine el atmıştır; yani Batı, yine kendi kaynağı ile ilgilenmektedir. Dolayısıyla XIX. yüzyıl Avrupa mimarisinde bir yabancılaşmadan söz edilemez. Oysa ki Tanzimat dönemi, XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinde bir yabancılaşmadan söz edilebilir.

Tanzimat dönemi, batılılaşma arzusunun oldukça revaçta olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla bu dönemde yabancı üsluplardan esinlenmek

kaçınılmazdır. Bu dönemde revaçta olan Batı'ya özentisi, Osmanlı Devleti'nin genel anlamda çöküntüye doğru gidişi ve bundan dolayı Osmanlı'da Batı'nın her türlü etki ve nüfuzuna elverişli bir ortamın gelişmesi, XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinde Osmanlı toplumunun tarihi oluşumuyla şekillenmiş kültürel mirasına sırt çevirmek ve yabancı beğenilere kucak açmak gibi köklü bir değişikliği de beraberinde getirmiştir. Bu durum mimari gelenekten ve onla yoğrulan zevklerden kopukluğa, Osmanlı'da bir yabancılaşma hastalığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Oysa ki Tanzimat dönemi Osmanlısı ne bir endüstri çağına girişin sancılarını çekmiş ne de Batı'da olduğu gibi toplum hayatında ekonomik ve sosyal çalkantılar yaşamıştır. Durum böyle iken Osmanlı toplumunun estetiğinde henüz geleneksel görüş ve zevklerden kopmayı gerektirecek herhangi bir durum mevcut değildir. Ancak Osmanlı, ıslahat ve Tanzimat hareketleriyle batılılaştırılmaya çalışılıyordu; bu durumda Osmanlı estetiğine müdahale de ıslahat ve Tanzimat hareketlerini yürüten üst kademedeki Osmanlı yöneticilerinden ve onların istekleri doğrultusunda iş yapan sanatçılardan gelecektir. Burada en büyük rol sanatçılara düşmektedir; çünkü ortaya konacak olan yeni yapılar, mimarların görüş, anlayış, zevk ve kabiliyetleriyle şekillenecektir. Mimarın bilgisi ve zevk anlayışı ise yetiştiği yer ve toplum tarafından şekillendirileceğine göre XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinde işte bu noktada bir handikapla karşı karşıya kalınmıştır; zira bu dönemde Osmanlı mimarlarında bir zayıflık ve örgütlerinde bir çöküntü yaşanmaktadır. Batılılaşmanın XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisine getirdiği eklektik tutum gereğince oluşturulacak olan yapıların gerçekleştirilmesinde hassa mimarlar ocağının yetersiz kaldığı bir gerçektir. Hassa mimarlar ocağı üyeleri büyük yapı tasarımı ve uygulaması konusunda yeterli bilgi ve tekniğe sahip değillerdir. Dolayısıyla XIX. yüzyıl ortalarına doğru, mimarlık işlerinin gayri-Müslim mimarların tekeline kaldığı bir devrede yabancı mimarlara da görev verilmesi kaçınılmaz olmuştur. İmparatorluğun bu döneminde hemen hemen tüm mimarların yabancı ya da başkentteki azınlık grubu mensubu olmalarının altında yatan bir başka sebep ise XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda memuriyetlerin teknik alanlara oranla daha üstün konumda olan bir uğraş olarak kabul edilir olmasıdır(Nasır, 1991:327).

Tanzimat dönemindeki batılılaşma politikası ile gündeme gelen eklektisizm, mimaride klasik estetik ve üsluptan kopuşu da beraberinde

getirmiş, Batı'dan gelen esintiler, Osmanlı mimarisi estetiği süzgecinden geçirilmeden mimarimize girmiştir.

Tüm bunların yanısıra XIX. yüzyılda gerçekleştirilen yapı faaliyetlerinin daha önceki yüzyıllara oranla mimariye bir çeşitlilik ve farklılık getirdiği de gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Bu çeşitlilik ve farklılık, Osmanlı toplumunun yaşamında türlü yönlerden değişimlerin meydana gelmesinden kaynaklanmıştır. Öte yandan yüzyılın genel olarak devlet ve toplum hayatına getirdiği yeni şartlara uymak veya uymaya çalışmak da bu durumu perçinlemiştir.

Tanzimat döneminin ön gördüğü üzere teb'anın huzur içinde yaşaması için devlet okul, yol, hastane ve diğer yapıları yapacak, ekonomik gelişmeyi gözetecektir. Tımarlı sipahilik çoktan çöküntüye uğrayıp sahneden silindiğine, miri ve kapılı levend askerliğine XVIII. yüzyılın sonlarında son verildiğine ve nihayet 1826'da yeniçerilik ortadan kaldırıldığına göre vatan savunması için devlet muntazam asker yetiştirecek ve muntazam askerliğin tüm gereklerini yerine getirecektir. Tüm bunların uygulanıp yürütülebilmesi için iş, sonunda gelip inşaat problemine dayanacaktır. Dolayısıyla XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun yapı faaliyetlerini ihtiyaçlar, batılılaşma çabalarına dayalı olarak devlet ve toplum hayatındaki değişmelere yönelik ve toplumsal yaşayıştaki değişimler şekillendirmiştir.

Muntazam asker sınıfları oluşturma ve bunları savaşa hazırlama olayı önemli şehirlerde kışla binalarının yapılmasını, Batı yöntemlerine göre öğretim yapan yüksek ve orta dereceli okulların açılması ve bunun medrese dışında bir öğretim konusu olarak ele alınması yeni okul binalarının inşasını gerektirmiştir. Bunun yanısıra XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisindeki yapı faaliyetleri arasında köşk, kasır, konak ve saray gibi dini olmayan yapıların inşası da sözkonusu olmuştur.

XIX. yüzyıl Osmanlısı'nda topluma faydalı olması amacıyla inşaa ettirilen yeni binalar-ki bu binalar "toplumsal fonksiyonlu" yapılar olarak nitelendirilen (Cezar, 1971:83) kışla, okul ve hükümet binaları gibi devlet sektörü tarafından inşaa ettirilen binalardır-Osmanlı mimarisinde bir plan yeniliğinin oluşmasını da beraberinde getirmiştir. XIX. yüzyılda inşaa edilen

kışlalar, eski yeniçeri kışlalarından plan yönünden farklı oldukları gibi miktarlarının fazlalığı ve yurt yüzeyine yayılmaları bakımından önemli bir nitelik taşırlar. Bu tür kışlalar, III. Selim'in Selimiye Kışlası, Levent Çiftliği Kışlası ve Kumbarhaneyi yaptırmasıyla sözkonusu olmuş, yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra da yavaş yavaş yaygınlık kazanmıştır. İlk muntazam asker kışlaları ahşap malzemeyle yapılmış, daha sonra kagir ve daha dayanıklı kışla binaları inşaa edilmiştir(Cezar, 1971:83).

Yeni yapılan okul binaları ise medrese binalarından oldukça farklıdır. Hükümet binaları ise İstanbul dışında kalan şehir ve kasabalar için tamamen yeni sayılan binalardır. Hükümet binaları ve buna benzer resmi yapıların inşaaası, devlet örgütlerini Batı örneğine göre yeniden organize etme ve birtakım yeni kuruluşlar meydana getirme nedeniyle Tanzimat dönemi ile başlar. Bu durum hem bürokrasinin artışının hem de vilayetlerin yetki bakımından eskisinden farklı bir konuma bağlanışının sonucudur.

Batılılaşma arzusu, Batı'nın bazı eğlence türlerinin de ülkeye girmesini sağlamıştır. Dolayısıyla İstanbul'da özellikle de Beyoğlu semtinde çalgılı kahveler açılmış, tiyatrolar kurulmuştur. Bu faaliyetler, şehir hayatına hareketlilik kazandıran son derece önemli adımlardır. Bu dönemde Beyoğlu yakası gittikçe büyümüş, şehrin en hareketli kısmı haline gelmiştir. Buna bağlı olarak inşaa faaliyetleri, bu bölgede oldukça gelişmiştir. Bu arada Rum, Ermeni ve Yahudiler oldukça zenginleşmiş, ticari hayatta hakim konuma gelmişlerdir. Beyoğlu, zengin gayri-Müslim teb'anın, Levantenlerin ve yabancıların kaynaştığı, farklı bir yaşayış içinde bulunduğu bir manzara görüntüsü kazanmıştır.

Sonuç olarak denebilir ki Abdülmecid döneminde başlayan Tanzimat hareketleri, yalnız fikir ve siyaset alanlarında değil, sanat ve mimaride de Batı dünyasına yaklaşmayı programına koymuştur. Baştaki devlet adamları, özellikle de Abdülmecid ile Sadırazam Mustafa Reşid Paşa, bu yeni zihniyetin şehrin yeni yapılarına da aksetmesini istemişlerdir. XIX. yüzyılda devlet ve toplum hayatının getirdiği şartlar neticesinde mimari dünyevileşmiş, sivil mimari, dini eserler karşısında türlü yönlerden hakimiyet kazanmıştır. Dönemin Batı'lı anlayışına uygun olarak gerçekleştirilecek olan imar faaliyetlerinde gayri-Müslim mimarların yanısıra yabancı mimarlar da

görev almış, böylece yerli zevke sırt çevrilerek Türk mimari geleneğinin atmosferinden uzaklaşmaya başlanmıştır. Batı mimarisindeki eklektisizmi Osmanlı mimarisine taşıyan ve Sultan Abdülmecid'in döneminde hatırı sayılır derecede adı geçen mimarlardan William James Smith ve Fossati, başkentte inşaa ettikleri yapılarla Batı mimarisi ile Osmanlı mimarisi arasında bir köprü görevini görmüşlerdir.

Klasik üslup ve estetikten kopuş dönemi olarak nitelendirilen Tanzimat dönemindeki mimari anlayışın bir sonucu olarak toplumsal fonksiyonlu yapıların da gündeme gelişi bu dönemde "Sivil Mimari Çağı" olarak adlandırabileceğimiz yeni bir çağın başlayışına da önayak olmuştur.

BÖLÜM 4. WILLIAM JAMES SMITH'İN HAYATI VE MESLEKİ KARIYERİ

Doğum yeri, tarihi ve eğitimi hakkında herhangi bir belgeye rastlanamayan Smith, İngiliz çevre bakanlığı mimarlarından (Nasır, 1991:326).

Yıllarca özel sektörde görev alan Smith, 1830 yılının nisan ayında Çevre Bakanlığı'nda profesyonel asistan olarak çalışmaya başlamıştır (Crook;Port, 1973:193). 1840 yılı yazında ise Smith, aynı bakanlıkta ilk beş sene zarfında yılda üçyüz İngiliz Sterlini almak koşuluyla İngiliz Kraliyet ailesinin arazi işleriyle ilgilenmek üzere asistan olarak görevlendirilmiştir (Crook;Port, 1973:193).

1841 yılında Çevre Bakanlığı'na İstanbul'da 1831 Pera yangınında yanan İngiliz Elçiliği binasının yerine yeni bir elçilik binasının yapılması gereğinin iletilmesi üzerine bakanlık, bu göreve atamak üzere o sırada Londra'da bakanlık adına çalışan mimar Smith'i görevlendirmiştir (Crook;Port, 1973:635).

Fransızca ve İtalyanca'yı iyi derecede bilen Smith (Crook;Port, 1973:635), İstanbul'da kaldığı süre zarfında Abdülmecid tarafından görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin maaşlı mimarı olarak Osmanlı mimarisine katkıda bulunmuştur. 15 Recep 1269 M(1853) tarihli bir belgede (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:4772): "Mecidiye Kışlay-ı hümayunu ebniyesi mi'marı İsmid kalfaya ikiyüz altmış iki senesi kanun-u sanisinden itibaren ba irade-i seniyye-i şahane-i hazret-i şahaneden beher mah ve dördbin gurus maaş tahsis olunarak mahbemar hazine-i mezkureden it'a olunmakda bulunmuş..." demek suretiyle Smith'in 1262 M(1846) yılı Ocak ayından itibaren devletten aydan aya dörtbin kuruş maaş aldığı belirtilmiştir (Bkz. Ek A1).

1 Haziran 1841 tarihinde kısa adı RIBA olan İngiliz Kraliyet Mimarları Enstitüsü'ne üyelik için başvuran Smith'in bu isteği 19 Temmuz 1841 tarihinde alınan bir kararla reddedilmiş(Bkz. Ek A2), 14 Kasım 1855 tarihinde yaptığı ikinci başvurusunda ise durum tekrar değerlendirilip kendisinin 14 Ocak 1856 tarihinde bu kuruluşa kesin olarak üyeliği onaylanmıştır(Bkz. Ek A3, Ek A4). Enstitüde çeşitli zamanlarda çalışmalarını sergileyen Smith, akademinin kataloğunda da yer almıştır(Graves, 1905:195).

Charles MacFarlane tarafından oldukça aktif bir kişi olarak nitelendirilen Smith(MacFarlane, 1850:374), İngiliz Kraliyet Akademisi'nde düzenlenen sergilere katılma olanağı da bulmuştur. Genç Gözde(1837), Abbeville'de Manzara(1838), Septimus Severus Portiki'nin Kalıntıları, Roma(1839), (Sekizgen Oda) Mayence 7, Whitehall Yard(1840), Rue de St. Pierre, Rauen (1841), Büyükelçi'nin Binası, İstanbul(1843), Süvariler Hastanesi, İstanbul(1843), Medikal Salon, İstanbul(1851) ve Pera yakınlarında Fransız taburları için yapılan hastane, İstanbul(1855), Smith'in İngiliz Kraliyet Akademisi'nde açılan sergilerde yer alan çalışmaları arasındadır(Graves, 1905:195).

24 RA 1267 M(1851) yılına tarihlenen bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:3567):" Mi'mar İsmid celb etmiş olduğu familyasıyla saye-i ihsanvaye-i hazret-i melukanede sakin olmak üzere bir hane ihsan buyurulmuş atabe-i ulyay-ı hazret-i padişahiden ba arzuhal istid'a idüb muma'ileyhe kullanıldığı hizmet-i devlet-i aliyyede eserhaz ve gayretini göstermiş ve haleti hazihi elinde bulunan ebniye-i mırıyyede dahi mesaisi meşhud olduğuna binaen muma'ileyhe işbu istid'ası müsa'de-i mekarim mea'de cenab-ı cihandarı şayan olmağla şanı celil ünvan hazret-i padişahi iktizay-ı aliyyesi üzere muma'ileyhe hane baha olarak ikiyüzbin gurus atıyyesine..." demek suretiyle kendisinin ailesini İstanbul'a getirttiği söylenmiş, Osmanlı Devleti için yaptığı işlerde gayret gösterip kendisini ispat etmesi dolayısıyla şahsına ikiyüzbin kuruş ihsanda bulunularak ev sahibi olmasının sağlanması kararına varılmıştır(Bkz. Ek A5). O zamanlar Fossati'nin dörtyol ağzında bina satın almasına izin verilmezken(Cezar, 1991:129) Smith'e ikiyüzbin kuruş ihsanda bulunmak suretiyle kendisinin ev

sahibi olmasının sağlanması büyük bir ihtimalle o dönemde İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki siyasi ilişkilerle bağlantılıdır.

11 Sefer 1262 M(1846) tarihli diğer bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:1527):" ...İngiltere devleti mi'marlarından İsmid nam mi'mara bundan akdem tersim ettirilmiş olan hastahane resminden dolayı mucceb-i mübahati olmak üzere bir kıt'a nişan-u alişan ihsan buyrulması niyazına dair mesfurun rikab-ı hūmayun-u şahaneye takdim eylemiş olduğu arzuhali ve bu babda devletlu kapdan paşa hazretleri tarafından it'a olunmuş olan merbuta bir kıt'a varaka-i memhure ile beraber manzur-u devletleri buyrulamak üzere..." demek suretiyle Smith'e bir hastane planının çizdirildiği ve bundan dolayı Smith'in kendisine bir nişan verilmesini istemesi sözkonusu olmuş, ancak aynı belgenin ekinde yer alan 25 Sefer 1262 M(1846) tarihli bir değerlendirmede:"... kendisü sair bir güne hizmette dahi bulunmamış olduğundan..." denerek Smith'in herhangi bir hizmette bulunmadığı ve bundan dolayı kendisine bir nişan verilmesine yanaşılmadığı ifade edilmiştir(Bkz. Ek A6). Bu değerlendirmenin ardından yine aynı belgenin Selh Safer 1262 M(1846) tarihli bir başka ekinde her nedense Smith'e:"...enamir-i ical olan işbu tezkire-i samiye-i sadaret penahileriyle tezkire-i mezkure meşmul lahze-i maa'li ifade-i hazret-i padişahi buyrulmuş ve mi'mar-ı merkume altıncı numaradan bir kıt'a nişan-ı ali itası şeref efzay-ı sūnuh ve sudur buyurulan..." denerek altıncı numaradan küçük bir nişan verilmesi uygun görülmüştür(Bkz. Ek A7).

Bu olayın ardından dönemin İngiliz elçisi Canning, Fossati'ye verilen nişanın derecesinin daha yüksek olduğunu belirterek duruma müdahale etmiş ve Smith'e verilen nişanın derecesi yükseltilmiştir. 14 Cemaziyelevvel 1262 M(1846) tarihli bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:1605) bu durumla ilgili arz tezkeresi kısmı şu şekilde geçmektedir:" Ma'lum-ı ali buyrulduğu üzere İngiltere sefarethanesi mi'marı Mösyö İsmid'e bundan akdem tersim eddirilmiş olan hastahane resminden dolayı istid'ası vuku'uyla altıncı numaradan olarak bir kıt'a nişan-ı zişanı inayet ve ihsan buyrulmuş ise de nişan-ı ali mezkur Rusya sefarethanenin esnay-ı inşaasında mi'marı bulunan Mösyö Fossati'ye ita buyurulan nişan-ı aliden haylice hafif olduğundan lutfen tebdiliyle merkum Fossati'ye verilen nişan-ı zişana tatbikan beşinci numaradan diğer bir kıt'a nişan i'mal ve

i'tasına müsa'ade-i seniyye şayan buyurulmasını Mösyö Kanin(Canning) bu kerre bi'l hassa ifade ve iltimas edilmiş ve fi'l hakika merkur Fossati'nin nişanı beşinci numaradan olduğu kuyuddan dahi müsteban olmuş idüğüne binaen merkur İsmid'e makaddemce verilen nişan-ı ali Darbhane-i amire' irsal ve teslim olunmak üzere ber-muceb-i iltimas beşinci numaradan diğer bir kıt'a nişan-ı zişanın müceddiden i'mal ve i'tası hakkında ne vechle irade-i isabetade-i cenab-ı mülukane müte'allik ve şeref-sudur buyurulur ise ana göre icray-ı icabına ibtidar olunacağı beyanıyle tezkire-i senaveri terkim kılındı efendim". Aynı belgedeki 17 Cemaziyevvel 1262 M(1846) tarihli bir kararda ise Smith'e beşinci numaradan bir nişan verilmesi uygun görülmüştür(Bkz. Ek A8).

Tanzimat erkanı tarafından can sıkıcı bulunan ve kendisinden uzak durulduğu anlaşılan dönemin İngiliz elçisi Canning'in yaptığı müdahalelerin Smith'in Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilmesinde etkili olduğu, dönemin İngiliz siyasetinin de bu etkiyi arttırdığı büyük bir olasılık dahilindedir(Can, 1993:180). Denel ise Smith'i, "Pek makbul sayılmadığı halde Osmanlı üzerindeki İngiliz siyasetinin etkili kişilerinden Canning'in öne sürüp kabul ettirdiği anlaşılan Smith" şeklinde değerlendirmiştir(Denel, 1982:37).

Bazı Osmanlı belgelerinde "mühendis" olarak da adı geçen Smith ile ilgili 1267 M(1851) yılına tarihlenen bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:3567):"... elinde bulunan ebniye-i miriyyede dahi mesaisi meşhud olduğuna binaen..." dendiğine göre Smith'in devlete ait binaların inşasında görev aldığı kesindir(Bkz Ek A5).

Smith'in Osmanlılar adına çalışması bazı şikayetlere neden olunca kendisi 1853 yılında İngilizler için yıllardır devam ettirdiği inşaatları tamamlayamadan eski hamisi elçi Canning tarafından İngiltere'ye geri gönderilmiş, devletten aydan aya aldığı dörtbin kuruş maaş da bu suretle kesilmiştir. Bu konuya ilişkin 15 Recep 1269 M(1853) tarihli belgede (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:4772) durum şu şekilde değerlendirilmiştir:"... Mecidiye Kışlay-ı hümayunu ebniyesi mi'marı İsmid kalfaya ikiyüz altmış iki senesi kanun-u sanisinden itibaren ba irade-i seniyye-i şahane-i hazret-i şahanedan beher mah ve dördbin gurus maaş

tahsis olunarak mahbemar hazine-i mezkureden i'ta olunmakda bulunmuş ve mi'mar-ı mersum ebniye-i mezkureye ayda ve iki ayda bir def'a gelmekde olduğu haber verilmiş ve bunun üzerine bu def'a kalfa-i mersum İngiltere'ye gidecek bulunduğu tahkik kılınmış olmasıyla işbu nisan ibtidasından itibaren mahye-i mezkurun kat'ı icabından ve emri irade-i seniyye hazret-i sedaret-penahilerine menuta mevaddeden olmağla olbabda ve herhalde emr-u ferman hazret-i menlehel emrindir"(Bkz. Ek A1).

Smith'in, 16 Ramazan 1269 M(1853) tarihli bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemî, Dosya No:60, Gömlek No:75) kendisinin kesin olarak İngiltere'ye geri döneceği belirtilmiştir(Bkz. Ek A9).

1846 yılından 1853 yılına kadar maaşlı olarak Osmanlı Devleti hesabına çalışan Smith, birçok yapının inşasında görev almıştır. Smith'in İstanbul'da bulunduğu süre zarfında emeğinin geçtiği yapılar arasında Galatasaray'daki İngiliz Elçiliği Binası(1844-1854), Elçilik Bahçesi'ndeki St. Helena Şapeli(1849-1856), Mecidiye Kışlası(Taşkışla)(1849-1853), Selimiye Kışlası'nın Harem'e ve Kuzey'e bakan bölümleri, Tophane-i Amire Hastanesi (Gümüşsuyu Asker Hastanesi)(1850), Tophane Kasrı(1851), Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Konsolosluk Gemicilik Büroları, günümüze ulaşamayan İngiliz Gemicileri Hastanesi ve İngiliz Konsololuğu'ndan oluşan kompleks(1858), Dolmabahçe Sarayı kompleksine dahil olan Kış Bahçesi ve ona bitişik olan Alay Köşkü yer alır. Smith, ayrıca Kantarcılar'da İbrahim Ethem Paşa adına günümüze ulaşamayan bir de konak yapmıştır.

Smith, İstanbul'da bulunduğu süre zarfında 1853 yılında yanan Naum Tiyatrosu'nun yeniden inşasında da görev almıştır. Smith'in 1848 yılı sonlarına doğru çıkan bir yangında yanan Galata Sarayı'nın yenileme projelerine de katkıda bulunduğu ihtimal dahilindedir.

İngiltere'de Çevre Bakanlığı'ndaki görevi dışında Smith'in İstanbul hariç başka bir ülkede mimar olarak çalıştığı bilinmemektedir.

BÖLÜM 5. EĞİTİM ALANINDA WILLIAM JAMES SMITH

Türk mimarlık tarihinde eğitim sözkonusu olduğunda yabancı uzmanlardan yararlanıldığı bugün bilinen bir gerçektir. Yabancı uzmanların eğitim alanındaki bu geniş çaplı katkıları, iki ayrı dönemde karşımıza çıkar. Bu dönemlerden ilki XIX. yüzyıl sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nda Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulduğu yıllar, diğeri ise Cumhuriyet'in kuruluş yıllarıdır.

Sanayi-i Nefise Mektebi kurulmadan önce de yabancı mimarların eğitim alanına katkıda bulundukları saptanmıştır. Osmanlı mimar halifelerini eğitmek için yabancı mimarlardan yararlanılması Abdülmecid döneminde sözkonusu olmuş, İngiliz mimar William James Smith bu konuda görev alan ilk mimar sıfatını kazanmıştır.

Devlete ait inşaatlarda bilgisinden yararlanan Smith'in yanına teori ve uygulama alanında yetiştirilmek üzere Osmanlı Müslüman mimar halifelerinin genç ve yeteneklilerinden birkaç kişi verilmiştir. Bu konuda 2 Rebiülevvel 1264 M(1848) tarihli bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:2052) durum şu şekilde değerlendirilmiştir:" İngiltere sefarethanesisinin mi'marı Mösyö İsmid taraf-ı devlet-i aliyye'den ba'zı hizmetlerde kullanılarak mazhar-ı 'atıfet ve mefharet olduğundan ber-asarteşekkür göstermek ameline olup burada fenn-i mi'marı ise derece-i kemale varamamış olduğundan hem nazariyatı öğretmek ve hem de elinde olan ebniyelerde ameliyatı göstermek üzere ma'yyetine ehl-i İslamdan olarak müste'addi şakird verirse kemal-i iftihar ile ta'lime çalışacağı senaverlerine ifade etmiş ve merkurun bu vechle ibraz ettiği mü'essir sadakatten istifade ile mesela mi'mar halifelerin gençlerinden ve müste'addidlerinden birkaç kişi intihab olunarak merkurun yanına verirse saye-i ma'rif-vaye-i hazret-i mülukanede şayan-ı iğna olan fenn-i mezkurda dahi maharetli adam yetiştirileceği bedihi bulunmuş olduğundan keyfiyyetin Meclis-i valaya havalesiyle her orada dahi mütala'a ve ebniyye-i hassa

müdürü efendi ile müzakere olunarak icabına bakılması hatır-ı gzar-ı acizi olmuş ise de olbabda her ne vechle emr ferman isabet-i beyan hazreti mlkane tezkire-i senaveri terkim kılındı efendim"(Bkz. Ek A10).

Yukarıda sözü edilen belgenin yanısıra başka bir kaynakta da Smith'in Abdülmecid'in isteği üzerine beş Türk gencini mimari alanda yetiştirdiği ifade edilmektedir(Builder, 1853:607).

BÖLÜM 6. WILLIAM JAMES SMITH'İN İSTANBUL'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ YAPILAR

6.1. İngiliz Elçiliği Binası:

Yapımına 1801 yılında Lord Elgin tarafından başlanan ve Pera'da bulunan İngiliz Elçiliği Binası, 1831 yılının Ağustos ayında Beyoğlu'nda çıkan bir yangında tamamen yok olmuştur(Crook;Port, 1973:635). Signor Pavereta, yanan binanın yerine yenisinin yapılması için görevlendirilmiş, yaptığı dizaynlar Ocak 1833'te hazineye gönderilmiştir. Ancak daha sonra Kraliyet mühendislerinden Levazım subayı yüzbaşı Kaptan Harry D. Jones'in 1834 yılının Mart ayında Tarabya'da inşaa edilmesi istenen elçilik binasının planlarını oluşturmak üzere İstanbul'a gönderilmesi daha uygun bulunmuştur. Tarabya'da inşaa edilecek olan yapının merkezden uzak olacağı düşünülmüş, elçilik yapısının Pera'da inşasına karar verilmiştir. Bunun üzerine Jones, İngiltere'ye geri çağırılmış ve kendisinden Pera'da yapılacak olan binanın planları üzerinde yoğunlaşması istenmiştir(Crook;Port, 1973:635).

Jones, yaptığı araştırmalar sonucunda hazineye bu konsolosluğun inşası için otuzbeşbin İngiliz Sterlinine ve 1831'deki yangın esnasında yapımı devam eden şapeli tamamlamak için de ayrıca onbin İngiliz Sterlinine daha ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Jones'in çıkarttığı bu hesap, hazinenin gözünü oldukça korkutmuş ve durumun Parlamento'ya aksetmesi bile hazine tarafından göze alınamamıştır. İnşaa edilecek olan yeni elçilik binası konusundaki gelişmeler o dönemde İstanbul'da elçilik görevinde bulunan Viscount Ponsonby yüzünden duraklamış, Ponsonby 1835 Temmuzundan 1841 Haziranı'na kadar binanın inşası için hazırlanan planlara sürekli karşı çıkmıştır. Ponsonby'nin bu konudaki itirazlarının altında ise Tarabya'nın iklimini Pera'ya tercih etmesi yatmaktadır(Crook; Port, 1973:635).

Elçi Ponsonby'nin 1841 yılındaki diplomatik krize bağlı olarak Londra'ya dönüşünün ardından İngiliz Çevre Bakanlığı, İstanbul'da inşaa edilmesi düşünülen elçilik binası için bir mimar gönderilmesini istemiştir. Bu durum üzerine William James Smith'in, yapılacak olan yeni elçilik binasının inşaa için görev alması uygun bulunmuştur.

Elçi Ponsonby'nin ardından Sir Stratford Canning, elçilik görevini üstlenmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir. Canning, Ponsonby kadar kaprisli davranmamış, binanın inşaa için çalışmalara biran önce başlanmasını istemiştir.

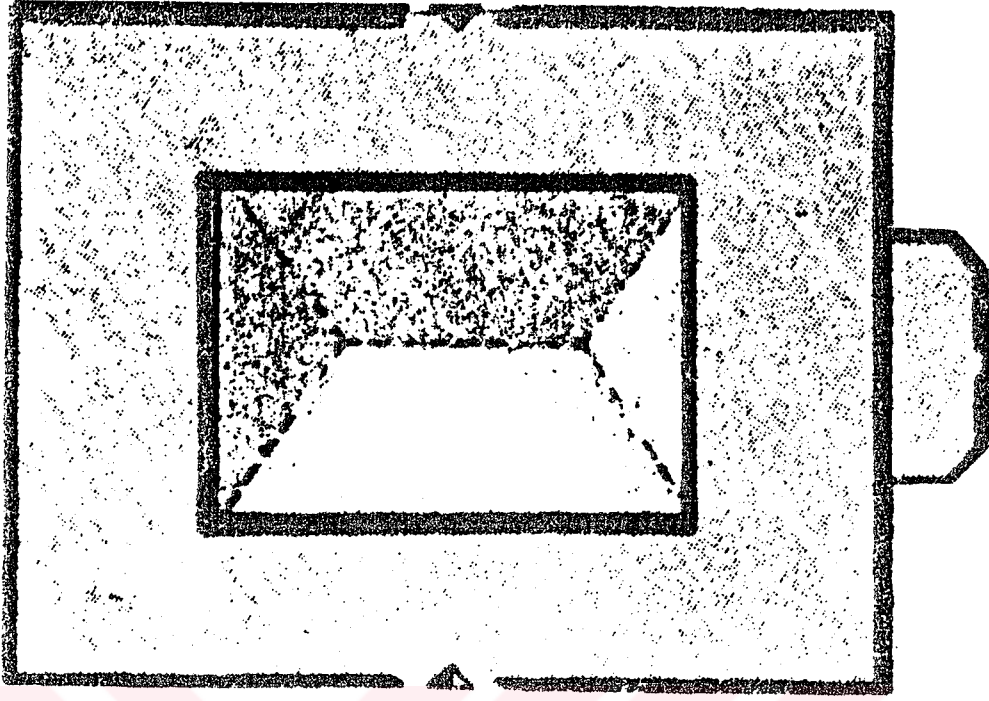
1842 yılı Ekim ayında İngiltere'ye dönen Smith'ten Çalışma Bakanlığı'nda görev yapan Seward ile beraber çalışmak suretiyle inşaa edilecek olan yeni elçilik binasının planları ve masraflar için gerekli olan paranın tespiti üzerinde çalışmaları istenmiştir.

Smith, 1831'de yanan elçilik binasından daha büyük olmak suretiyle ortasında 60feet(1828,80cm)x32feet(975,36cm) ebatlarında bir avlusu bulunan-ki Smith, bu avlunun üzerini cam bir konstrüksiyonla kapatmak istemiş, ancak dönemin elçisi Canning buna karşı çıkmış, avlunun üzeri daha sonra başka bir elçinin görev aldığı sırada cam bir konstrüksiyonla örtülmüştür(Şekil 6.1)-ve dıştan dışa 160feet (4876,80cm) x 120feet (3567,60cm) ölçülerinde olan dikdörtgen bir sütrüktür tasarlamıştır(Crook; Port, 1973:636).

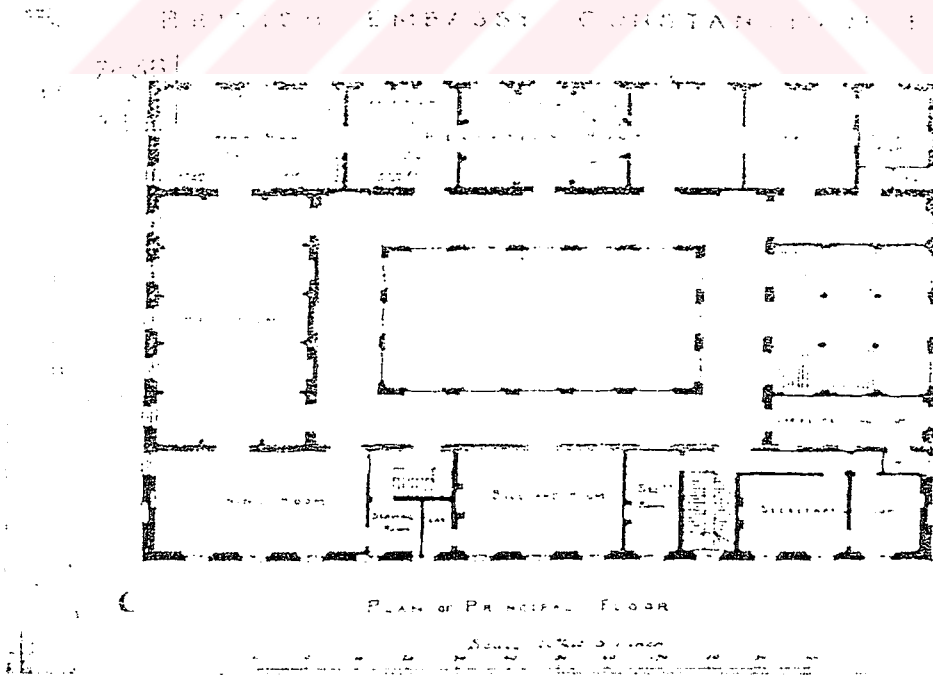
Smith'in tasarladığı bu planın en büyük özelliği binanın kısa kenarlarından birinin ortasında mermerden büyük bir merdivenin yer almasıdır(Şekil 6.2).

İngiliz mimar Sir Charles Barry, Smith'in tasarladığı bu planı gözden geçirmek ve gerekirse üzerinde değişiklikler yapmak üzere görevlendirilmiştir.

Smith, Pera'da yapılacak olan elçilik binasının yerel fiyatlar gözönüne alınarak kırkaltıbin ikiyüz doksan İngiliz Sterlinine, Seward ise İngiltere'deki fiyatları gözönüne alarak elli yedibin kırksekiz İngiliz Sterlinine

Şekil 6.1. İngiliz Elçiliği Binası, Üstten Görünüş

Şekil 6.2. İngiliz Elçiliği Binası, Plan

mal olacağını belirtmiştir. Sonuçta bina giderleri için kırkbeşbin İngiliz Sterlini'nin harcanması uygun bulunmuştur. Smith'in tasarladığı, Barry'nin ise üzerinde düzeltmeler yaptığı bu plana bir de çatı katı eklenmiştir.

1843 yılının Nisan ayında onaylanan planın hemen uygulama alanına geçirilmesi istenmiş, bundan sonraki iki ay da Smith'in İstanbul'a gönderilmesi için yapılan hazırlıklarla geçmiştir. Smith'in İstanbul'da gerçekleştireceği çalışmalara karşılık İngiliz hükümeti kendisine sene içinde yediyüz İngiliz Sterlini göndermeye karar vermiştir(Crook; Port, 1973:636).

Smith'in peşinden İstanbul'daki bu elçilik binasında görev almak üzere bir muhasebeci, taş ve doğrama işinde çalışacak olan işçilerle ilgilenmesi için de bir ustabaşı gönderilmiştir. Tüm bu formaliteler tamamlandıktan sonra yeni elçilik binasının yapım işine geçme zamanı gelmiş, ancak bina yapımı için teklif edilen arazinin Osmanlı Devleti tarafından Süvari Hastanesi yapılmak üzere alındığı anlaşılmıştır.

1843 yılının Aralık ayında başka bir arazi satın alınmış, ancak bu durum Osmanlı otoriteleri tarafından onaylanıp kabul edilmemiştir. Haziran 1844 tarihine kadar aylar, iki devlet arasındaki uzlaşma çalışmalarıyla geçmiş ve sonunda 1831 yılında yanan Galatasaray'daki elçilik binasının yerinin yeni elçilik binası için uygun olacağına karar verilmiştir.

Smith, 21 Ağustos 1844 tarihinde inşaa işine başlamış, öncelikle ahırlar ile inşaa işinde görev alacak olan İngilizlerle, malzemenin barınacağı binaları yapmaya koyulmuştur. Bu binalar yılın sonuna doğru büyük ölçüde bitirilmiştir.

Aylar boyunca süren gelişmelerin bir sonucu olarak bu sefer de Smith'e fiyatlara ait bir tablo, bina yapımında kullanılacak olan malzemelerden örnekler, arazi çerçevesi içine giren tüm yapıların planları, her odanın kullanım özellikleri ve aylar önce isteyebilecekleri buna benzer birtakım bilgileri göndermeden elçilik binasının inşasına başlamaması emredilmiştir(Crook; Port, 1973:636). Bu noktada Smith'in oldukça şanslı olduğunu belirtmek gerekir ki iki ülke arasındaki kominikasyon sistemi oldukça yavaş olduğundan Smith bu uyarıyı almadan çok daha önce elçilik binasının yapımına başlamıştır.

Smith, 1831 yılında yanan elçilik binasının dış duvarlarını yeni binada değerlendirmek istemiş, ancak duvarların bazı bölümleri dik durumda olmadıkları için kimi yerlerde 20feet(609,60cm) derinliğe inmek suretiyle toprağı kazması gerekmiştir ki bu da ekstradan bin yediyüz altmışüç İngiliz Sterlini'ne daha gerek duyulduğu sonucunu doğurmuştur.

Elçiliğin inşasında çıkan diğer bir sorun ise Smith'in kullanacağı taş malzeme ile ilgilidir. Smith'in binanın yapımında kullanmayı düşündüğü malzemenin geleceği ocak, Dolmabahçe Sarayı'nın yapımı için kullanılacaktır; dolayısıyla Smith, başka bir taş ocağıyla çalışmak durumunda kalmıştır. Bunun üzerine Darıca kazasında bulunan taş ocaklarından yararlanılması uygun görülmüştür. Elçi Canning'in Beyoğlu'nda yapımına başlanan İngiliz Elçiliği'nin inşaatı için gerekli taşların tedarikinde kolaylık sağlanması ile ilgili beyanı 6 Ramazan 1260 M(1844) tarihli bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemî, Dosya No:6, Gömlek No:44) şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:" Beyoğlunda inşasına mübaşeret olunan İngiltere sefarethanesi için külliyyetlu taş iktiza itmekle tedariki hususuna tahsilat-ı lazimenin icrası babında Darıca kazasının memuruna hitaben bir kıt'a buyruldu-i sami tahriri rica ve niyaz olunur"(Bkz. Ek A11).

Aynı belgenin ekinde:" Bu def'a Beyoğlunda inşasına mübaşeret olunan İngiltere Devleti sefarethane ebniyesi için külliyyetlu taşın luzumu olmakdan naşi ziki olunan ehcar-ı mukteziyenin ol tarafda ka'in taş ocaklarından tedarik ve mübaya'ası hususunda teshilat-ı lazimenin icrası sefaret-i merkume canibinden ba-takarrüb istid'a ve iltimas kılınmış ve saltanat ve bu misillü mültemesat vak'anın is'afı lazıme-i muzafattan bulunmuş olmağla ol vech ile ebniye-i mezkureye muktezi olan taşın nı-i carisi olubda iktiza iden bedeli sefaret-i merkume tarafından ashabına te'diye olunmak şartıyla ehcar-ı mezkurenin tedariki emrinde icrası hususuna mübaderet eylemeniz siyakında ka'ime" demek suretiyle elçilik binası inşası için gerekli olan taşın bedelinin elçilik hesabına yazılmak suretiyle sağlanmasına karar verilmiştir.

Fiyatlardaki artış, malzemenin fiyatının da artmasına neden olmuş ve elçilik giderleri için ayrılan miktara üçbinbeşyüz İngiliz Sterlini kadar bir miktar daha eklenmiştir.

Binanın inşaatında çalışan taş işçileri Smith'in kendilerinden beklediğinden daha yavaş ve verimsiz çalışmışlar, malzemeyi yerli yersiz harcamışlar, israfa neden olmuşlardır. Öte yandan bazı deneyimli işçiler ise Dolmabahçe Sarayı'nda çalışmak üzere bu işten alınmışlardır. 1845 yazındaki su kesintisi, inşaat işinin daha da uzamasına neden olmuştur. Kalan işçiler ise Klasik mimariye yabancı olduklarından dolayı sütunları işlemekte ve kornişler üzerinde çalışmakta başarısız olmuşlardır. Dolayısıyla bu işler İngiltere'de Grissell ve Baker tarafından üstlenilmiştir(Crook; Port, 1973:637).

1846 yılının Ekim ayında inşaat işi çatıya kadar ilerlemişken Smith, Aralık ayında rahatsızlanarak dört aylığına İtalya'ya gitmiştir. Smith, Pera'ya döner dönmez karşısında binanın inşaatında yangına dayanıklı demir kepenkler ve Venedik storunun kullanılmasında oldukça ısrarlı olan elçi Canning'i bulmuştur. Odaların dekorasyonu için Bielefeld'den Papiermaché dekorasyon ısmarlanmıştır.

1847 yılının Ekim ayında çıkan bir yangın sonucu bahçe içinde bulunan diğer yapılar oldukça kötü bir biçimde hasara uğramış, İngiltere'ye ısmarlanan demir kepenklerin gelmemesi sonucu ise iç mekanda yapımı bitirilen bazı bölümler tamamen tahrib olmuştur. Bu olaydan sonra mali alanda yaşanan kriz, inşaatın ilerlemesini yavaşlatmıştır. 2 Aralık 1847 tarihli bir raporda Smith, hem binanın ve bahçenin tamamlanması hem de yanan yerlerin onarılması için otuzbirbin yediyüz seksendört İngiliz Sterlini'nin daha gönderilmesini istemiştir; ancak Smith'in istediği miktardan daha az miktarda para gönderilmesi uygun görülmüştür.

1848 yılının Temmuz ayında Sir Charles Barry, bina yapım işlerini incelemek üzere tekrar İstanbul'a gönderilmiştir. Barry, burada yaptığı araştırmalar sonucunda orjinal bütçenin epeyce aşıldığını, bu tip sorumlulukların ise yapının mimarına ait olduğunu hazırladığı raporda belirtmiştir. Smith ise bu suçlamayı protesto ederek o dönemde İstanbul'da

bulunan Rus ve Fransız elçiliklerinin daha az paraya mal olduğunu, ancak İngiliz Elçiliği Binası'nın bu binalardan çok daha üstün nitelikli bir mimariye sahip olduğunu söylemiş, kendini bu şekilde savunmuştur.

Bina yapım işleri, Sir Stratford Canning ve eşi Lady Canning ile Smith arasında binanın iç donanımı ve dekorasyonu konusunda çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle uzayıp gitmiştir. Canning, Smith'i bina yapımını geciktirmek ve Osmanlı Devleti'nden komisyon almakla suçlamıştır. Öte yandan Smith'ten Osmanlı Devleti için bir hastane planı yapmasını isteyen Canning'dir(Crook; Port, 1973:638). Tüm bu olumsuzluklara, mali işlerle uğraşan ve göreve yeni atanmış olan Lord Seymour'un müdahaleleri de eklenmiştir.

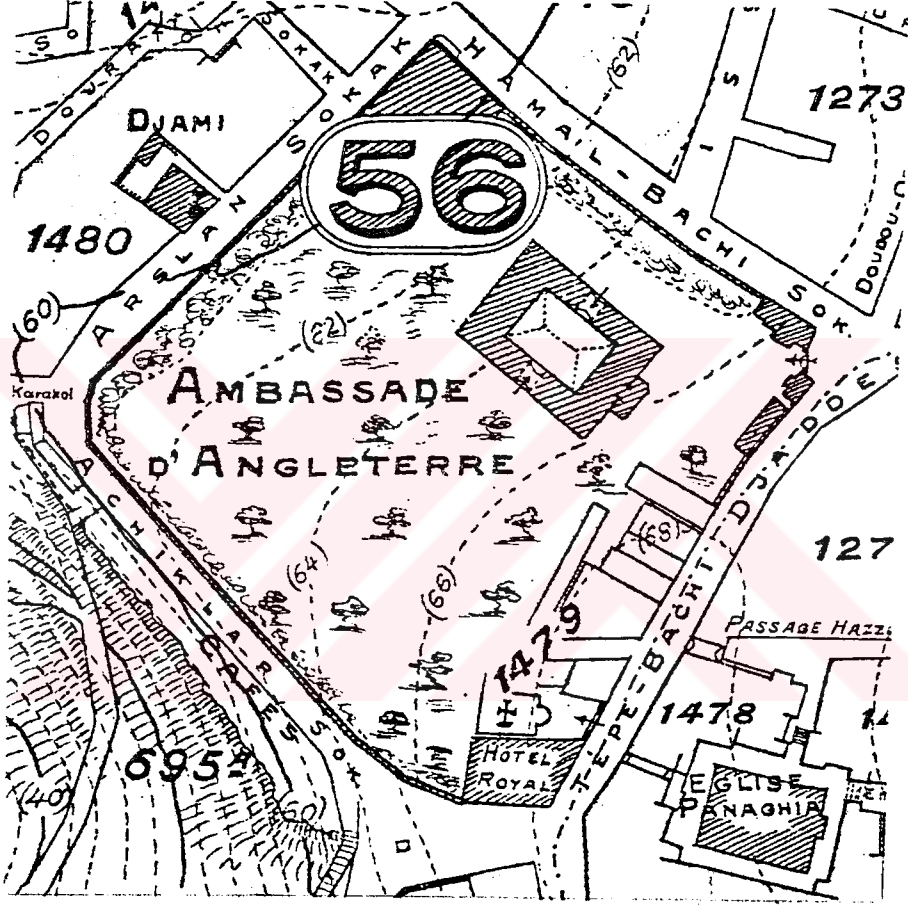
Elçilik binası pratikte 1851 yılının sonbaharında bitirilmiştir. Mobilyalar dahil olmak üzere tüm harcamalar yetmişsekizbin İngiliz Sterlini'ni bulmuştur.

Elçilik binasının tamamen bitirilmesi 1854 yılında gerçekleşmiş, dolayısıyla bina on yıllık bir süre zarfında tamamlanabilmiştir. 1870 yılında son bir yangın geçiren bina, 1871-1872 yılları arasında onarılmış, ancak orijinalinden farklı olarak yapının arka cephesinde kalan kısa kenarına bir çıkma ilave edilmiştir.

6.1.1. Elçilik Binası'nın Cephe Analizi:

Aralık 1926-1927 tarihinde yapılan Pervititch haritasında da görüldüğü üzere İngiliz Elçiliği binası, Galatasaray'da büyük bir ada üzerinde yer almaktadır(Şekil 6.3).

Bina, bütünü itibarıyla Sir Charles Barry'nin 1837-1841 yılları arasında Londra'da yaptığı Reform Kulüp Binası'na (Ek B1) oldukça benzemektedir. Bu benzerlik, büyük bir ihtimalle Barry'nin, Smith'in yaptığı işleri kontrol etmek üzere İstanbul'a gönderildiği zaman mevcut olan planlara yaptığı müdahalelerden kaynaklanıyor olabilir.

Şekil 6.3. İngiliz Elçiliği Binası, Vaziyet Planı

İngiliz Elçiliği Binası(Ek B2), Rönesans dönemi İtalyası'nda karşımıza çıkan şehir sarayları ile büyük ölçüde benzerlik gösterir. Elçilik binası Rönesans İtalyası'ndaki kent sarayları gibi masif ve düzenlidir. Üç kattan oluşan binada katlar birbirinden yatay silmelerle ayrılmıştır. Birinci kattaki duvar örgüsü, İtalya'nın quattrocento saraylarında olduğu gibi iri Rustik bloklarla sağlanmıştır. Bu iri Rustik bloklar, pencere bölümlerinde kemer izlenimini verecek şekilde düzenlenmiştir. Saçak bölümü, İtalyan kent saraylarında olduğu gibi belirgin bir biçimde dışarıya taşmıştır. Bina'nın çatı kısmında dört köşede birer baca yer almaktadır.

Elçilik Binası'na girişler, uzun kenarların ortasından sağlanmaktadır. Uzun kenarda, birinci katın ortasında dışarıya doğru çıkıntı yapan yuvarlak kemerli bir giriş kapısı ve bu giriş kapısının her iki yanında olmak üzere altışar adet yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. İkinci katta dikey dikdörtgen söveli, birinci sırada üçgen, bunu takiben yuvarlak alınlıklı olmak üzere alternatif olarak ilerleyen pencereler yer almaktadır. İkinci katta alternatif olarak bir üçgen, bir yuvarlak alınlıklarıyla sıralanan pencere dizisi İtalya'da XVI. yüzyıla tarihlenen ve genç Antonio da Sangallo'nun inşaa ettiği Farnese Sarayı'ndaki ikinci kat pencere dizilişinde karşımıza çıkan düzenlemeyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir(Ek B3). Uzun kenarın üçüncü katında, yine ikinci katta olduğu gibi onüç adet dikey dikdörtgen söveli pencere yer almaktadır; ancak bu pencereler ikinci katta olduğu gibi alınlıklı değil, düz atkıdılırlar. Diğer uzun kenarda da aynı düzen tekrarlanmıştır(Ek B4).

Kısa kenarlarda ise aynı düzen devam etmekle birlikte pencere adedinde azalma olmuş, her katta dokuz adet açıklık yer almıştır. Kısa kenarlardan birinin ortasında ise yine dışarı doğru çıkıntı yapan bir bölüm yer almaktadır(Ek B5).

Elçilik binasının bütününde, geometrik bir kuruluş söz konusudur. Geometrik kuruluş anlayışıyla gerçekleştirilen bu yapıda özellikle pencere dizilişindeki tutum yapıya bir ritm duygusunun hakim olmasını sağlamıştır. Her açıklığın üzerinde başka bir açıklık, her kapalı bölümün üzerinde ise başka bir kapalı bölüm yer almıştır. Dolayısıyla bu yapıda Rönesans'ın

boşluğa karşı boşluk, doluluğa karşı doluluk ilkesi benimsenmiştir. Bina genelindeki bu ritm duygusu "aheng"i doğurmuştur.

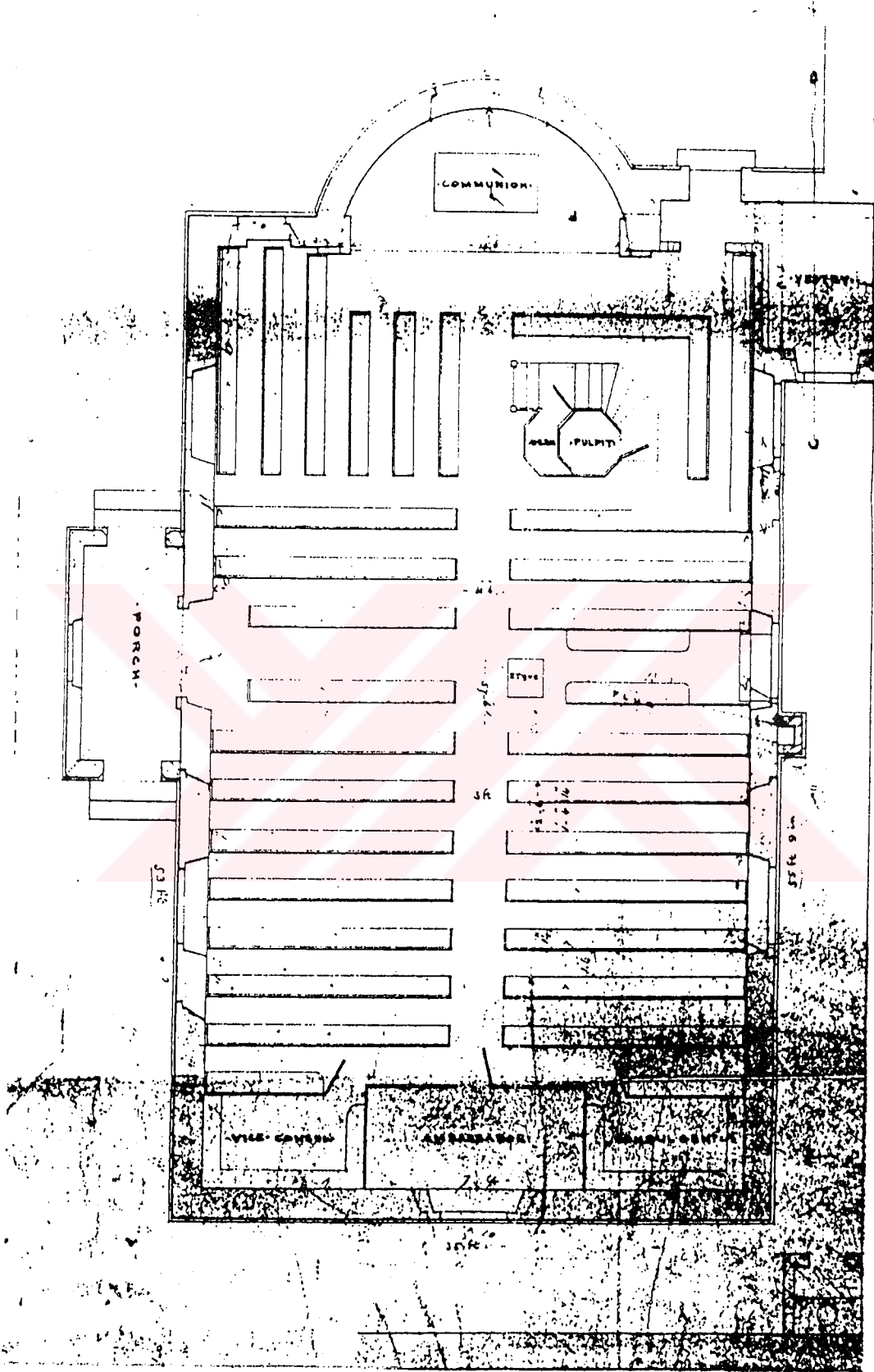
Mimaride "aheng"in kökeni, Antik dönemde Pitagorasçular ile gündeme gelmiş, bu kişiler geometri ve sayıların her şeyden önde geldiğini savunmuşlardır. Pitagorasçular'ın bu tutumu Platon'u etkilemiş, kendisi, geometrinin "aheng"in esası olduğu savını ortaya atmıştır. Antikite ve hatta Rönesans boyunca geometri, "aheng"in esası olarak kabul edilmiştir ki Alberti bunu Rönesans'ta yazdığı "De re aedificatoria" adlı kitabında şiddetle savunmuştur.

Elçilik binasında görülen geometri, ritm duygusu ve bundan kaynaklanan armoni ile pencerelerde Antik mimari elemanlarının kullanılması; dışarı taşkın saçığı, birinci kattaki Rustik duvar dokusu ve masifliği ile İtalyan palazzolarına öykünülmesi ve bina köşelerinde de hem birinci hem de ikinci katta Rustik örgünün kullanılması Smith'in sırasıyla Antikite'ye, Rönesans'a ve Manyerizm'e yabancı olmadığını göstermektedir.

6.1.2. Elçilik Bahçesi'ndeki St. Helena Şapeli:

Elçilik bahçesindeki St. Helena Şapeli(Şekil 6.4), XVIII. yüzyılın başlarında inşaa edilmeye başlanmıştır(Cezar, 1991:34). Harry D. Jones, 1831 yılında yanan elçilik binasının yeniden yapılması için otuzbeşbin İngiliz Sterlini gönderilmesini isterken hazineden 1831 Beyoğlu yangını esnasında yapımı devam eden şapeli tamamlamak için de ayrıca onbin İngiliz Sterlini daha gönderilmesini istemiştir. Jones'in bu isteğinin reddedilmesinin üzerine William James Smith elçilik binasının inşaaıyla görevlendirilmiş, Smith, şapeli 1849-1856 yılları arasında, yedi sene gibi bir süre zarfında tamamlayabilmiştir. Smith, şapelin inşaaında da elçilik binasında olduğu gibi oldukça sıkıntı çekmiştir(Crook; Port, 1973:638).

St. Helena Şapeli, dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Şapelin girişi bir sundurma şeklindedir ve uzun kenarlardan birinden sağlanmaktadır. Apsis bölümü yarım daire şeklindedir ve dışarı taşkındır. Apsisin yer aldığı kenarın karşısındaki kenarda ortada büyük elçiye onun iki

Şekil 6.4. Elçilik Bahçesi'ndeki St. Helena Şapeli, Plan

yanında ise protokolden önemli kişilere özel bölümler ayrılmıştır. Apsise göre uzun kenarın sağında sakristi bölümü yer almaktadır.

6.2. Mecidiye Kışlası(Taşkışla):

Mecidiye Kışlası, Smith'in tanınmasını sağlayan en dikkat çekici eseridir. 6 Sefer 1263 M(1847) tarihli devletin resmi yayın organı Takvim-i Vakayi adlı gazetede çıkan bir haberde Abdülmecid'in "Beyoğlu'nda Taksim civarında ka'im Mekteb-i Harbiye'nin ön tarafında lüzum-ı kadar öğrenciye kıyafet edebilecek yepyeni kargir bir mekteb-i fûnun-u tıbbiye inşaasına" ferman buyurmuş olduğu belirtilmiştir. Bu haberde, çizdirilen planın özelliklerinden de bahsedilmiştir(Nasır, 1991:48). Bu belgenin ışığı altında bugün Şişli ilçesinde, Elmadağ'da, Taşkışla Caddesi üzerinde yer alan Mecidiye Kışlası'nın, Galatasaray'da ahşap bir binada bulunan Mekteb-i Tıbbiye'nin, çağdaş donanımına sahip kagir olarak inşaa edilmiş yeni bir binada eğitim vermesine gerek duyulduğu için yapımına karar verildiği söylenebilir.

Yukarıda adı geçen yayın organında yer alan aynı haberde bina inşaatının, hekimbaşı efendi hazretleri nezaretinde ebniye-i miriyye kalfalarından İstefan(Stefan) kalfaya yaptırılacağı ve Avrupa mimarlarından Mösyö İsmid'in "fenn-i mimaride mahareti kamile eshabından" olmasıyla "emr-i inşaada eseri malumatından istifade" olunmak için görevlendirilmesinin kararlaştırıldığı, geçen Muharrem ayının yirmibeşinci gününde ise hafriyata başlandığı bildirilmiştir(Nasır, 1991:48).

İlk olarak Mekteb-i Tıbbiye Binası olarak yapılmasına karar verilen binanın üçyüz öğrenciye eğitim verecek biçimde yapılması öngörülmüştür. Bu yapıda ayrıca ikiyüz hasta kapasiteli bir eğitim kliniği, eczane, laboratuvarlar, morg, çeşitli servis bölümleri ile bir cami, saat kulesi, iki havuz ve bir de daire-i hümayunun bulunması düşünülmüştür(Batur, 1994:221).

İlk taşı koyma töreni 24 Şubat 1847 tarihinde Abdülmecid'in katılımıyla yapılmıştır; ancak çalışmaları hızla sürdürülen yapının 1849

yılında alınan bir kararla, "hasbe'l-icab" demek suretiyle kışlaya döndürülmesi uygun görülmüştür.

6 Sefer 1266 M(1849) tarihli bir belgede ise(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:4519) bu karar değişikliği şu şekilde geçmektedir: "Dolmabahçe civarında Hacı İstefan Kalfa marifetiyle yapılmakta olan Mecidiye kışlay-ı hümayununun mukaddeman mekteb-i tıbbiye olmak üzere beher zira-i altışaryüz kuruş olarak başlanıp muahheren kışlaya tahvili ile resim ve heyet-i tesbitinden"(Nasır,1991:49). Nitekim bugün Taşkışla binasının girişinde bulunan kitabede de burada önce bir okul inşaatına başlandığı, daha sonra yarım kalan bu inşaatın kışlaya çevrildiği yazmaktadır(Ek B6).

Osmanlı arşivlerindeki 15 Recep 1269 M(1853) tarihli bir belgede (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:4772):" Mecidiye kışlay-ı hümayunu ebniyesi mi'marı İsmid kalfaya ikiyüz altmış iki senesi kanun-u sanisinden itibaren ba irade-i seniyye-i şahane-i hazret-i şahaneden beher mah ve dörtbin gurus maaş tahsis olunarak..." demek suretiyle kendisine 1262 M(1846) Ocak ayı itibariyle dörtbin kuruş maaş verilmesine karar verilmiştir. Yine bu belgeye dayanarak Mecidiye Kışlası mimarının daha önce söylendiği gibi(Tuğlacı, 1981:286) Sarkis Balyan değil de Smith olduğu kesinlikle söylenebilir(Bkz. Ek A1). Aynı şekilde Başbakanlık Arşivinde yer alan bir belgedeki(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Plan, Proje ve Kroki Kataloğu, No:698):"Devlet-i İngiltere ser mi'mar-ı Ebniye" mühürlü plandan Mecidiye Kışlası'nın mimarının Smith olduğu sonucu çıkarılabilir.

Journal de Constantinople gazetesinin 14 Eylül 1848 yılına tarihlenen nüshasında da hükümetin bir buçuk yıl kadar önce, yapının planlarını hazırlaması üzere saygın bir mimar olan Smith'i görevlendirdiği anlaşılmaktadır(Batur, 1994:221). Aynı yazılı organda ilk yapı betimlenmiş, gerek bu betimlemelerden gerekse Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden kaba inşaatın tamamen bittiği, büyük bir olasılıkla da ikinci kat düzeyindeki tüm çalışmaların da gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Önceleri Mekteb-i Tıbbiye Binası olarak yapılması düşünülen daha sonra ise binanın kışla yapısı olarak yapılmasının uygun görüldüğü kararı

ile birlikte mevcut özgün yapının ve projesinin yürürlükten kaldırılarak değiştirilmesi ve yeni bir projenin yapılması istenmiştir.

Eskiden yapılmış olan duvarlarla ve bölmelerle eski daire-i hümayun ile alt kattaki "su hazneleri ve matbah ve hamam ve sairenin" tümü yıkılıp binanın içi yeniden tesviye edilmiştir. Yeni pencereler açılarak bir zemin kat oluşturulmuş ve çağdaş bir üslupla hazırlanmış yeni projesine uygun olarak binanın inşaa işine başlanmıştır.

Yapının denize bakan kanadında yeni bir daire-i hümayun(Ek B7) ve dört köşesinde "fevkanı zabitan daireleri" yapılarak eskiden iki kat olan bu kanat, dört kat yüksekliğe çıkarılmıştır. Bu değişikliğe bağlı olarak tüm kanatlar birer kat yükseltilmiştir(Batur, 1994:221-222)(Ek B8, B9).

15 Recep 1269 M(1853) tarihli bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:4772):"...mimar-ı mersum ebniye-i mezkureye ayda ve iki ayda bir def'a gelmekde olduğu haber verilmiş..." denen Smith'in bu tutumu, hakkında bazı şikayetlerin doğmasına neden olmuştur(Bkz. Ek A1). Aynı belgede "...kalfa-i mersum ingiltereye gidecek bulunduğu tahkik kılınmış olmasıyla işbu nisan ibtidasından itibaren mahye-i mezkurun kat'ı icabından..." denerek Smith'in aldığı maaşın da kesilmesine karar verilmiştir.

1848-1854 yılları arasında yapımı tamamlanan Mecidiye Kışlası 1853-1856 yılları arasında Fransız askerlerine hastane olarak tahsis edilmiş, kışla, savaş yıllarında Fransızlar tarafından bir hayli tahribe uğramıştır(Cezar, 1991:61).

Kırım Savaşı yıllarında Fransızlar'a hastane olarak tahsis edilen Mecidiye Kışlası'nın, savaşın bitmesiyle birlikte 1856 yılı yaz aylarında, su yolları tamir edildikten sonra içine ilk defa Türk askeri yerleşmiştir(Cezar, 1991:201,202).

Abdülmecid'in 1861 yılında ölümü üzerine Abdülaziz tahta geçmiş, kışlanın esaslı bir onarımdan geçmesini sağlamış, onarım aynı yıl tamamlanmıştır. Abdülaziz, kışlanın adının "Mecidiye" olarak kalmasına itiraz etmemiştir.

10 Temmuz 1894 depreminde zarar gören kışla, Raimond d'Aranco tarafından onarılmış, Balkan savaşı sırasında yine hastane olarak kullanılmıştır. Bina, 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir. Prof. P. Bonatz ve Prof. E. Onat'ın hazırladığı onarım ve yeniden kullanım projesine göre bina, mimarlık ve inşaat fakülteleri ile rektörlük merkez binası olarak onarılıp düzenlenmiştir. Rektörlük bürolarının ve inşaat fakültesinin Ayazağa kampüsüne taşınmasından sonra Mecidiye Kışlası, günümüzde kadrosu ve kapasitesi genişleyen Mimarlık Fakültesi ile Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kullanılmaktadır(Batur, 1994:222).

Mecidiye Kışlası, çeşitli dönemlerde çeşitli kullanım projelerine konu olmuş ve sonunda 1984 yılında otel yapılmak üzere ESKA şirketine verilmesi kararlaştırılmıştır. İstanbul Teknik Üniveritesi üyelerinin ve mimarlar odası İstanbul şubesinin direnişi ile karşılaşan bu karar, idare mahkemesi tarafından geri çevrilmiştir. Mahkeme, aldığı kararda Mecidiye Kışlası'nın "birinci derecede korunması gereken kültür varlığı" olduğunu beyan etmiştir.

6.2.1. Mecidiye Kışlası Plan ve Cephe Analizi:

Mecidiye Kışlası, 70x40m. ebatlarında bir orta avluyu çevreleyen dikdörtgen planlı bir yapıdır (Ek B10). Yapının planı, XIX. yüzyılın klasikleşmiş kışla planına işaret etmektedir. Ortasında avlusu bulunan ilk kışla Kalyoncu Kışlası(Cezayirli Hasan Paşa Kışlası)'dır. Daha sonra Beyoğlu Kışlası, Harp Okulu, Selimiye Kışlası, Kuleli Kışlası, Gümüşsuyu Kışlası ve Mecidiye Kışlası gibi kışla yapıları da hep aynı düzende yapılmışlardır(Cezar, 1991:202).

Yapı, 132x95m. büyüklüğündeki bir alan üzerine kurulmuştur. Uzun kanatları Kuzey-Güney yönünde yerleştirilmiş binanın genişliği Boğaz'a bakan kanat hariç her kanatta 22m.'dir. Boğaz manzarasına açılan ve eskiden daire-i hümayunun bulunduğu doğu kanadında ise genişlik 25m.'dir. Yapının dört köşesi, uzun kenarlar tarafında 4m., diğerlerinde ise 8m. genişletilerek belirgin köşe kuleleri oluşturulmuş, bu kuleler üç kat yüksekliğinde düzenlenerek iki katlı olan ana kitleden ayrılıp vurgulanmıştır.

Köşelere verilen bu vurgu, yapıya net ve açıkça okunabilir bir kurgu sağlamıştır.

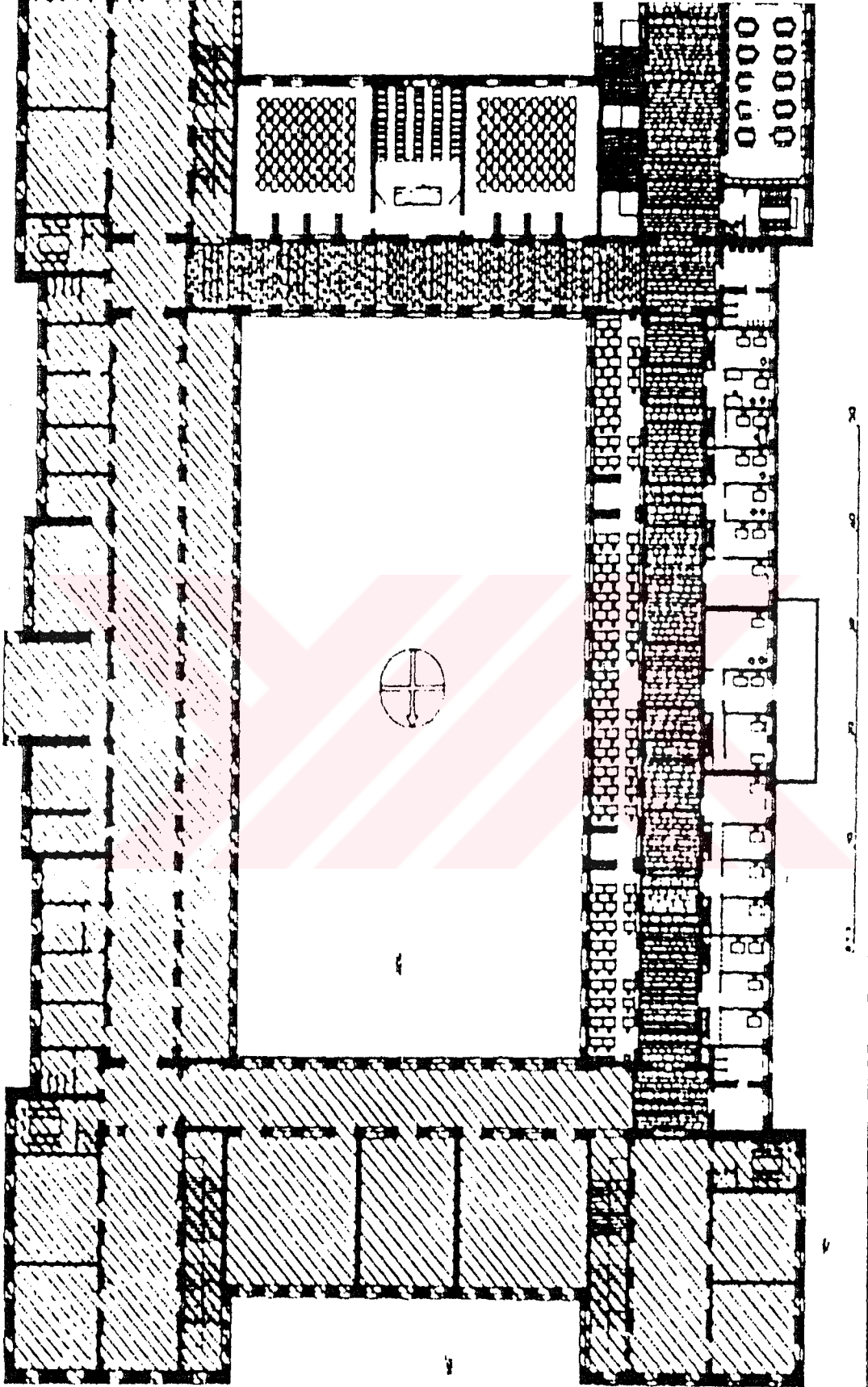
Aynı açık ifade plana da yansımıştır. Yapı, yalın bir plan şemasına işaret etmektedir(Şekil, 6.5). Yapıda uzun kanatlar boyunca geniş bir koridor, dar kanatlar boyunca da bir tarafı orta avluya bakan koridorlar uzanmaktadır. Eğitim mekanları ile öğretim üyelerinin odaları, geniş dairesel kemerlerle sonlanan bu koridorlara açılır. Katlar birbirine, kulelerin birer yanında yer alan geniş ve görkemli merdivenlerle bağlanmaktadır. Kulelerin karşı köşelerinde ise servis merdivenleri bulunmaktadır.

Bina'nın Batı cephesi(Ek B11), doğu cephesinde de olduğu gibi öğretim kadrosunun kullanımına, avluya bakan mekanlar ise atölyelerin kullanımına ayrılmıştır. Kuzey ve Güney cephesindeki mekanlara(Ek B12) büyük amfiler yerleştirilmiştir.

Kuzeybatı kulesi rektörlük, güneybatı kulesi ise kitaplık ve mimarlık fakültesi dekanlık ofislerinin kullanımındadır.

Yapıya giriş, Batı cephesindeki sekiz adet İyon sütununun belirlediği bir portikten sağlanır(Ek B13). Bu portikli bölümde Antik Yunan tapınaklarına giriş kısmı tekrarlanmıştır. Batı cephesinin ekseninde bulunan bu İyon sütunlu portik, ikinci katta bir balkon şeklinde biçimlenmiştir. Portik ekseninde karşımıza çıkan pencereler, yarım daire kemerli Neo-Rönesans üslubunda yapılmış pencereler olarak düzenlenmiştir. Girişin sağlandığı bölümdeki İyon düzenindeki pilastırlar, kapının bulunduğu yüzeyi iki yanda dar, ortada geniş olmak üzere beş bölüme ayırmışlardır. Girişin üstünde yer alan bölümde ise Korint düzenindeki pilastırlar, aynı fonksiyonu devam ettirerek pencere aralarına yerleştirilmek suretiyle duvarı ortada daha geniş olmak üzere beş bölüme ayırmışlardır.

Giriş katının dikdörtgen söveli, düz atkılı ve konsollu denizliklerle belirlenen pencereleri tüm cephelerin giriş katlarında karşımıza çıkmaktadır. Binanın ikinci katında yer alan altta basık bir korkuluğun belirlediği, üstte ise iki küçük konsolun desteklediği üçgen alınlıklı, dikdörtgen söveli pencereler ise tüm binayı çepeçevre dolaşmaktadır. Köşe kulelerinin en üst katında,

Şekil 6.5. Mecidiye Kışlası (Taşkışla), Plan

aralarına Toskan düzenindeki pilastırların yerleştirildiği dikdörtgen söveli pencereler yer almaktadır(Ek B14).

Kuzey ve Güney cephelerinde ise aynı pencere biçimleri ve öğeleri kullanılmış, ancak yapının sütrüktüel akslarına pilastır çiftleri yerleştirilmiştir. Giriş katı pilastırlarında İyon, üst katta Kompozit, üçüncü katta ise son derece sade bir Toskan düzeni seçilmiştir. Neo-Rönesans anlayışıyla üstüste dizilen bu pilastırlar, düşey hatlarla yatay hatların da yer aldığı cephelere bir ritm ve hareketlilik getirmişlerdir.

Binaya ait eski resimlerde, pencere bölümlerinde, bugün mevcut olmayan ve daire biçimli halkalardan oluşan şeritlerin çevrelediği demir parmaklıkların yer aldığı söylenmektedir(Batur, 1994:222).

Orta avluyu çevreleyen bina yüzeylerinde dış cephelerden farklı olarak yarım daire kemerli pencereler kullanılmıştır. Avlunun ortasında bir de oval havuz bulunmaktadır.

İkinci kat pencerelerindeki üçgen alınlıkları, pencere araları duvar yüzeylerinde İyon, Korint ve Toskan düzenindeki pilastırları, kat aralarındaki taşkın kornişleri, giriş bölümündeki İyon sütunlu portiki ile yapıda ağır basan Neoklasik bir mimari tutumun varlığı sözkonusudur. Yapıda her ne kadar eklektik bir tutumun izleri görülse de yapının geneline Neoklasik bir tavır egemendir.

6.3. Selimiye Kışlası'nın Harem'e ve Kuzey'e Bakan Bölümleri:

III. Selim'in düzenli bir orduya duyduğu gereksinim sonucu 1791-1792 yılları arasında Nizam-ı Cedid adı verilen yeni bir ordunun hazırlanmasına başlanmıştır. Kurulan bu yeni ordu, önceleri Levend Çiftliği'nde inşaa edilen bir kışlada talime başlamış, daha sonra ordunun giderek kalabalıklaşmasından ötürü yeni bir kışlanın yapılmasına karar verilmiştir.

Yeni kışla için Üsküdar'da, Harem ve Kavak iskelelerinin üzerindeki, bir bölümü Üsküdar/Kavak Sarayı'na ait olan geniş arazi seçilmiştir(Arslan,

1992:202). Bu geniş arazi üzerinde yer alacak olan Selimiye Kışlası'nın temeli 1800 yılının Ağustos ayında III. Selim tarafından atılmış ve binanın yapımı 1805-1806 yılları arasında tamamlanmıştır. III. Selim dönemine tarihlenen bu yapı, kagir bir alt yapı üzerine ahşap olarak inşaa edilmiştir.

1807 yılında çıkan bir yeniçeri ayaklanmasında III. Selim öldürülmüş ve Selimiye Kışlası da Levend Kışlası'yla birlikte yakılmıştır.

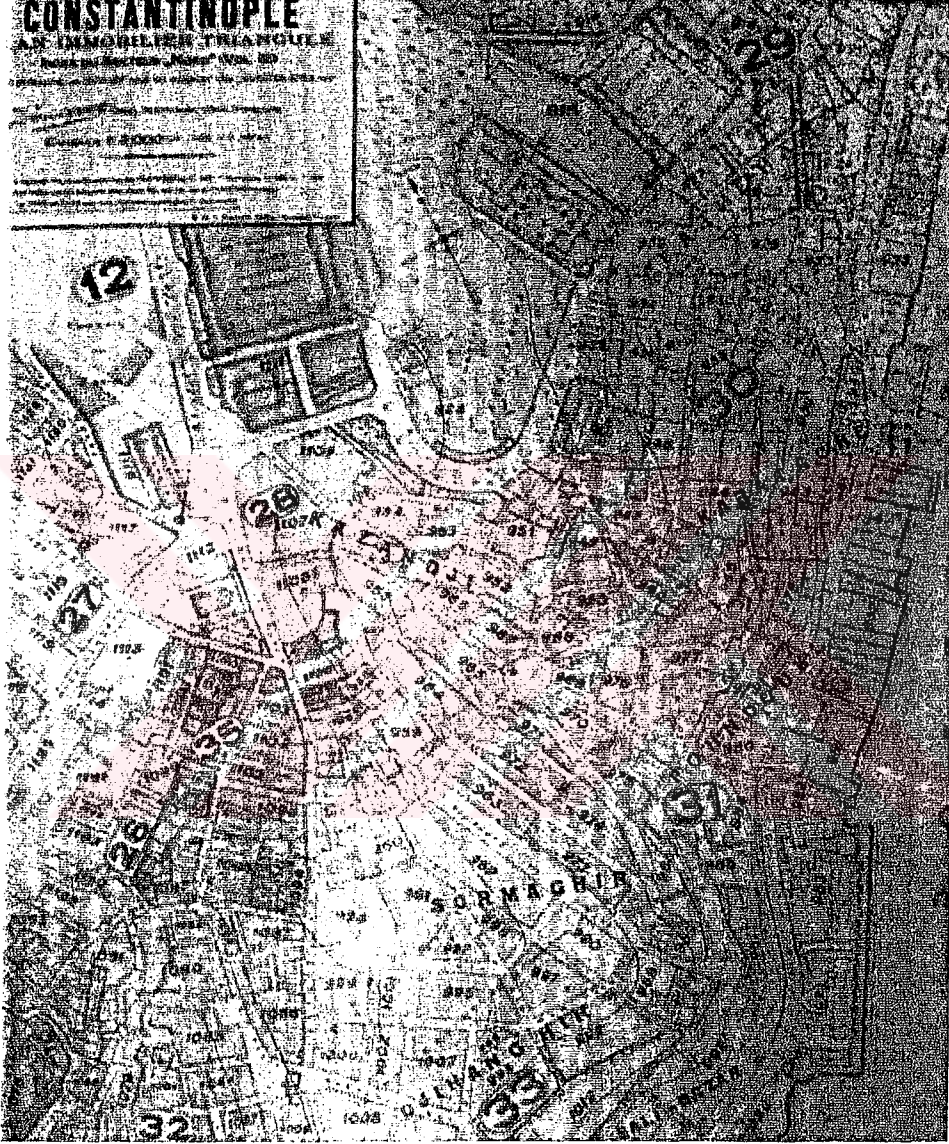
III. Selim'in öldürülmesinden sonra tahta ikinci Mahmut çıkmış, onun döneminde yapı 1825-1826 yılları arasında kagir malzemeyle ve genişletilerek yeniden inşaa edilmeye başlanmıştır. Kışlanın yeniden inşası esnasında Karacaahmet'e bakan bölümü kagire çevrilmiştir.

Selimiye Kışlası'nın diğer üç cephesi, kagir olmak üzere Abdülmecid zamanında tamamlanmıştır(Eyice, 1977:48) (Ek B15).

Selimiye Kışlası'nın Kuzey'e ve Harem'e bakan bölümlerinin tamamlanmasında Smith görev almıştır. 21 Cemaziyelevvel 1264 M(1848) tarihli bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:2976):" Selimiye kışlay-ı hümayunu ebniyesinin ol babda bina ve inşası ve kereste levazımatı sairenin temizliğine ve yapılacak ebniyenin metanet ve satı'na dikkat ve nezaret etmek üzere İsmid'in memuriyeti irade-i seniye iktiza-i alisinden bulunduğundan merhum dar'ül şuraya celb ile suret-i memuriyetine ve maaşı keyfiyetine dair denmek suretiyle Smith'in Selimiye'deki görevi bildirilmiştir(Nasır, 1991:52) (Bkz. Ek A12). Aynı belgenin ekinde Smith'in yukarıda sözü edilen görevini yerine getirmek için haftada iki gün inşaata gideceği ve bunun için memuriyet tarihinden itibaren kendisine bina tahsisatından ayda dörtbin kuruş ödeme yapılmak üzere mukavele yapılmış olduğu belirtilmektedir.

6.4. Tophane-i Amire Hastanesi(Gümüşsuyu Asker Hastanesi):

Tophane-i Amire Hastanesi, (Şekil 6.6)'daki vaziyet planında 915 numaralı parselde de görüldüğü üzere Taksim'den Dolmabahçe'ye inen Gümüşsuyu caddesi üzerinde, Gümüşsuyu Kışlası'nın hemen yanında yer almaktadır.

Şekil 6.6.Tophane-i Amire Hastanesi, Vaziyet Planı

Abdülmecid, Taşkışla ve Gümüşsuyu Kışlası'ndaki topçu askerlerinin tedavi olmaları için bu yörede bir hastane yapılmasını istemiş, bunun üzerine hastane, Taksim'de Ayaspaşa Mezarlığı'nın bulunduğu ve Üsküdar'a bakan meyilli tepenin Gümüşsuyu mevkiinde yapılmaya başlanmıştır.

Hastanenin inşaası 1847 yılında başlamış, bina yapım işleri iki sene kadar sürmüş ve sonuğa "Gümüşsuyu denen yerde topçu asakir-i şahanesine mahsus olarak" inşaasına başlanan hastane, padişahın iradesiyle 17 Zilhicce 1266 M(1850) tarihinde törenle açılmıştır(Takvim-i vakayi, 1266).

Hastane, kırkar yataklı büyük koğuşları ve toplam 350 yatağı barındıracak şekilde inşaa edilmiştir. Koğuşlar, hasta başına düşen hava miktarının arttırılması amacıyla yüksek tavanlı olarak yapılmıştır(Yıldırım, 1994:449).

Tophane-i Amire Hastanesi, Smith'in İstanbul'da geręekleřtirdięi büyük boyutlu yapılardan biridir. Hastane yapısının mimarının yakın bir zamana kadar Garabet Balyan olduğu iddia edilmiş, ancak yapının mimarının bir belgeye göre (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:4847) İngiliz mimar Smith olduğu kesinleşmiştir. Sözü geçen belgenin 1265 M(1849) yılına tarihlenen bir ekinde:"...Tophane-i amire alayları için onyedi yk sekizbin beşyüz gurus mesarif-i keşfiyesi olub mühendis İsmid ma'rifetiyle inşaa ve ikmal ettirilmiş olan hastanenin suret-i inşaası bundan akdem mühendis-i mu'ma-ileyhle çbin kısıye kararlaşdırılarak kontratoya rabt olunduğu..." demek suretiyle hastanenin inşaat masraflarının sekizbin beşyüz kuruş tutacağı ve ekte mühendis olarak adı geçen Smith'le birlikte varılan anlaşmaya göre masraflar için çbin kese kadar bir miktar ödeneceği kontrata geçmiştir(Bkz. Ek A13).

Smith, Meclis-i Vala'ya sunduğu iki arzuhalde de(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:4847) Tophane-i Amire hastanesinden dolayı zarar ettiğini belirtmiş (Bkz. Ek A14; A15), bundan dolayı kendisine binbeşyüz kese akçe kadar bir miktarın ödenmesini rica etmiştir.

Yukarıda adı geçen belgenin 16 Ca 1266 M(1850) tarihli diğer bir ekinde ise:" ...mühendis-i merkumun ber muceb-i kontrato ve hastahane-i mezbur ebniyesinden dolayı bir gune ziyade mesarif iddiasına selahiyeti olmayıb bu hali kendüsi dahi mu'terif olduğu hak-i paye-i humayun-u cenab-ı şehinşahi olarak yazdırmış olub leffen takdim kılınan arzuhalinde beyan eylediği vechle hastahane-i mezkur kiremitlerinin iki def'a ferş ve tanziminden tarih-i kontratodan sonra eşya bahasıyla ucurat-ı kesb-i tezeyid etmesinden naşı mühendis-i merkumun hayli mesarif-i zaidesi olduğu ebniye-i mezkurenin zahire olan resanet ve rezzanını dahi te'bîd eylediği ve kendisine atıyye kılıflu yediyüzelli veyahut sekizyüz kışe akçe ita olunduğu halde bu babda tekrar istida'ya kalkışmayacağı ve eğerçi hastahane-i mezkurun bervechi hakaniyet keşfi suretine teşebbüs olmak lazım gelse miktar-ı mezkuru hayli tecavüz etmiş me'mul bulunduğu ve mühendis-i merkumun isti'tafı şamil bu kere dahi vermiş olduğu arzuhali takdim kılınub eğerçe merkumun mukaddem virdiği arzuhali üzerine kendisine bu madde zımmında atıyye kılıflu sekizyüz kışe akçe itası mukaddemki tezkerelerinde gösterilmiş isede merkumun bu def'aki işa'rina ve ol babda vakı olan tahkikata nazaran atıyye buyurulacak akçenin bin kışeye iblağı icab-ı halden görüldüğü beyanıyle icra-ı iktizası..." demek suretiyle Smith'in hastane inşaasında kiremitleri iki kere döşetip düzenletmesi ve bunun yanı sıra kontrat tarihinden sonra ücretini arttırması gibi hareketlerinin sonucu olarak oldukça masraflı olduğu belirtilmiş, buna rağmen kendisine uğradığı zararı karşılamak üzere sekizyüz kese akçe ihsanda bulunulduğu ancak Smith'in bu miktarla da yetinmeyip daha fazlasını istediği bunun üzerine kendisine "...tahkikat-ı vakı'a icabınca mühendis-i merkume atıyye suretiyle bin kışe akçe itası..." uygun görülmüştür(Bkz. Ek A16).

3 Cemaziyelahir 1266 M(1850) yılına tarihlenen diğer bir belgede ise(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemi, Dosya No:31, Gömlek No:86) Smith'in hastane inşaasından dolayı ettiği zararın ödenmesi talebi şu şekilde geçmektedir:" ...Tophane müşiri devletlu paşa hazretleri tarafından mukaddem ve muahhar bi'l-vurud meclis-i valaya ita ile leffen suy-ı devletleri irsal isra kılınan tezkereler meallerinden müsteban olacağı vech ile İngiltereli Mösyö İsmid tophane-i amire hastahanesi ebniyesinden dolayı iddia etmekte olduğu ziyanın tesviyesi bu kerre dahi istid'a etmiş ve 'atıyye-i seniyye suretiyle tarafına verilmiş mukaddem iş'ar

olunan sekizyüz kisenin bin kışeye iblağı icab-ı halden görüldüğü gösterilmiş olmasıyla evrak-ı merkum ba-mütala'a bu halde de iktizay-ı halin lütfen iş'arı babında..."(Bkz. Ek A17).

Tophane-i Amire Hastanesi uzun yıllar orduya hizmet vermiştir. Birinci Dünya Savaşı süresince hastane, Ordu Sıhhiye İkmal Deposu görevini yapmış, hasta akını karşısında Ayaspaşa Mezarlığı duvarının dibine iki pavyon ve bir baraka yaptırılarak bunlar, bulaşıcı hastalıklar ve asabiye ayrılmıştır(Yıldırım, 1994:449).

Hastane çeşitli tarihlerde onarım görmüştür. 1954-1955 yılları arasında arkada bulunan mutfak ve ek kısımlar yeniden ele alınmış ve buradaki barakalar yıktırılarak yenilenmiştir. Poliklinikler yetersiz kalınca orta bahçede iki katlı modern bir poliklinik binası yaptırılarak 1 Nisan 1967'de hizmete sokulmuştur (Yıldırım, 1994:450). Hastanenin üst katı iki kat halinde restore edilmiş ve Haziran 1968'de hizmete girmiştir.

6.4.1. Tophane-i Amire Hastanesi Cephe Analizi:

Smith, Tophane-i Amire Hastanesi'nin inşasına Mecidiye Kışlası'nın yapımı sırasında başlamış ve hastanenin yapımını ondan önce bitirmiştir.

Hastane yapısı "E" şeklinde bir plana sahiptir. Yapıya giriş merdivenlerle ulaşılan ve iki yanda ikişer adet olmak üzere yüksek kaideler üzerine oturan dört adet İyon sütununun belirlediği bir portikten sağlanır. Bina'ya Rönesans mimarisinde sıkça karşımıza çıkan yuvarlak bir kemerin belirlediği kapıdan girilir. Girişin sağında kalan bölüm, zemin ile birlikte üç kattan ibarettir. Diğer cepheler ise iki katlıdır ve beşik çatı örtüsüne sahiptir. Dikdörtgen söveli pencereler yapının tüm cephelerinde karşımıza çıkan unsurlardır. Birinci kat pencereleri ikinci kattakilerden farklı olarak pencere eninden dışarıya taşan ve iki yanda konsollarla taşınan düz atkılarıyla karşımıza çıkarlar. Dışarı taşkın ve iki yanda konsollarla taşınan bu düz atkılı dikdörtgen söveli pencereler yapının cephesine bir hareketlilik kazandırmışlardır.

Ana aksta yer alan giriş bölümüne göre sağda ve solda beşer adet pencerenin belirlediği bölümlerlerden hemen sonra karşımıza çıkan bölümler kışla yapılarında da görüldüğü üzere dışa taşırılmıştır. Cephe, dışa taşan bu bölümlerle nihayetlenmektedir(Ek B16). Dışarıya doğru taşan bu bölümlerde Dor düzeninde pilastırlar da karşımıza çıkmaktadır. Aynı düzendeki pilastırlar, yapının yan cephelerinde de görülmektedir.

Smith, inşaa ettiği yapıların hemen hemen hepsinde olduğu gibi bu yapıda da İyon sütunu, Toskan düzenindeki pilastırlar, pencere atkısını taşıyan konsollar gibi Antik mimari öğelerine yer vermiştir. Giriş bölümüne Mecidiye Kışlası'nda olduğu gibi yüksek bir merdivenle ulaşılması Antik Yunan tapınaklarında olduğu gibi Roma ve Rönesans mimarilerinde de karşımıza çıkan mimari bir tavidir. Dolayısıyla Smith'in inşaa ettiği Tophane-i Amire Hastanesi, yüksek merdivenlerle ulaşılan İyon sütunlu ve yuvarlak kemerli girişi, cephelerde yer alan Toskan düzenindeki pilastırları, konsolların taşıdığı düz atkılı pencereleri ile Neoklasik bir mimari tutuma işaret etmektedir.

6.5. Tophane Kasrı:

Smith, İstanbul'da sadece büyük boyutlu kamu yapıları inşaa etmemiş, Sultan ve Devlet'in ileri gelen kişileri için de konutlar tasarlamıştır. Tophane semtinde, Nusretiye Camii'nin yanında yer alan Tophane Kasrı da bunlardandır.

Tophane Kasrı'nın yapımına 1847 yılında Abdülmecid'in eniştesi Ahmet Fethi Paşa'nın tavsiyesi üzerine(Builder, 1853:607) Tophane Muşiri Halil Paşa'nın denetiminde olmak suretiyle başlanmış, inşaatın dörtte biri ise 1851 yılında tamamlanmıştır(Nasır, 1991:47-57). Kasrın inşaaası onbin liraya mal olmuştur(Builder, 1853:607).

Abdülmecid, kasrın açılış töreninde meydana getirilen mimariye ve bu yapının inşaaasında emeği geçen mimara karşı olan hayranlığını gizleyememiştir. Abdülmecid, Tophane Kasrı'na oldukça rağbet etmiş (Şehsuvaroğlu, 1957:4-5), öğlen vakitlerini ve boş zamanlarını değerlendirmek için bu mekanı tercih etmiştir. Hatta bazen Saray'ın yoğun

ortamından uzaklaşmak için akşamları da burada yemek yemiş, uyuya kaldıktan sonra gizlice arabasına taşınarak Saray'a geri götürülmüştür (Gülersoy, 1975:31). Abdülmecid, kimi zaman burada resepsiyonlar vermiş, önemli kişileri kabul etmiştir. Sezar'ın kardeşi Grandük Constantin, 1858 yılında İstanbul'a geldiğinde padişah tarafından burada karşılanmıştır (Gülersoy, 1975:31). 1897 yılında Türk-Yunan barış antlaşmasının görüşülmesine ve imzalanmasına bu kasır tahsis edilmiş ve antlaşma burada imzalanmıştır. 1901 yılında, kasırda islahat-ı maliye komisyonu toplanmış ve bu komisyon devletin mali durumunu tetkik ederek bazı incelemeler yapmıştır. II. Meşrutiyet ve IV. Mehmet Reşad zamanında Sırb kralı Petro Karayorgeviç İstanbul'a geldiğinde Nusretiye Camii'nde yapılan selamlık resmini bu kasırdan seyretmiştir. Mütarekede İngiliz bahriyesi tarafından işgal edilen kasır, Lozan Antlaşması'ndan sonra Boğazlar komisyonuna tahsis edilmiş ve komisyon, çalışmalarını yeniden tamir edilen bu binada yapmıştır (Şehsuvaroğlu, 1957:4-5). Tophane Kasrı, 1987 yılında Mimar Sinan Üniversitesi'ne devredilmiştir. Günümüzde yapı, Mimar Sinan Üniversitesi Misafirhanesi olarak işlevini sürdürmektedir.

6.5.1. Tophane Kasrı'nın İç Donanımı ve Cephe Analizi:

Abdülmecid, kasrın inşaatı sırasında Smith'ten kasrın içini de dekore etmesini istemiş, bunun üzerine İngiliz döşemeciler İstanbul'a gönderilmiş, kasrın içi İngiliz zevkine göre döşenmiş, böylece kasır, Avrupalı bir niteliğe sahip olmuştur (Builder, 1853:607). Her odaya İngiliz sobaları yerleştirilmiş, duvarlar ve tavanlar ise artistik bir biçimde renklendirilmiştir.

Tophane Kasrı, bütünü itibarıyla dikdörtgen bir plan şemasına işaret eder. Binanın eni, yaklaşık 75 feet (2286cm.), boyu ise 40 feet (1219,20cm.) kadardır. Yapı, bir podiyum üzerinde yükselmektedir.

İki kattan ibaret olan Tophane Kasrı'nın ana girişi deniz tarafında dört adet payenin belirlediği bir portikten sağlanmaktadır (Ek B17). Bina'nın Boğaz'a bakan cephesinde yer alan portikin payelerinin üzerinde yer alan alçak kabartmalar topçu sınıfının kullandığı silahları sembolize etmektedir. Bu cephenin ikinci katı sadece Sultan'ın kullanımına tahsis edilmiştir. Birinci katta ise O'nun için hazırlanan bir süit yer almaktadır. Bu cephede karşımıza

çıkan yuvarlak kemerli pencereler, ikinci kat pencerelerinin hemen altında yer alan ve bitkisel motiflerden oluşan süsleme kuşağı, pencere aralarına yerleştirilen ve düşey dikdörtgen şeklinde biçimlenmiş kabartmalı levhalar, yine pencere aralarına yerleştirilen birinci katta sade ikinci katta ise kurdalalı bir biçimde karşımıza çıkan madalyonlar yapıyı çepeçevre saran mimari unsurlardır. Dışarıya taşan kasetli bir saçak silmesine sahip olan yapı, içiçe geçen dairesel motiflerin birbirini takip ettiği çatı parapetiyle nihayetlenmektedir.

Yapının birinci kat pencerelerinde kemer kilit taşları belirginleştirilmiştir. Aynı tutum yapının Boğaz'a bakan cephesinde, dört adet payenin belirlediği portik bölümünün üzerinde yer alan üç adet yuvarlak kemerli pencere ile yapının kara tarafında karşımıza çıkan volütlü konsollara oturan çıkmadaki ve çıkmanın yan yüzeylerindeki pencere kemerlerinde de devam etmektedir.

Yapının Boğaz'a bakan cephesi esas olmak üzere sağ cephesinde birinci ve ikinci katta altı adet yuvarlak kemerli pencere yer almaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere bu pencereler arasındaki tek fark, birinci kat pencerelerinin kemer kilit taşlarının belirgin olması ve birinci kat pencere aralarına yerleştirilen madalyonların ikinci katta kurdalalı bir biçimde karşımıza çıkmasıdır(Ek B18). Kurdalalı madalyonlar çelenk biçiminde karşımıza çıkarken diğer madalyonların içleri sekiz yapraklı bir tür çiçekle bezenerek kabara biçimini almıştır.

Yapının caddeye bakan cephesinde karşımıza çıkan ve volütlü konsollar tarafından taşınan çıkması(Ek B19), cepheye Smith tarafından sonradan konmaya kara verilmiştir(Builder, 1853:607). Yapının caddeye bakan cephesindeki pencere adeti, denize bakan cephesinden farklı olarak volütlü konsollarla taşınan çıkmasının her iki yanında yer almak üzere dörder adettir. Volütlü konsolların taşıdığı balkonu andıran çıkma bölümü, padişah tarafından bayramlarda ve çeşitli kutlamalarda halkı selamlamak için kullanılmıştır. Kasrın caddeye bakan cephesinin birinci katında yer alan pencere düzenlemesi, her cephede olduğu gibi yuvarlak kemerleri ve belirgin kemer kilit taşlarıyla karşımıza çıkar. Yapı, denize bakan cephesi esas alındığında sol cephesinde bir başka girişe daha sahiptir. Bu cephede

de diğerler cephelerde uygulanan pencere düzeni ve süsleme elemanları tekrarlanmıştır.

Bitkisel üslupta karşımıza çıkan kabartmalar, yerli taş ustaları tarafında kireç ve kum malzeme kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Yapı, Fossati'nin yaptığı ilk kagir saray olan ve 1847 yılına tarihlenen Baltalimanı Reşid Paşa Sahilsarayı'na benzetilmektedir (Can, 1993:185). Tophane Kasrı'nın kemerli pencereleri, kemer hizasında devam eden yatay silmeleri, madalyonları, kasetli saçak silmesi ve özellikle volütlü taş konsollara oturan çıkması Baltalimanı Sahil Sarayı'nın bilinen formlarıdır; ancak bu kasırda Fossati tasarım ilkelerinden farklı olarak kütle hareketlerine yer verilmemiştir (Can, 1993:185).

Yapıda Ampir üslubunun özellikleri açıkça görülmektedir. Bilindiği üzere Ampir üslubu, XIX. yüzyıl başlarında, Napolyon Fransası'nda ortaya çıkmış olan bir üsluptur. 1800-1830 yılları arasında, özellikle mimari ve dekoratif sanatlar alanında etkili olan bu üslup, dönemin Amerika, İngiltere, İtalya ve nihayet Türkiye'sinde de kendini göstermiştir. Osmanlı mimarisinde II. Mahmut döneminde kendini gösteren bu üslup, o dönemde Fransa'da olduğu gibi Osmanlı mimarisinde de Antik Roma mimari elemanlarının kullanımını gündeme getirecektir.

Tophane Kasrı da Ampir üslup özelliklerini taşımaktadır; çünkü Tophane Kasrı'nda Ampir üslup özelliklerini taşıyan yapılarda olduğu gibi cephede net yuvarlak kemerler karşımıza çıkar. Bu kemerlerin kilit taşlarının belirgin olması da Ampir üslubun diğer bir özelliğidir.

Yapıyı Ampir üsluba bağlayan diğer özellikler ise yapının pencere aralarında kabartmaların olması, denize bakan cephesinde karşımıza çıkan dört adet payenin üzerinde topçu sınıfının kullandığı silahların alçak kabartma şeklinde verilmesi-ki ok torbası, top, bayrak, tambur ve süngü gibi askerlikte kullanılan malzemelerin "trofe" adını alarak Osmanlı Ampiri'nde sıkça kullanıldığı bilinmektedir-dışarı taşkın kasetli bir saçığının olması, alçak kabartmalar şeklinde karşımıza çıkan bitkisel bezemelerin düşey dikdörtgen levhalarla sınırlandırılmış olması ve sonuç olarak da bir podyum

üzerine oturmasıdır. Kısacası bütün bu formlar Roma dönemi mimarlığında karşımıza çıkan formlardır. Ampir üslubu Roma mimarlığını yüceltme amacını taşımaktadır. Dolayısıyla Ampir üslubunun özelliklerini taşıyan Tophane Kasrı'nda Roma dönemi mimarisine öykünen Neoklasik bir mimari tutum söz konusu olmuştur.

6.6. Kuledibi'ndeki Yapı Kompleksi:

Elçilik Binası'ndan başka Smith'in İstanbul'da inşaa ettiği dört İngiliz binası daha vardır. Bunlar Kuledibi'ndeki İngiliz Gemicileri Hastanesi(1846-1855), İngiliz Konsolosluğu(1849-1858), Konsolosluk Hapishanesi(1849-1858) ve Konsolosluk Gemicilik Büroları'nın(1858) bulunduğu binalardır.

24 M 1271 M(1855) yılına tarihlenen bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemî, Dosya No:90, Gömlek No:15):"...dersaadette bulunan İngiltere teb'ası için kale kapısında inşaa olunacak hastahane ile konsoloshanenin i'mali zımmında İngiltere'den mahsus mühendis gelmiş olduğundan bu mahallerin surat-ı inşaası için lazım gelen suyun o civarda kain bulunan muslukdan hortum kullanılarak alınmasına müsaade olunmamasına sefaredden ifade olunmuş olmağla iktizasına icrası..." demek suretiyle İngiliz teb'asından olanlar için dersaadette inşaa olunacak hastane ve konsoloshanenin süratle bitirilmesi için gerekli suyun verilmesi istenmiştir (Bkz. Ek 18). Bu belgeden de anlaşıldığı üzere Smith, Kuledibi'nde inşaatı devam eden yapıları tamamlayamadan ülkesine geri gönderilmiştir. Yukarıdaki belgede hastane ve konsolosluk yapılarının inşaatı için İngiltere'den bir mühendisin geldiği belirtildiğine göre 1853 yılında ülkesine geri gönderilen Smith'in bu bölgede inşaatına başladığı yapıların projelerini yürütme işi de İngiltere'den gelen bu mühendise verilmiştir.

(Şekil 6.7)'de de görüldüğü üzere Smith'in Kuledibi'nde inşaat ettiği bu yapılardan bugün sadece Beyolu Hastanesi'nin Kadın-Doğum bölümü olarak kullandığı, Konsolosluk ve Gemicilik Büroları ile Konsolosluk Hapishanesi kalmıştır. Konsolosluk ve İngiliz Gemicileri Hastanesi, 1901 yılında yıkılmış, Hastane'nin yerine bugün Beyoğlu Hastanesi tarafından kullanılan İngiliz Gemicileri Hastanesi yapılmıştır(Nasır, 1991:54). Yeni bina

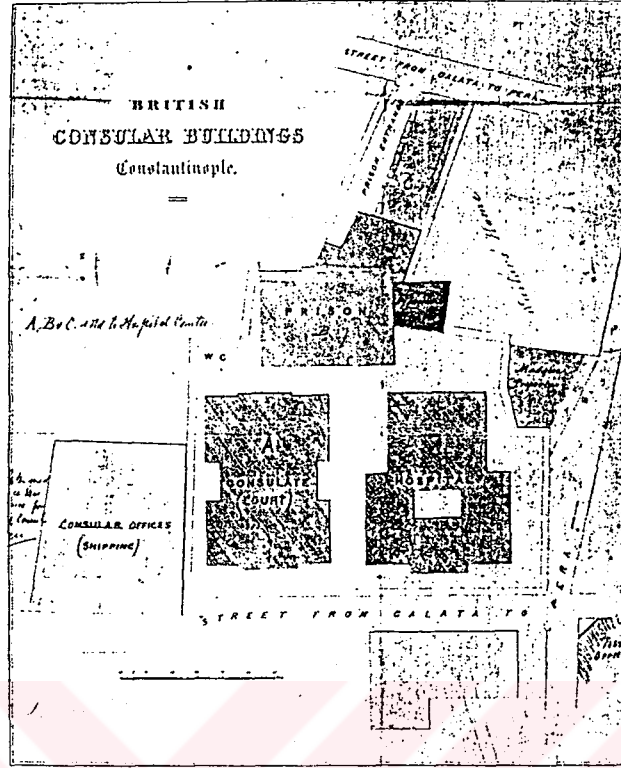
1901-1902 yılları arasında, iki İngiliz mimar Henry Percy Adams ve Charles Holden tarafından tasarlanıp gerçekleştirilmiştir(Karol; Allibone, 1988:14).

6.6.1. İngiliz Gemicileri Hastanesi ve Cephe Analizi:

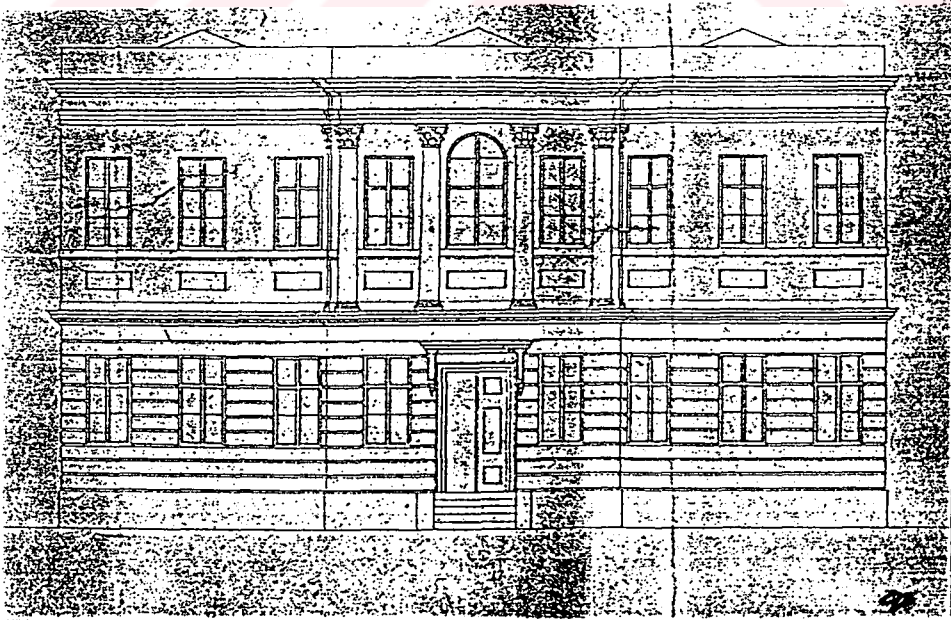
Smith'in 1846-1854 yılları arasında Kuledibi'nde inşaa ettiği bu bina, günümüzde mevcut değildir. (Şekil 6.8)'de ön cephesi görülen yapı, yatay silmelerin ayırdığı iki kattan oluşmaktadır. Yüksek bir podyum üzerine oturan yapıya merdivenlerle ulaşılan dikdörtgen söveli, düz atkısı iki yanda konsollarla taşınan bir kapıdan girilmektedir. Ana aksta yer alan bu kapının iki yanında sonderece yalın, düşey dikdörtgen söveli dörder adet pencere bulunmaktadır. Bu katın duvar örgüsü ise bize İtalyan "palazzolarının" duvar örgüsünü hatırlatır. Dışarı taşan bir silmenin birici kattan ayırdığı ikinci katta, alt kattaki pencere düzeni devam etmektedir; ancak bu defa pencerelerin altında yatay dikdörtgen ve içleri boş levhalar bulunmaktadır. İkinci katta birinci kattan farklı olarak girişin üzerinde yer alan ve önde dört adet Korint düzenindeki pilastırın belirlediği bir çıkma karşımıza çıkmaktadır. Aynı düzendeki pilastırlar, çıkmanın yan yüzeylerinde de kullanılmıştır. Çıkmanın ön cephesi dört adet Korint düzenindeki pilastırla üç eşit parçaya bölünmüştür. Bu bölümlerden ortadaki, yuvarlak kemerli bir pencereyle teşkilatlandırılmıştır.

Smith, bu yapıda da Neoklasik bir mimari tutum takınmıştır. Konsollarla taşınan düz atkılı giriş kapısı, Korint düzenindeki pilastırları, son derece net yuvarlak kemerli penceresi ve bir podyum üzerine oturmasıyla yapı, Antik Roma mimarlığının üslup özelliklerini yansıtmaktadır. Öte yandan yapıda Ampir üslup özellikleri de göze çarpmaktadır. Sade bir cephe anlayışı, sade pencereler, net bir yuvarlak kemere sahip pencere düzeni, pencere altlarında içi boş olarak yer alan yatay dikdörtgen levhalar Ampir üslubun gereklerindendir. Öte yandan yapı, kütlesiyle, dışarıya doğru taşan silmeleri ve saçağıyla, birinci katta dkarşımıza çıkan duvar örgüsüyle bize Rönesans İtalyası'nın kent saraylarını hatırlatmaktadır. Dolayısıyla yapı, eklektik bir mimari alayışa işaret etmektedir.

Yapı "T" planlıdır; ve ortasında bir de dikdörtgen avlusu vardır.

Şekil 6.7. Kuledibi'nde Yapı Kompleksi

Şekil 6.8. Kuledibi'nde İngiliz Gemicileri Hastanesi, Ön Cephe

6.6.2. Konsolosluk Binası:

1849-1858 yılları arasında inşaa edilen Konsolosluk Binası, 1846-1854 yılları arasında inşaa edilen İngiliz Gemicileri Hastanesi'nin solunda yer almaktadır. İngiliz Konsolosluğu ve İngiliz Gemicileri Hastanesi 1901 yılında yıkılmış, yerine 1902 yılında yapımı tamamlanan yeni İngiliz Gemicileri Hastanesi inşaa edilmiştir.

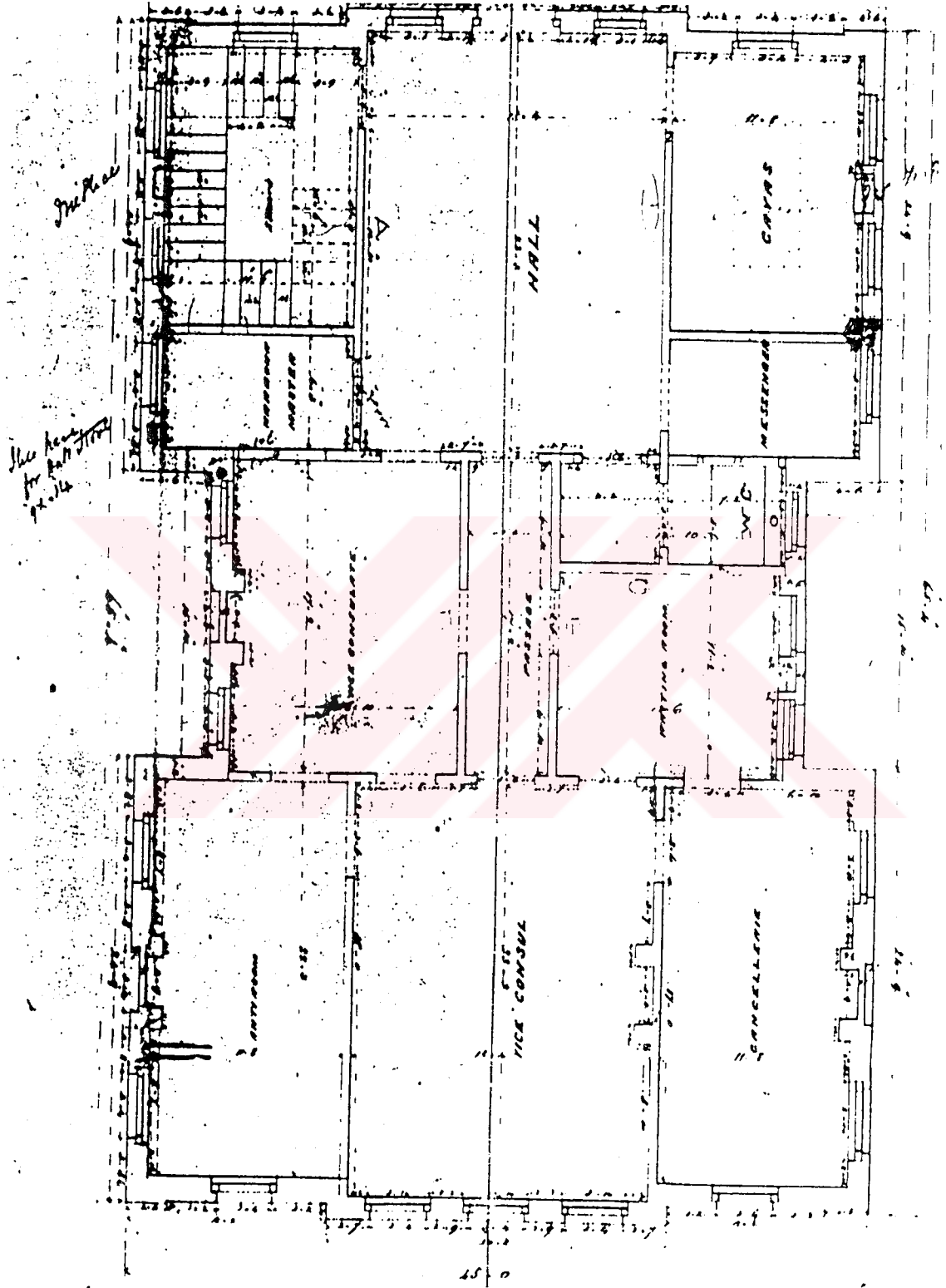
(Şekil 6.9)'da görüldüğü üzere yapı, dört köşesi dışarıya doğru çıkıntı yapan bir plan şemasına sahiptir. (Şekil 6.9)'da zemin kat planının görüldüğü yapıya kısa kenarlardan birinin ortasından girilmektedir. Giriş kapısından içeriye girildiğinde uzunlamasına dikdörtgen planlı bir hole geçilir. Bu holün solunda "cavas" adında bir bölüm ve ona bitişik olarak planlanmış bir hacim bulunur. Soldaki bu hacimler arasında herhangi bir geçiş yoktur; her iki hacme de holden girilir. Holün solunda ise yine girişleri holden sağlanan biri büyük diğeri daha küçük iki hacim yer alır. Holden sonra dar ve uzun bir koridorla ki bu koridorun sol yanında bekleme odası ve tuvalet, sağında ise kareye yakın dikdörtgen planlı bir konsolosluk birimi bulunmaktadır-yardımcı konsolosun odasına geçilir. Bu odanın iki yanında ise uzunlamasına dikdörtgen formu iki hacim yer alır.

Yapının tüm hacimleri pencereler vasıtasıyla dışarıya açılmaktadır; dolayısıyla yapı, oldukça aydınlık bir iç mekana sahip olmalıdır.

6.6.3. Konsolosluk Hapishanesi ve Cephe Analizi:

1849-1858 yılları arasında yapımı tamamlanan hapishane binası, bugün Galata Kule Sokağı'nda yer almaktadır. Mimar Mete Göktuğ, uzun yıllar harabe halinde kalan bu yapıyı restore ederek yeniden diriltmiştir. Mete Göktuğ bu yapıyı ofis olarak kullanmaktadır(Önol, 1996:34).

Bu tür binaları restore edenlerin aksine Göktuğ, restorasyon esnasında binanın orijinalliğini korumak için elinden geleni yapmıştır. Karakol-Hapishane binası olarak kullanılmış olan binanın duvarlarında Osmanlıca'nın yanı sıra diğer dillerde yazılmış olan yazıları da görebilmek

Şekil 6.9.Kuledibi'nde İngiliz Konsolosluğu, Plan

mümkündür. Bu yazılar karakolun hücrelerinde yatan mahkumlara ait yazılardır. Hapishane'nin sorgu odaları ise eskisi gibi muhafaza edilmiştir.

Mete Göktuğ, Galata'nın bir dönem İngiliz üssü olduğunu, Galata'yı Cenevizliler'den Avrupalılar'ın aldığını, oradan da İngilizler'e geçtiğini belirtmektedir. XIX. yüzyıla tarihlenen bu dönemde Galata'da İngilizler'e ait bir mahkeme binasının da bulunduğunu söyleyen Göktuğ, buna paralel olarak hapishane binasının da yapıldığını belirtmektedir(Önol, 1996:35).

Yapımına 1849 yılında başlanan binanın inşaat işleri, Smith 1853'te İngiltere'ye geri gönderildiğine göre başka bir kişi tarafından yürütülmüştür. Nitekim Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 24 M 1271 M(1855) tarihli bir belgede (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemî, Dosya No:90, Gömlek No:15) İngiltere'den bir mühendisin geldiği belirtilmiştir ki Smith İngiltere'ye geri döndükten sonra hapishane projesinin ilerlemesinde İngiltere'den gelen bu mühendisin görev almış olması büyük bir ihtimal dahilindedir.

Smith, yapıyı (Şekil 6.10)'da da görüldüğü üzere oldukça yalın düşünmüştür. Buna göre yapı, yatay silmelerin birbirini ayırdığı iki kattan oluşmaktadır. Ana aksta yer alan kapının iki yandan bir miktar dışarı taşan ve kilit taşı belirgin olan yuvarlak bir kemeri vardır(Ek B20). Bu kapının iki yanında basık kemerli ikişer adet pencere yer almaktadır. İkinci katta ise ortadaki daha geniş olmak üzere beş adet pencere aynı basık kemerleriyle karşımıza çıkmaktadır. Kasetli ve dışarı taşan bir saçağa sahip olan yapı, kırma bir çatıyla nihayetlenmektedir. Yapının bahçe duvarına bitişik bir de küçük kulübesi vardır. (Şekil 6.10)'da da görüldüğü üzere bu kulübe, ön cepheye üç adet düşey dikdörtgen formundaki pencereye ve dışa taşan kasetli bir saçağa sahiptir. Bu küçük kulübe de hapishane yapısında olduğu gibi kırma bir çatıyla nihayetlenmektedir.

Yapı, bu sade görünümü, dışa taşan kasetli çatısı, kemer kilit taşı belirgin olan kapısı ve net pencere formlarıyla Ampir üslup özelliklerine, dolayısıyla da Neoklasik mimari anlayışın ilkelerine işaret etmektedir.

Şekil 6.10.Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Ön Cephe

Yapının bugünkü görünümünden anlaşıldığı kadarıyla(Ek B21) Smith'in ilk başta bu yapı için düşündüğü proje, kendisi İngiltere'ye geri döndüğü zaman birtakım değişikliklere uğramış, yapı, bu değişikliklere bağlı olarak inşaa edilmiştir. Buna göre girişin üzerinde yer alan bölümde Smith'in düşündüğünden farklı olarak bir çıkma inşaa edilmiş, bu çıkmanın ön yüzeyinde kilit taşı belirgin, basık kemerli geniş bir pencere(Ek B22), iki yanında ise daha dar olmak üzere yine kilit taşları belirgin olan basık kemerli birer pencere yer almıştır(Ek B23).

Pencereler Smith'in projesinden farklı olarak ikinci katta, dışa çıkma yapan bölümün iki yanında yer almaktadır. (Ek B24)'teki ayrıntıda da görüldüğü üzere bu pencerelerin formu daha uzun bir şekil almıştır. Smith'in projesinde görülen pencerelerdeki basık kemer ve kemerdeki belirgin kilit taşı formu, uygulamada da yerini almıştır.

Birinci katın cephe düzenlemesinde de projede düşünüldüğünden farklı bir tutum gözetilmiştir. Bu farklı uygulama, pencere adedinde ve boyutunda karşımıza çıkan bir farklılıktır. Buna göre birinci katta giriş kapısının sadece sol yanında iki adet pencere yer almaktadır(Ek B25). Oysa Smith, kapının iki yanında da ikişer pencere bulunmasını düşünmüştür. (Ek B26)'da ayrıntısı görülen demir parmaklıklı pencerede boyut itibariyle bir değişikliğin olduğu gözlenmektedir. Smith'in projesinde daha küçük olarak yapılması düşünülen bu pencereler, uygulamada büyüterek uzamıştır. Pencerelerin formu yukarıdakilerle aynıdır.

Yapıda Smith'in yapmayı düşünmediği ancak uygulamada gerçekleştirilen bir de camekanlı çatı katı yer almaktadır(Ek B27).

Görüldüğü üzere yapı Smith'in düşündüğünden farklı olarak inşaa edilmiştir; ancak kapı ve pencerelerde Smith'in düşündüğü formlar tekrarlanmıştır. Öte yandan Smith'in projesinde yer alan küçük kulübenin varlığına ilişkin herhangi bir ipucu bulunmamaktadır.

6.6.4. Konsolosluk ve Gemicilik Büroları Cephe Analizi:

1858 yılında tamamlanan Konsolosluk ve Gemicilik Büroları'nın bulunduğu bina, bugün Beyoğlu Hastanesi tarafından Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği olarak kullanılmaktadır. Yapı, Smith İngiltere'ye geri gönderildikten sonra tamamlanabilmiştir; dolayısıyla uygulamada Smith'in düşündüğü tasarıma ne derecede sadık kalındığı bilinmemektedir. Smith'in bu bina için hazırladığı projenin elde edilememesi nedeniyle herhangi bir karşılaştırmaya gitmek mümkün olmamıştır.

(Ek B28)'de binanın   n cephesi görülmektedir. Anlaşıldığı üzere binanın önünde yer alan sarı yapı oraya sonradan eklenmiştir. Konsolosluk ve Gemicilik bürolarının bulunduğu yapıya giriş, büyük bir ihtimalle   n cepheden sağlanmıştır. Günümüzde ise binaya giriş, sarı yapının yan cephesinden, merdivenlerle ulaşılan bir kapıdan sağlanmaktadır(Ek B29).

    kattan oluşan yapıda birinci kat, ikinci kattan üzerinde madalyonlar bulunan bir kuşak, ikinci kat ise üçüncü kattan bir meandr kuşağı ile ayrılmaktadır.     nc   katın hemen üstünde ve birbirini takip eden ve dairesel motiflerden oluşan diğer bir kuşak bulunmaktadır. Bina, kütlesinden dışarıya taşan bir saçak silmesiyle nihayetlenmektedir. Birinci ve üçüncü katta karşımıza çıkan ve dekoratif ögelerle teşkilatlandırılan kuşaklar tüm yapıyı çepeçevre sararken, ikinci kattaki meandr kuşağı   n cephede yer alan ve üçgen bir alınlıkla taçlandırılan çıkmanın sol tarafından itibaren kesintiye uğramıştır. Aynı durum binanın   n cephesi esas alındığında sol cephesinde de karşımıza çıkmaktadır.

Binanın   n cephesinde, ikinci katta dışarıya doğru çıkıntı yapan bölümün sağında ve solunda olmak üzere üçer adet düşey dikdörtgen söveli pencere bulunmaktadır.     nc   katta ise aynı düzen bu defa daha küçük pencere boyutlarıyla tekrarlanmıştır. Dışarı   ıkma yapan bölümü taçlandıran üçgen alınlık, en tepede yer alan kilit taşıyla kesintiye uğramıştır. Yapının   n cephesi, köşelerde üçüncü katta Toskan, ikinci katta ise Lyon başlıklı birer adet pilastırla sınırlandırılmıştır(Ek B30). Yapının   n cephesi esas alındığında sağ cephesi (Ek B31), birinci katta yumuşatılmış bir Rustik örgüye sahiptir. Bu yumuşamış Rustik   rg  , tüm yapının birinci kat duvar

dokusunda karşımıza çıkmaktadır. Bu cephede her kat, pilastırların ayırdığı iki yanda dar, ortada ise geniş, üç bölümden oluşmaktadır. Buna göre birinci katta iki yanda yer alan dar bölümlerde düşey dikdörtgen formunda birer pencere, ortada ise bir giriş kapısıyla onun yanında yine dikdörtgen formunda bir pencere yer alır. (Ek B32)'de de görüldüğü üzere bu pencerelerin üzerinde oldukça abartılı olarak ele alınmış birer kilit taşı bulunmaktadır. Aynı durum bu katta bulunan kapının üzerinde de sözkonusudur. İkinci katta Toskan başlıklı pilastırların üç bölüme ayırdığı yüzeyde dar bölümlerde birer, geniş bölümde ise ikişer adet düşey dikdörtgen söveli pencere yer almaktadır. Yapının görünen tüm cephelerinin ikinci katında karşımıza çıkan bu pencereler, yapıdaki diğer pencerelerin en büyük boyutlarda olanlarıdır. Üçüncü katta ise pencereler, daha küçük olmak üzere ikinci kattaki düzeni devam ettirirler.

Yapının arka cephesi, (Ek B33)'te de görüldüğü üzere bir geçitle yine Beyoğlu Hastanesi tarafından kullanılan ve 1901-1902 yılları arasında inşaa edilen İngiliz Gemicileri Hastanesi'ne bağlanmaktadır.

(Ek B34)'te binanın eski girişine göre sol cephesi görünmektedir. Binanın bu cephesi, sağ cephesinden daha sade bir biçimde inşaa edilmiştir. Buna göre sol cephede, katlarda yüzeyi bölümlere ayıran pilastırlar yoktur, ancak pencereler boyutları ve formları itibariyle diğer cephelerdekilerle aynıdır.

Binanın cephe anlayışı, eklektik bir tutuma işaret etmektedir. Buna göre, yapının köşelerinde ve pencere aralarında karşımıza çıkan Toskan ve İyon düzenindeki pilastırlar, ön cephede dışarı doğru çıkan bölümü taçlandıran üçgen alınlık, yapıdan dışarıya doğru taşan saçak silmesi, birinci katta üzerinde madalyonların, ikinci katta meandr motifinin, üçüncü katta ise birbirini takip eden dairesel motiflerin bulunduğu süsleme kuşakları, kat aralarında göze çarpan silmeler, yapıyı Neoklasik mimari üslubuna yaklaştıran unsurlardır. Öte yandan ön cephede yer alan çıkmayı taçlandıran üçgen alınlığın kesintiye uğraması, birinci kat pencerelerinin üzerinde yer alan kilit taşlarının son derece abartılı boyutlarda kullanılması-ki bu kilit taşları burada fonksiyonel olarak değil, dekoratif amaçlı olarak düşünülmüştür-yapıda Manyerist mimari özelliklerinin de var olduğunu

göstermektedir. Mimari elemanların abartılı boyutlarda verilmesi ve bu elemanların bulundukları yere fonksiyonel olarak hiçbir katkıda bulunmayıp sadece cephede "oyun" yapmak için kullanılıyor olması Manyerist mimarinin en belirgin özelliklerindendir. Yapının birinci katındaki Rustik duvar örgüsü de bizi Rönesans İtalyası'nın kent saraylarına götürür. Dolayısıyla bu yapıda hem Neoklasik, hem Rönesans hem de Manyerist mimarinin üslup özellikleri gözlemlenebilmektedir. Bu üç mimari üslubun kaynaştığı yapı, bütününe yapılan eklemelerle orijinalliğini yitirmiştir. Sol cephenin bir bölümü son derece çirkin bir zevke dayalı olarak sarıya boyanmış, bununla birlikte yapının estetiği büyük ölçüde sabote edilmiştir.

Smith'in projesinin bu yapıda ne ölçüde uygulandığı bilinmemektedir; ancak Neoklasisizm, Manyerizm ve Rönesans, Smith'in yabancı olmadığı ve diğer yapılarında da karşımıza çıkan üsluplardır.

6.7. Kış Bahçesi ve Alay Köşkü:

Smith, 1853 yılında İngiltere'ye geri gönderilmeden hemen önce Abdülmecid için bir kış bahçesi yapmıştır. Bu yapı, Dolmabahçe Sarayı'nın ikinci bahçesi olan Kuşluk Bahçesi'nin köşesinde bulunan ve set üstünde yer alan Alay Köşkü'ne bitişik olarak konumlandırılmıştır (Builder, 1853:607) (Ek B35).

Smith'in İngiltere'ye dönmeden az önce Abdülmecid için gerçekleştirdiği bu yapının içi, tamamen İngiliz zevkine göre düzenlenip dekore edilmiştir. Kış bahçesinin tam orta yerinde ise büyük boyutlarda kristalden bir çeşme yer almaktadır (Builder, 1853:607).

Dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan kış bahçesi, kırma bir çatıyla örtülüdür. Cephe, kısa ve uzun kenarlarda düşey kayıtlarla bölümlere ayrılmıştır (Ek B36). Her bölüm üç adet küçük dairenin Gotik kemer izlenimini veren dizilimiyle biçimlendirildiği bir cephe anlayışıyla karşımıza çıkmaktadır. Her bölümün eteğinde içinde birer adet kabaranın yer aldığı ve sonderece zarif bir konturla çevrelenen yatay dikdörtgen levhalar yer almaktadır.

Set üstünde inşaa edilen bu kış bahçesinin bitişiğinde yer alan Alay Köşkü de büyük bir ihtimalle Smith'in eseridir(Eldem, 1987:198); ancak bu yapı, 1854 yılı dolaylarında tamamlandığına göre Smith, daha yapı tamamlanamadan İstanbul'dan ayrılmış olmalıdır(Can, 1993:188).

Abdülmecid'in geçit törenlerini izlemesi ve arzu ettiği zamanlarda da yoldan geçen halkı seyretmesi için yapılan Alay Köşkü, (Ek B37)'de de görüldüğü üzere Saray çevre duvarlarından dışarı taşmaktadır. Yapının Saray çevre duvarlarından dışarıya taşan bölümleri, zarif bir işçilikle işlenmiş Korint düzenindeki sütunlarla yere basmaktadır. Bu sütunların iz düşümlerinde ise aynı düzende biçimlenmiş pilastırlar yer almaktadır.

(Ek B38)'de de görüldüğü üzere cephede oldukça dengeli ve disiplinli bir süsleme anlayışı gözetilmiştir. Kış bahçesinin hemen yanında yer alan ve caddeye bakan cephede Antik Roma bezeme öğeleriyle süslü alınlıklarıyla taçlanmış üç adet düşey dikdörtgen söveli pencere yer almaktadır. Bu cephede karşımıza çıkan dar ancak uzun süsleme öğeleri bu cephedeki üçlü gruplamayı iki yandan sınırlarken pencerelerin arasında yer almak suretiyle yapının bütününe seçkin bir özellik kazandırmışlardır. Bu cephe esas alındığında caddeye bakan sağ cephede de aynı pencere düzeni devam etmekle birlikte pencereleri hem iki yandan sınırlayan hem de onları birbirinden ayıran levhalar daha da enlenerek diğer cepheden farklı bir anlayışa işaret etmişlerdir. (Ek B39)'daki ayrıntıda da görüldüğü üzere düşey dikdörtgen formunda karşımıza çıkan bu levhaların içi Antik Roma bezeme öğeleriyle doldurulmuştur. İki yandan dışarıya taşan pencere denizlikleri konsollarla desteklenmektedir.

Dışarıya doğru taşan ve kasetli bir saçak silmesine sahip olan yapı, dairesel motiflerin iki sıra halinde birbirini takip ettiği çatı parapetiyle nihayetlenmektedir. Yapının Saray çevre duvarı boyunca devam eden kısmı, düşey dikdörtgen söveli formlarıyla karşımıza çıkan pencereleriyle diğer cephelerinden farklı olarak oldukça sade bir cephe anlayışına işaret etmektedir.

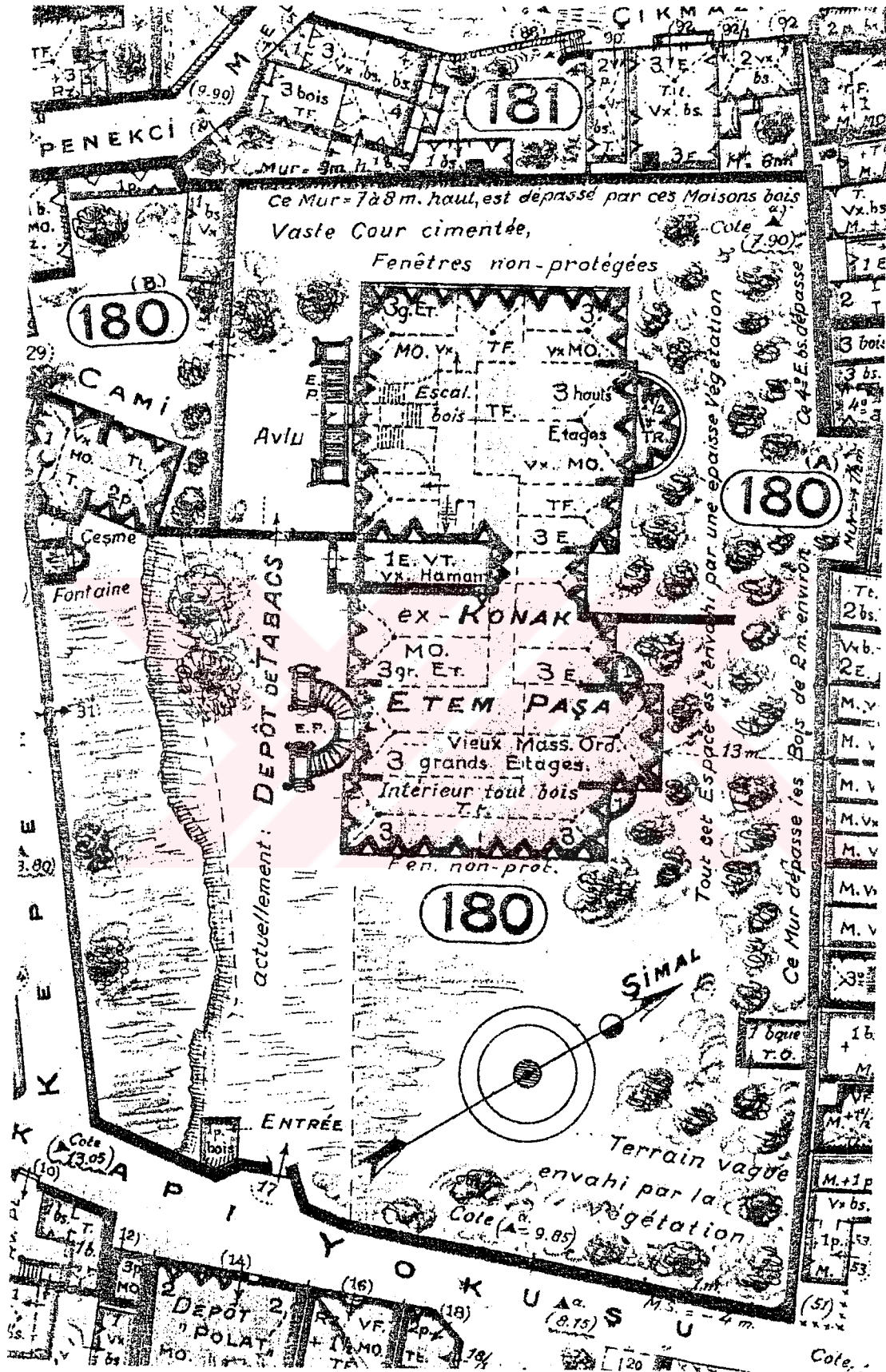
Alay Köşkü, Korint düzenindeki sütun ve pilastırları, dışarı doğru taşan kasetli saçak silmesi, pencere aralarında ve yanlarında yer alan

levhaların içlerindeki Antik bezeme öğeleriyle Neoklasik bir mimari tutuma işaret etmektedir. Yapı, bitkisel bezemeli levhaları, çatı parapeti ve dışa doğru taşan kasetli saçak silmesiyle Smith'in Tophane'de inşaa ettiği Tophane Kasrı'nı hatırlatmaktadır. İlk bakışta oldukça sade gibi görünen bu yapının detaya inildiğinde dengeli ve disiplinli bir anlayışla bezendiği anlaşılmaktadır. (Ek B39)'da da görüldüğü üzere gerek dikdörtgen levhalarda, gerek pencere alınlıklarında, gerek pencere denizliklerinin gerekse de kasetli saçak silmesinin altında yapıyı çepeçevre dolaşan süsleme kuşağında, Antik Roma bezeme öğelerine dayanan yoğun bir süsleme programı gözetilmiştir. Bu yoğun süsleme programının bu denli kontrollü ve disiplinli ele alınışı ister istemez Ampir üslubu akla getirmektedir ki amacı Antik Roma mimari anlayışını tekrar gündeme getirmek olan Ampir üslubun en vurucu özelliği de bu yapıda ve Tophane Kasrı'nda da oldukça açık bir şekilde karşımıza çıkan net formlar ve disipline edilmiş bezemelerdir. Görüldüğü üzere Smith, bu yapısında da Antik gelenekten kopmamıştır.

6.8. İbrahim Ethem Paşa Konağı:

Smith'in inşaa ettiği bu konak, ilk kagir konaklardan biri olma sıfatını taşımaktadır(Eldem, 1987:198). Ağustos 1941 yılına tarihlenen Pervititch haritasına göre yapı, Kantarcılar denen semtte, Odun Kapı yokuşu ile Kepenekçi Sabun Hanesi Sokağı'nın kesiştiği alan üzerinde, büyük bir adada yer almaktadır(Şekil 6.11). Yapı, Kuzeybatı'da 7-8m., Kuzey'de 2m., Kuzeydoğu'da ise 1m. yüksekliğindeki bir çevre duvarı ile çevrilidir.

Yapı, oldukça büyük bir bahçe içinde yer almaktadır. Bu bahçeye Güney yönünde çevre duvarına açılan bir kapı vasıtasıyla girilmektedir. Yeşilliğin oldukça bol olduğu bu bahçede yer alan konağın iki girişi vardır. Girişlerin ikisi de Güneybatı yönündeki uzun kenarda yer almaktadır. Bu girişlerden sağ taraftaki iki yönden çıkılan bir merdivenle sağlanmaktadır ki bu daha çok Barok bir merdiveni hatırlatmaktadır. Yapı, bu girişin tam karşısındaki kenarda, iki yanda çeyrek dairelerin belirlediği bir çıkma ile dışarıya taşmaktadır.

Şekil 6.11.İbrahim Ethem Paşa Konağı, Vaziyet Planı

Yapının bahçeden bir kapıyla girişinin sağlandığı bir iç avlu bölümü vardır. Yapıya diğer giriş, bu iç avlu bölümünde yer alan merdivenlerle sağlanmaktadır. İkinci girişin tam karşısındaki kenarda ise yapı bu kez yarım daire biçiminde dışarı taşmıştır. Yapıda girişin sağlandığı iki merdiven arasında bir de hamam bulunmaktadır ki bu hamama hem bahçeden hem de konağın içinden ulaşılmaktadır.

Kagir bir konak olan İbrahim Ethem Paşa Konağı, ahşap merdiven ve kat döşemelerine sahip olan üç katlı yüksek bir yapıdır. Günümüze ulaşamayan bu yapı, 1941 Ağustosuna tarihlenen Pervititch haritasına göre en son tütün deposu olarak kullanılmıştır. Bölgede yapılan araştırmalar sonucunda konağın hemen yanında, Güneybatı yönünde yer alan camiden başka konağın yerini belli edebilecek hiçbir ize rastlanamamıştır.

BÖLÜM 7. WILLIAM JAMES SMITH'İN YENİLEME PROJELERİ

7.1. Naum Tiyatrosu:

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasal ve kültürel alanlarda uygulanan batılılaşma politikaları, sosyal yaşamda önemli değişikliklere neden olmuştur. İşte bu dönemde İstanbul'da açılan özel tiyatrolar Batı müziği ile özdeşleşmiş, kültürel yaşama büyük bir ivme kazandırmışlardır. İstanbul'da açılan tiyatroların içinde müzik etkinlikleri açısından en önemlileri Bosco, Naum ve Gedikpaşa Tiyatroları'dır.

Osmanlılar'ın Batı tiyatrosu ile ilk temasları, onunla ilk tanışmaları daha çok yabancı elçiliklerdeki gösteriler yoluyla olmuştur(And, 1965:19). Nitekim yabancı bir tanık, Fransız ve İtalyan elçiliklerinin kendi tiyatroları olduğunu, birçok güçlülere rağmen bu tiyatrolarda sürekli ve düzenli opera temsiileri verildiğinden bahsetmiştir(Tancoigne, 1817:82,83).

Elçilik içindeki tiyatroların yanısıra halkın gittiği başka tiyatrolar da vardır. 1831 yangınından önce de İstanbul'da bazı tiyatro yapılarının bulunduğu bilinmektedir. Buna göre en eski iki tiyatro III. Selim dönemine tarihlenmektedir (And, 1965:19).

Türkiye'de ilk tiyatroların yapılmasına önyak olanlar gözbağcılar ve sirk topluluklarıdır. İlk tiyatro olduğu sanılan, sonradan bunun Naum Tiyatrosu olduğu anlaşılan ve 1840 yılına tarihlenen tiyatro da yine ünlü bir gözbağcı olan Bosco'nun önyak olmasıyla yaptırılmıştır.

1840 yılında İstanbul'a gelen ünlü İtalyan gözbağcısı Bartolomeo Bosco, sihirbazlık gösterilerini sergileyebileceği bir tiyatro kurmak istemiş, bunun için de yer olarak Mihail Naum Duhani adında Halepli bir Hristiyan'a ait olan arsayı seçmiştir. 1831 Beyoğlu yangınından önce Duhani'nin evinin bulunduğu bu arsa üzerine ahşap bir tiyatro binası inşaa edilmiş, ahşap

olan bu yapıdaki etkinlikler Bosco yönetiminde 1844 yılına kadar sürdürülmüştür(Ulu, 1993:4). Tiyatro bu tarihten sonra gerçek sahibi olan Mihail Naum Duhani tarafından yönetilmiştir. Naum, Bosco'dan devraldığı bu tiyatroda birtakım onarımlar yaptırmış, tiyatro bundan böyle "Naum Tiyatrosu" adı altında etkinliklerini devam ettirmiştir.

Galatasaray Lisesi'nin karşısında, İstiklal Caddesi üzerinde, şimdiki Sahne Sokağı'nın sağ köşesinde yer alan Naum Tiyatrosu, İtalyan Tiyatrosu olarak da anılmış, 1846 yılında ilk kez yanmasına kadar yoğun opera etkinliklerinin sürdürülmesine katkıda bulunmuştur.

Osmanlı arşivlerinde yer alan bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:1830):"...bir iki seneden beri işletmekte ve günden güne asayiş ve itibarı artmakta olduğu meyanında...", "...ileride büyük hüner ve sanatlar gösterilmeye başlanacağı belli ise de ancak bu tiyatrohane aslında sıkışık ve cesametsiz ve ileride hüner hasıl olursa da meydana konmasına kabiliyetsiz dar bir yer olduğundan...", "...Padişah sayesinde bunun da bir nevi gelirin ve itibar bulması için genişçe ve kargir olarak yapılarak yeniden bir tiyatrohane inşaaı emellerinin en mühimi olub..." gibi cümlelerden Naum'un 1846 yangınından çok daha önce yeni bir tiyatro yaptırmak isteğinde olduğu anlaşılmaktadır(Tunçay, 1968:85)(Bkz. Ek A19). Naum'un bu konuda ileri sürdüğü gerekçede, mevcut binanın çok küçük oluşu ile birlikte yapının daha büyük çapta sanat gösterilerine elverişli olmadığı da belirtilmiştir. Aynı belgede Naum, hazırlattığı yeni tiyatro planının ancak beşyüzbin kuruşa gerçekleşebileceğini söyleyerek padişahın yardımını istemiştir.

29 Sefer 1263 M(1847) tarihli ve Meclis-i Valay-ı Ahkam-ı Adliye'nin mührünü taşıyan mazbatadan, Naum'un hala işletmekte olduğu tiyatronun yanmış olduğu anlaşılmaktadır. Mazbatanın metninde Mihail Naum'un, yangın sebebiyle çok müşkül durumda kaldığı ve yardım sağlamak için idare makamlarına sık sık başvurduğu anlaşılmaktadır(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vala, No:1830)(Bkz. Ek A20). Sonuçta Meclis-i Ahkam-ı Adliye, son bir mütalaa olarak Naum'a faizsiz ikiyüzellibin kuruşluk kredi verilmesinden vazgeçilerek elli-altmışbin kuruşluk karşılıksız bir yardımda bulunulmasını tavsiye etmiştir(Tunçay, 1968:86).

3 Rebiülevvel 1263 M(1846) tarihli Sadaret teskeresinde konu, saltanat makamına bütün yönleriyle aksettirilmiş, padişahın emirleri rica edilmiştir. 4 Rebiülevvel 1263 M(1847) tarihli irade suretinde ise(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:1972), padişahın konuyu olumlu bir şekilde karşıladığı ve onayladığı belirtilmiştir(Bkz Ek A21). Naum'a elli bin kuruş verilmesini emreden Abdülmecid, tiyatronun yanmasından ötürü açıkta kalan ve geçim sıkıntısı çekmekte olan sanatçılara da ihtiyaçlarına göre dağıtılmak üzere onbin kuruş verilmesi uygun görmüştür.

Mihail Naum'un yeni tiyatrosu, 4 Ekim 1848 tarihi akşamında Macbeth Operası ile temsillere başlamıştır(Tunçay, 1968:86).

7.1.1. Naum Tiyatrosu'nu Yenileme Faaliyetleri:

1846 yılında, Beyoğlu'nda çıkan bir yangında yanan Naum Tiyatrosu, 1846 yılında İtalyan mimarlar Gaspare ve Giuseppe Fossati tarafından hazırlanan projeye göre yeniden inşaa edilmiştir(Can, 1993:154). 1848 yılında inşaaı tamamlanan yapının tamamen ahşap olan iç tezyinatı da bu İtalyan sanatçılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Binanın mimarisini belgeleyen iki temel dökümandan biri İsviçre'de, Belinzona Cantolane Arşivi'nde bulunan 20 Şubat 1846 tarihli mimari proje, diğeri ise 1862'de Garibaldi onuruna verilen bir şölenin betimlendiği bir gravürdür(Can, 1994:52).

Zemin kat planı ve İstiklal Caddesi üzerindeki giriş cephesini içeren proje, Giuseppe Fossati imzalıdır; ancak İtalyan tiyatro mimarisini iyi bilen ve tecrübeli bir mimar olan Gaspare Fossati'nin, tasarımın oluşumunda daha etkin olduğu düşünülmektedir(Heinrich, 1989:61).

Fossatiler tarafından bin beşyüz kişilik olarak hazırlanan ve "Yeni İtalyan Tiyatrosu" adını taşıyan proje, dönemin İtalyan tarzı tiyatrolarının başarılı bir örneği olmuştur.

Naum Tiyatrosu, 1853 yılında çıkan ikinci bir yangında hasar görmüş ve Smith tarafından yenilenmiştir. Bu onarım sonrasını belgeleyen 1862

yılına tarihlenen gravürde Smith'in bu yenilemede özgün Fossati tasarımına sadık kaldığı anlaşılmaktadır.

Smith, Naum Tiyatrosunu yenileme faaliyetlerini sürdürürken işvereni Huce Naum ile ihtilafa düşmüştür. Konuyla ilgili 19 Cemaziyelevvel 1268 M(1852) tarihli bir belgede(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemi, Dosya No:43, Gömlek No:99):" İngiltere'li mimar İsmid ile Huce Naum meyanında tiyatro ebniyesinden olan münaza'a-i ma'lumenin tesviyesi te'hir etmesinden naşi canib-i sefaredden şikayet olmuş olmağla bu mealde havalesi mucabince bir an evvel bitirilmesini himmet-i behiyyeleri masruf bulunması babında..." demek suretiyle Smith'in Naum'dan alacağı paraların gecikmesi sonucu İngiliz Elçiliği'nden şikayette bulunulmuş olduğu ve Smith'e yapılacak olan ödemenin bir an evvel gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Bkz. Ek A22).

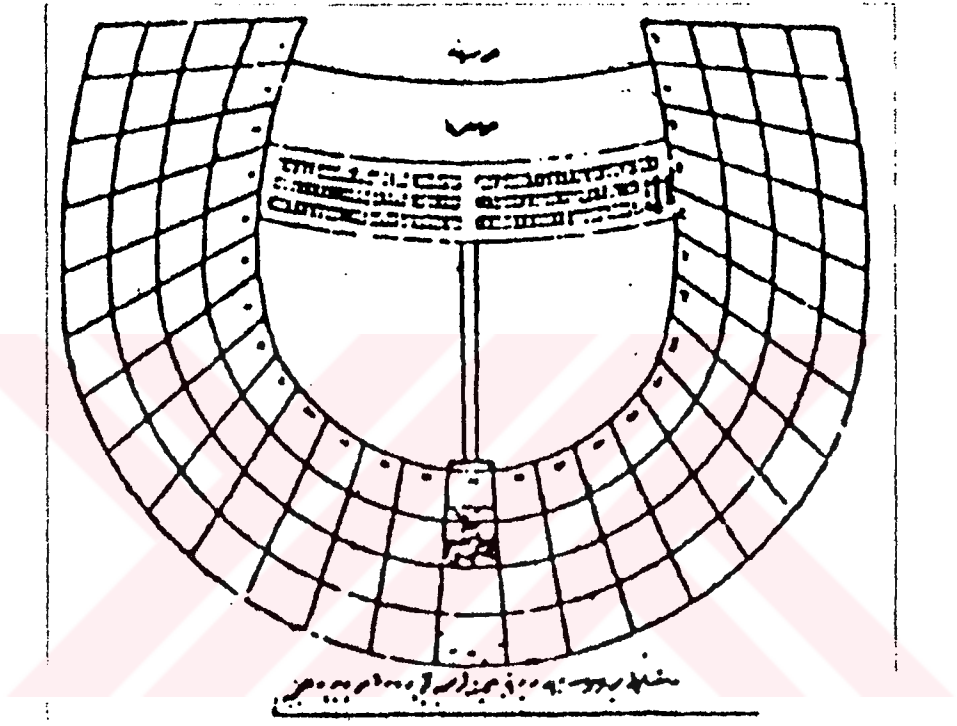
Smith, açılıştan önce Abdülmecid tarafından verilen bir davete katılmış ve operadan sonra Abdülmecid, kendisine elmastan bir enfiye kutusu hediye etmiştir(Builder, 1853:607).

Naum Tiyatrosu, 1870 Haziranı'nda bütün Beyoğlu'nu yerle bir eden korkunç bir yangında tamamen yokolmuştur (Brunetti, 1870). Yanan tiyatronun yerine Hristaki Zografos Efendi, Rum bir mimar olan Kleanth'ı tutarak ortasında bir geçidi olan, biri İstiklal Caddesine ötekisi ise Sahne Sokağı'na açılan bugünkü Çiçek Pasajı'nı yaptırmıştır.

7.1.2. Naum Tiyatrosu'nun İç Donanımı ve Cephe Analizi:

İstiklal caddesine dik konumda, geniş bir dikdörtgen tabana oturan Naum Tiyatrosu'nun planı, üç ana bölümden oluşmaktadır. Cadde üzerinde kolonadlı bir giriş hacminden ulaşılan kare planlı bir fuaye, atnalı biçiminde planlanmış ve üç loca katı ile sınırlanmış geniş bir parter ile geniş bir sahne(Şekil 7.12), yapının plan şemasını belirleyen unsurlardır. Bu düzenlemede, giriş bölümü iki kat, parter ve sahne bölümleri de dört kat yüksekliğindedir(Can, 1994:52,53).

Salon, tam bir İtalyan opera binası biçiminde tasarlanmıştır(Ek B40). Önceleri üç loca katı içeren yapıya 1849'da bir sıra loca katı daha eklenerek

Şekil 7.12.Naum Tiyatrosu, Plan

loca sayısı dört kata çıkarılmış, ışıklar ve geçit yerleri yenilenmiştir(And, 1965:22).

Tiyatro'daki padişah locası büyükçedir. Padişah zaman zaman bu locadan devlet erkanı, kimi kez krallar ve prenslerle birlikte opera seyretmiştir; dolayısıyla Naum Tiyatrosu bir çeşit imparatorluk tiyatrosu niteliğini de taşımaktadır.

1862 yılında, Garibaldi Bayramı nedeniyle İtalyanlar, Naum Tiyatrosu'nda bir ziyafet düzenlemişlerdir. Konuyla ilgili gravürden(Ek B41) Smith'in 1853 yılında yapıyı yenilerken Fossati tasarımına sadık kaldığı anlaşılmaktadır. Smith, yapının orjinaline sadık kalarak iç mekandaki ahşap dekorasyonu da yenilemiş, yapı zengin döşemesi ve dekorasyonu ile tekrar sanat severlerin hizmetine kazandırılmıştır.

İç mekandaki zengin ifade, cephede de kendini göstermiştir. İki katlı giriş cephesi, aksiyel ve simetrik bir anlayışla düzenlenmiş, her iki katta orta aksta yuvarlak kemerli üçlü açıklıklara yer verilmiş, bu düzenleme akroterli ve armalı bir alınlıkla tamamlanmıştır. İkinci katta yuvarlak kemerli açıklıklar, aralarına yerleştirilen Korint başlıklı pilastırlarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Zeminde, orta aksta, iki yanda pilastır, ortada ise iki adet sütun olmak üzere İyon başlıklı dört adet Antik mimari öğelerine taşıtılan bir giriş galerisi ve iki yanda yine yuvarlak kemerli geniş açıklıklı girişler yer almıştır. Yapıya birinci kat döşeme seviyesinde ve saçak hizasında dekoratif amaçla yapılmış taşkın silmeler yerleştirilmiştir. Yapı, köşelerde birinci katta İyon, ikinci katta ise Korint başlıklı pilastırların belirlediği bir düzenlemeyle sonlanmıştır. Birinci kattaki duvar dokusu, Rönesans İtalyası'nın kent saraylarının duvar dokusunu hatırlatacak nitelikteki bir Rustik örgüyle sağlanmıştır. Geride yükselen en üst kat cephesi ise alt katların doluluk-boşluk ritmini tekrar eden sade ve nötr bir düzenlemeye sahiptir(Ek B42).

Naum Tiyatrosu, cephede kullanılan Antik mimari öğeleri ile Neoklasik bir cephe anlayışına işaret etmektedir. Öte yandan doluluğa karşı doluluk, boşluğa karşı boşluk ilkesinin gözetilmesi, dışarı taşan silmelere sahip olması, birinci kattaki Rustik duvar dokusu ve geniş açıklıklı yuvarlak kemerleriyle birlikte yapı, Rönesans mimarisine de atıfta bulunmaktadır.

7.2. Galata Sarayı ve Çevresi:

Tıp okulu olarak kullanılan Galata Sarayı Binası, 1848 yılı sonlarında çıkan bir yangında yakın çevresindeki binalarla birlikte büyük hasar görmüştür. Yangından sonra, bir taraftan tıp öğrencileri Haliç kıyılarındaki Humbaracılar Kışlası'na nakledilirken diğer taraftan da yangın alanının acilen imar edilmesi için hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır.

O yıllarda yangın sorunu üzerinde önemle durulmaktadır. İstanbul için bir felaket konusu olan bu yangınlara karşı, tedbir olarak binaların kagir olması, ahşap yapılarda tuğla yangın duvarları yapılması, yolların genişletilmesi, çeşitli yerlerde yangın havuzları inşaaı, zamanın itfaiye teşkilatı olan Tulumbacılar teşkilatının takviyesi gibi çözümler aranmış, bu konularla ilgili emirler ve yönetmelikler yayınlanmıştır(Cezar, 1991:295).

Konu üzerinde hassasiyetle durulmaktayken Galata Sarayı'nın yanması, Sadriazam Reşid Paşa'nın devlet erkanını toplayarak tahribat alanına gitmesine neden olmuştur. O sıralarda sadriazamın yanında bulunan Smith'ten Galata Sarayı'nı yenilemesi istenmiş, ayrıca hazırlayacağı başka bir projeyi de yangın sahası için uygulaması düşünülmüştür(Cezar, 1991:296). Bu projeye göre Mösyö Nicod adında bir kişinin önerisi sonucu binaların kerpiçten yapılmasına karar verilmiştir. Güvenlik işlerinde görevli kişiler için büro ve konut olacak olan bu binaların bir zemin ve iki kattan ibaret olmak üzere tasarlanması kararlaştırılmıştır. Deneme niteliğinde olan bu inşaat, Galatasaray'da ana cadde üzerinde yer alacak ve Ağa Camii karşısına kadar uzanacaktır. Sözleşmesinin bile imzalandığı belirtilen bu binaların inşaa edilip edilmediği kesin olarak bilinmemektedir. Dolayısıyla Smith'in Galata Sarayı ve çevresini yenileme konusunda geliştirdiği projelerin pratikte uygulama alanına konup konmadığı henüz kesinlik kazanmamıştır.

SONUÇ

XIX. yüzyıl Osmanlısı'ndaki batılılaşma politikasının bir sonucu olarak sosyal ve siyasi alanda yaşanan köklü yenilikler, bu yüzyıl Osmanlı mimarisini de etkisi altına almış, bu dönemde Avrupa mimarisinde sözkonusu olan eklektik tavır, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında inşaa edilecek olan mimarilerde de kendini göstermeye başlamıştır.

XIX. yüzyıl Avrupa mimarisinde sözkonusu olan eklektik tavrın aynı yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu topraklarında inşaa edilecek olan yapılara yansımaları, yabancı ve gayrimüslim mimarların vasıtasıyla olmuş, hassa mimarlar ocağı ise bu dönemde bünyesinde yaşadığı birtakım problemler nedeniyle bu faaliyetlerin dışında kalmıştır.

Eklektik tavrın XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisine adaptasyonunu sağlayan yabancı mimarlardan biri olan William James Smith, 1841 yılında İngiliz Çevre Bakanlığı tarafından İngiliz Elçiliğini yeniden inşaa için İstanbul'a gönderilmiş, 1846 yılından ülkesine geri gönderildiği 1853 yılına kadar da Osmanlı Devleti'nin maaşlı mimarı olarak görev yapmıştır.

Smith, inşaa ettiği yapılarda Neoklasizmin ağır bastığı eklektik bir tavrı benimsemiştir. Mecidiye Kışlası'nın tüm cephelerinde karşımıza çıkan üçgen alınlıklı pencereler, pencere araları duvar yüzeylerindeki İyon, Korint ve Toskan düzenindeki pilastırlar, kat aralarındaki taşkın kornişler Neoklasik mimarinin genel karakterini oluşturan elemanlardır. Yapının girişinde karşımıza çıkan ve yüksek bir kaide üzerine oturan sekiz adet İyon sütununun belirlediği portik bölümü ise Neo-Grek mimari anlayışının açık bir ifadesidir:

Yüksek kaidelere oturan dört adet İyon sütununun belirlediği portikli girişiyse Tophane-i Amire Hastanesi, bir yandan Neo-Grek mimari anlayışına

atıfta bulunurken diğer yandan da cephelerinde karşımıza çıkan Toskan düzenindeki pilastırları, konsolların desteklediği düz atkılı pencereleri ve katları birbirinden ayıran yatay silmeleriyle Neoklasik mimari özelliklerine işaret etmektedir.

1831 Pera yangınında yanan ve tamamen ortadan kalkan İngiliz Elçiliği Binası'nın yeniden inşası için 1841 yılında İstanbul'a gönderilen Smith, bu binayı inşaa ederken açıkça Rönesans'ın onbeşinci yüzyıla tarihlenen İtalyan palazzolarını örnek almıştır. Birinci kattaki Rustik duvar dokusu, dışarı doğru taşan kasetli saçak silmesi, pencere dizilişindeki düzen anlayışı, pencere dizilerinin ilerleyişindeki ritm duygusu ve bundan kaynaklanan "armoni" ilkesi, her katta boşluğun altında boşluğun doluluğun altında ise doluluğun yer alması ve sonuç itibarıyla de yapının kütlesi, İngiliz Elçiliği binasında ağır basan bir Neo-Rönesans mimari anlayışının varlığına işaret etmektedir. Ayrıca yapıda ikinci ve üçüncü kat köşelerinde Rustik dokunun bir ölçüye kadar devam etmesi Manyerist mimarının belirgin bir özelliğinin bu yapıya adapte edildiğinin belirgin bir göstergesidir.

Smith, Abdülmecid için inşaa ettiği Tophane Kasrı'nda ise Ampir üslubun tüm gereklerini yerine getirmiştir. Süslemelerin tüm cephelerde karşımıza çıkan düşey dikdörtgen levhalarla çerçevelenerek disipline edilmesi, net yuvarlak kemerlerin arasında kabaraların ve madalyonların bulunması, bazı pencere kemer kilit taşlarının belirgin olması yapının girişini belirleyen dört adet paye üzerinde Osmanlı topçu sınıfının kullandığı silahların kabartma çeklinde sembolize edilmesi, net yuvarlak kemerlerin tüm cephelerde karşımıza çıkması bu yapıyı Ampir mimariye bağlayan özelliklerdir. Tüm bunların yanısıra yapının bir podyum üzerine oturması, Antik Roma mimarlığında da karşımıza çıkan bir özelliktir; kaldı ki Ampir mimarının oluşturulmasındaki amaçlardan biri de Roma İmparatorluğunu ve bu dönemde yapılan yapıları yüceltmektir; zira Ampir üslup bir imparatorluk üslubudur ve Osmanlı Ampiri'nde de Antik Roma mimari formlarının mimariye uygulanması söz konusu olmuştur.

Smith'in Kuledibi'nde inşaa ettiği İngiliz Gemicileri Hastanesi de Ampir üslup özelliklerinin gözlemlenebildiği bir binadır. Buna göre cephede birinci kat ile ikinci katı birbirinden ayıran bölümün hemen üstünde, yatay

olarak yerleştirilmiş içi boş dikdörtgen levhalar yer almaktadır ki içi boş olarak cepheye yerleştirilen bu levhalar Osmanlı Ampiri'nde karşımıza çıkan bir özelliktir. Ayrıca yapı, Antik Roma yapılarında olduğu gibi bir podyum üzerine oturmaktadır. Yapının kütlesi, birinci katta yer alan duvar dokusu, katları birbirinden ayıran taşkın silmeleri ve dışa taşan saçak silmesi yapıda Neo-Rönesans üslubunun da varlığına işaret eden özelliklerdendir. İkinci katta karşımıza çıkan Korint düzenindeki pilastırlar ise yapıya Neoklasik etkiyi kazandıran unsurlardır.

Kuledibi'ndeki Konsolosluk Hapishanesi ise belirgin kemer kilit taşları ve bir podyum üzerine oturmasıyla Ampir üslup özelliklerine işaret etmektedir.

Kuledibi'nde yer alan bir başka yapı da eskiden Konsolosluk ve Gemicilik Büroları'nın bulunduğu bugün ise Beyoğlu Kadın-Doğum Kliniği olarak kullanılan yapıdır. Smith'in bu yapısı, eklektik mimari anlayışının en temelli biçimde karşımıza çıktığı bir örneğidir. Yapıda kullanılan mimari elemanlar ve süsleme öğeleri Antik Yunan ve Roma'ya bağlanmaktadır. Öte yandan ikinci katta üçgen bir alınlıkla taçlandırılan çıkmanın, alınlığının, bir kilit taşı ile kesintiye uğraması, birinci katta dekoratif olmakla birlikte pencere üstlerine yerleştirilen kilit taşlarının abartılı boyutlara ulaşması Manyerist mimari özelliklerinin bu yapıda uygulanmasından başka bir şey değildir. Birinci katın yumuşatılmış Rustik dokusu ise Neo-Rönesans üslubunun da bu yapıda sözkonusu olduğunu gösteren bir uygulamadır.

Smith'in İngiltere'ye dönmeden az önce Abdülmecid için gerçekleştirdiği Kış Bahçesi ve ona bitişik olarak konumlandırılan Alay Köşkü, bugün Dolmabahçe Sarayı kompleksine dahil olan yapılardır. Smith, Alay Köşkü'nde Neoklasizmi ve Ampir üslubu oldukça dengeli bir biçimde kullanmıştır. Alay Köşkü'ndeki disipline edilmiş süsleme elemanları, Ampir üslup özelliklerini hatırlatırken yapının yere basmasını sağlayan Korint düzenindeki sütunları ise Neoklasik mimari anlayışa işaret etmektedir.

Smith'in Kantarcılar semtinde İbrahim Ethem Paşa için inşaa ettiği konak, bugün yerinde yoktur. En son 1841 yılında tütün deposu olarak kullanıldığı bilinen binanın, kagir ve üç yüksek kattan ibaret olduğu

belirlenmiştir. Kuledibi'ndeki Konsolosluk Binası'nın ise nasıl bir cephe anlayışına sahip olduğu bu binanın dış görünüşüne ait herhangi bir belge bulunamadığından tespit edilememiştir.

Yukarıda sözü edilen binalardan anlaşıldığı üzere Smith, yapılarını oluştururken belirli bir üsluba sadık kalmamış, birçok üslubun birarada kullanıldığı eklektik bir mimari anlayışa itibar etmiştir. Smith'in yapılarında oldukça dengeli bir biçimde birlikte kullanılan Neoklasik, Neo-Grek, Neo-Rönesans, Ampir ve Manyerist üsluplar O'nun XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinin genel çehresini belirleyecek eklektisizminin oturacağı tabanı oluşturan üsluplardır.

Smith'in İstanbul'da inşaa ettiği tüm yapılar, kagir yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

AND, Metin, "Eski Beyoğlu'nun Tiyatroları", Devlet Tiyatrosu Dergisi, S:28, Ekim, 1965.

ARSLAN, Necla, Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul (18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, 1992.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Hariciye, No:4772.

_____, İrade, Hariciye, No:3567.

_____, İrade, Hariciye, No:1527.

_____, İrade, Hariciye, No:1605.

_____, İrade, Hariciye, No:2052.

_____, İrade, Hariciye, No:1972.

_____, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemi, Dosya No:60, Gömlek No:75.

_____, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemi, Dosya No:6, Gömlek No:44.

_____, Meclis-i Vala, No:4519.

_____, Meclis-i Vala, No:2976.

_____, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemi, Dosya No:31, Gömlek No:86.

_____, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemi, Dosya No:90, Gömlek No:15.

_____, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemi, Dosya No:43, Gömlek No:99.

_____, Meclis-i Vala, No:4847.

_____, Meclis-i Vala, No:1830.

_____, Plan, Proje ve Kroki Kataloğu, No:698.

BATUR, Afife, "Taşkılla", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt No:7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

"BRUNETTI, Souvenir du 5 Juin 1870, Episode de la Catastrophe de Pera, İstanbul: 1870" Metin And, Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu (1839 -1908), Ankara: 1972, Sayfa 202'deki alıntı.

BUILDER MAGAZINE, "Imperial Kiosk, Tophane, Constantinople", England: 1853.

CAN, Cengiz, "İstanbul'da 19. Yüzyıl Batılı ve Levanten Mimarların Yapıları ve Koruma Sorunları", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 1993.

_____, "Naum Tiyatrosu, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt No:6, İstanbul:Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

CEZAR, Mustafa, Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi, İstanbul:Ak Yayınları,1971.

_____, XIX. Yüzyıl Beyoğlusu, İstanbul:Ak Yayınları, 1991.

CROOK, J.M., M.H., PORT, The History of the King's Works, vol.6, London:1973.

DENEL, Serim, Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, Ankara:O.D.T.Ü. Yayınları, 1982.

ELDEM, Sedat Hakkı, Türk Evi III, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1987.

EYİCE, Semavi, "İstanbul Tarihi Eserler", İslam Ansiklopedisi, 53. Cüz, İstanbul:Milli Eğitim Yayınevi, 1977.

GRAVES, Algernoon, The Royal Academy of Arts:a complete dictionary of contributors and their work from its foundation in 1769 to 1904, London:Graves; Bell, 1905.

GÜLERSOY, Çelik, "Story of Tophane", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, S:46/325, Mart-Nisan 1975.

"HEINRICH, G., Die Fossati-Entwürfe zu Theaterbauten, 1989" Cengiz Can, Naum Tiyatrosu", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt No:6, İstanbul:Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, Sayfa 52'deki alıntı.

KARAL, E. Z., Osmanlı Tarihi, Cilt No: 5, 6. Baskı, Ankara:Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1994.

"KAROL, E., F., ALLIBONE, Charles Holden, Architect, 1875 - 1960, An Exhibition at the Royal Institute of British Architects, Heinz Gallery, London: March 9th to April 23rd, 1988" Ayşe Nasır, "İstanbul

Mimarlığında Yabancı Mimarlar", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1991, Sayfa 54'ten alıntı.

MACFARLANE, Charles, Turkey and its Destiny, Philedelphia:1850.

NASIR, Ayşe, "İstanbul Mimarlığında Yabancı Mimarlar", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi,1991.

ÖNOL, Zeynep, "Bir Galata Savaşçısı: Mete Göktuğ", Merhaba Beyoğlu Dergisi, S:2, Şubat 1996.

ŞEHİSUVAROĞLU, Haluk, "İstanbul'da Yeniden İmar Edilen Tophane", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, S:181, 1957.

"_____,Osmanlı Sarayında İşret, Cumhuriyet Gazetesi, 26.6.1946" Çelik Gülersoy, 1975, Sayfa 31'deki alıntı.

"Takvim-i Vakayi, 21 Muharrem 1266" Ayşe Nasır, 1991, Sayfa 52'deki alıntı.

"TANCOIGNE, J. M., Voyage a Smyrne dans l'archipel et l'île Condie, II, Paris,1817" Metin And, 1965, Sayfa 19'daki alıntı.

TUĞLACI, Pars, Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, İstanbul:İnkılap ve Aka Yayınevi, 1981.

TUNÇAY, Rauf, "Naum Tiyatrosu", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S:6, Mart 1968.

ULU, Esin, "İstanbul'da İlk Opera Etkinlikleri", İstanbul Dergisi, S:4, İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları, 1993.

YILDIRIM, Nuran, "Gümüşsuyu Askeri Hastanesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt No:3, İstanbul:Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

A decorative background element consisting of several parallel, diagonal pink stripes of varying thicknesses, creating a textured, geometric effect.

EKLER

11/16/2016

امیر و فلاحه و عظمت منزه را از دست کرد. ۱۵۱
که به جاک و زلفش نقیضه افکند و از طبیب استوخسانه استیضحه منکر در آن قطعی است. ۱۵۲
و از سر راه راه باه و فربه منکر در آن دفع و انقضای بزرگ است. ۱۵۳
محیی قند و کدو هر یک از اینها صمدی است. ۱۵۴
مفروضه ۱۵۵
بلکه از کبریا

Royal Institute of British Architects,

Incorporated 7th William IV.

William James Smith of *Whitehall Yard*

having read the Charter and Bye Laws of the Institute of British Architects of London, and being willing to conform thereto, is desirous of being admitted a *Fellow* — . We, the undersigned, do, from our personal knowledge of him, propose and recommend him to the Council for ballot.

Witness our hands this *1st* day of *June* 1841.

W. Smith
Signature of Candidate.

Wm. Railton
Mr. Lawrence
James Pennethorne

Fellows.

Approved by the Council
this *7* of *June* 1841

Elected this _____ of _____ 1841

~~27 subscribers~~

See Minutes of Council June 21 - July 5 & 19. - 1841
No Ballot taken on this Paper.

W. Railton seen & known
Council July 19. 1841.

Ek A.2.İngiliz Kraliyet Mimarları Enstitüsü'ne Üyelik Başvurusu

Royal Institute of British Architects,

Incorporated 7th William IV.

William James Smith of *40 Fytory Lane*

having read the Charter and Bye Laws of the Institute of British Architects,
and being duly qualified and willing to conform thereto, is desirous of
being admitted *as Fellow*. We, the undersigned,
do, from our personal knowledge of him, propose and recommend him to the
Council for ballot.

Witness our hands this *14th* day of *November 1855*

W. J. Smith
Signature of Candidate.

Dec. Burton
Robt. L. Donaldson
W. J. Smith

Fellows.

Approved by the Council

16 of *Nov* 1855

W. J. Smith

Long up Dec. 13. 1855

Elected *14th* of *January* 1856

F. C. Penrose

Ek A.3.İngiliz Kraliyet Mimarları Enstitüsü'ne Üyelik Başvurusu

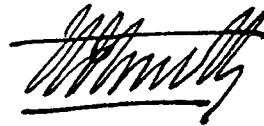
Royal Institute of British Architects,

Incorporated 7th William IV.

DECLARATION.

I, the undersigned, being elected a Fellow of the Institute of British Architects, do hereby declare that I have been engaged as Principal for at least seven successive years in the Practice of Civil Architecture;—that I am not, and will not be, engaged in the measurement, valuation, or estimation of any works, undertaken or proposed to be undertaken, by any building artificer, except such as are proposed to be executed, or have been executed, under my own direction, or from my own designs, or as Referee or Arbitrator;—that I will not receive or accept any pecuniary consideration or emolument from any builder or other tradesman, whose works I may be engaged to superintend;—and that I will not have any interest or participation in any trade contract or materials, supplied at any works, the execution of which I may be engaged to superintend;—and I further promise and engage, that I will be governed by the Charter of Incorporation and by the Bye Laws of the said Institute, or as they may be hereafter altered, amended, or enlarged;—and that by every lawful means in my power I will advance the objects of the said Institute, and will attend the meetings thereof, as often as I conveniently can; provided that whenever I shall signify in writing to one of the Secretaries for the time being, that I am desirous of withdrawing my name therefrom, I shall (after payment of any arrears of Subscription which may be due by me at that period) be free from this obligation.

Witness my hand this 16th day of January 1856

Ek A.4.William James Smith'in Enstitü'ye Sunduğu Taahhütname

هفتاد و نهمین فرمایشیه و پادشاهانک قوی اساده مرصع ببولک ایچیسى سراسر آنفوره فایله و عبدینک تقریر بدیر ۲۰۲
۲۰۲۰

اینجاستی بایزده واریجه فضیلتی مأمورینه خطاباً بر فطعه بیورلدت سائی تحسیری رجاء و نیار اولنور.

جولائی ۱۹۷۱ء

دولتمند عطاقلو انتم خدمتكم
 بیا خاصه ای که در راه راست خود برید قطعه در خانه و نفوسه تحب و لایق طوی زنده خزان بنده به حساب نفه در منی کلینو مقفول و لایق
 بوی بد سباز که حق اولیقه بوی که می نفه بیا به یاد که می داشت که عطاقلو بنده به حساب نفه در منی کلینو مقفول و لایق
 تا و با نفه آریانه صرف الله اولیقه بنده که می داشت که عطاقلو بنده به حساب نفه در منی کلینو مقفول و لایق
 عاری و در بیک بنویس که می داشت که عطاقلو بنده به حساب نفه در منی کلینو مقفول و لایق
 و خدا را پس جان خود و کوه و لایق بنده که می داشت که عطاقلو بنده به حساب نفه در منی کلینو مقفول و لایق
 عجمی استمال الیه استغفره و ایضا اولیقه بنده که می داشت که عطاقلو بنده به حساب نفه در منی کلینو مقفول و لایق

۱۰
 ۱۰
 ۱۰

شکلو ملایلو قدرلو عظمولو پادشاه جلای دولتمحمد عالیله، قدرلوزیرلاری بدارک عتیم فلکتره شترشا هیدرینه منبر محمد صوفی فرامعه شتک زک ابد کرد ابراشنای اولولاد
 عهدفریخ زمر، حال یو یلا کس صوای ختم خانسی ابیسی سار شکلو بهر جلایا دیده بویک دسیده حه ختم اولوس و لایم مرفوع مطافه فریخ بلایع معلول کالایا خد
 و ستم اولوسه ایسه هجرتک بیک لری اوز دهر و المکده اینر لریک مستخدم اولاد و اوجده فرسه و ستم اولوس کوبید و شای لری اینه، در کالایا و رفیق فریخ
 شکلو برالرجه اشمال اولوس کالایه هر رانیا ذک طبعی یکده لایقیده خرنکار عیالیم اولوس، جلده ختم خانه نکرک فرشی قصود و کیمیا و نموده اولای کوبید لری ملول اولولاد
 انیم ران سزندی بیدر موقر آندی و صوره لری تکرار تجدید و نموده و درده یازها حجه اولوس اوز فریخ نکرک و نصک لری ایشیا سید بریه ذلک یانچ ضعیف
 کسب نایا بخش طکند طکلو شی مرف و کلا و المکیم و اگر برجه برجه فریخ و لای بومر و حکم و نایسه مشول افاده اولای لری فریخ نکرک
 شترشا هیدرینه نظر اولورده مدبر لری اولمفر ضای علا ختم ملوک لری اولیم جمنی ملوک و اعتقاد لری بلاییم جلده اسزیم و سترک لایقه و علمه لری
 طایذ لری نه مدبر حجه ایستاد اولوسیم اولم علم علا تا جدر بری بر لوق و طایر ابر و زمل و لایقه و حله شکلو ملایلو قدرلو عظمولو پادشاه جلای و دالیم
 عالیله اقدرلوزیرلر

مکمل
 مملکت
 مملکت

[illegible]

Ek A.18.Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Mektub-ı Kalemi,
Dosya No:90, Gömlek No:15

موده بجا و وقت

شوکله فرزند عظمه
ایمادالمسیر برضه شهنشاهین برقرار بود و بعد
نابره خانه و بکانه م کشیده بر روی سینه و بکانه م کشیده
بنی ابدود افلاهنز و فضیله براسه انداز افلاهنز و بکانه م کشیده
و سینه فایمینه نیک برکن اولیفته سابه حضرت تا جابر بر بودنی برنوع کشیده و بکانه م کشیده
مذکور استی فیضی اهرم مال عبیده م اولوبه جفا بریده برضه رسمی ابوعرضال جکانه م کشیده
انجه ابده مذکور اولوبه انشا و کانه بشوید یک خیره مفارعی فایمینه منوف افلاهنز بر وجهه بانه عبیده م اولوبه
اعانه شاهانه برجه محتاج براننده افلاهنز ماعمر انفاه مذکوره مریو و فخر عبیده مذکوره سابه عالیه سینه سینه لری نابره خانه مذکور
اسیله و عبارتی منته و کمال رشوت و شعی و فایمینه لری انشا و بکانه م کشیده مریو و فخر عبیده مذکوره سابه عالیه سینه سینه لری نابره خانه مذکور
و هر حال اسرویه و افلاهنز لری فایمینه شکله فرزند عظمه
و بکانه م کشیده

مخبر
مخبر

مجلسه شریعتیه

یک

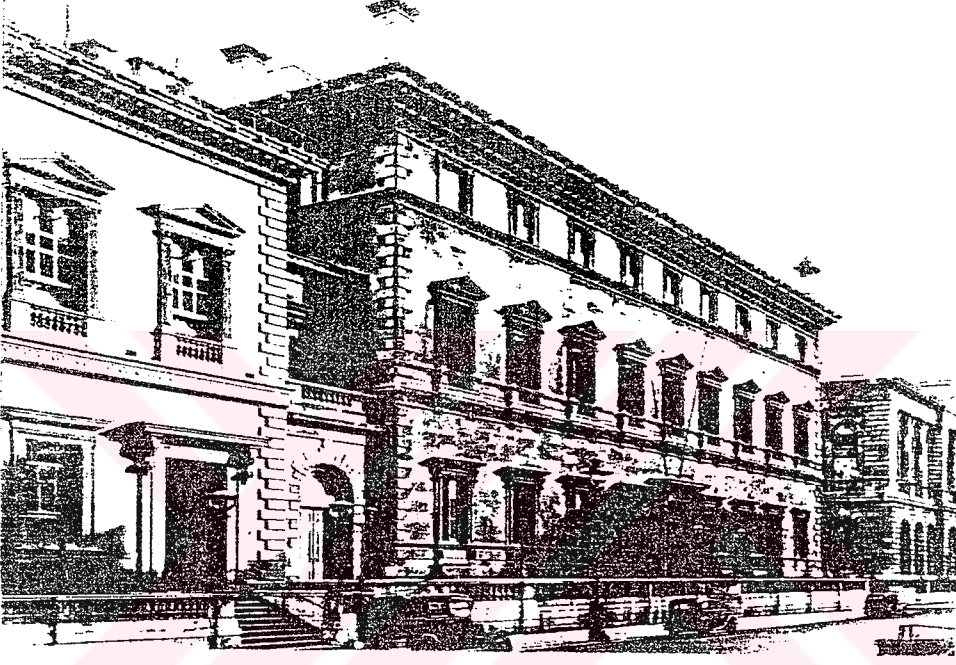
الحمد لله الذي جعلنا من سائر دياره نيل من بركاته وفضلاته واولاده الطيبين رديم بركة طوباه
وقد اراد الله في حقنا من فضله وكرمه ان يجمع بيننا وبينه في هذا اليوم المبارك
بإذن من الله تعالى

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعلنا من سائر دياره نيل من بركاته وفضلاته واولاده الطيبين رديم بركة طوباه
وقد اراد الله في حقنا من فضله وكرمه ان يجمع بيننا وبينه في هذا اليوم المبارك
بإذن من الله تعالى

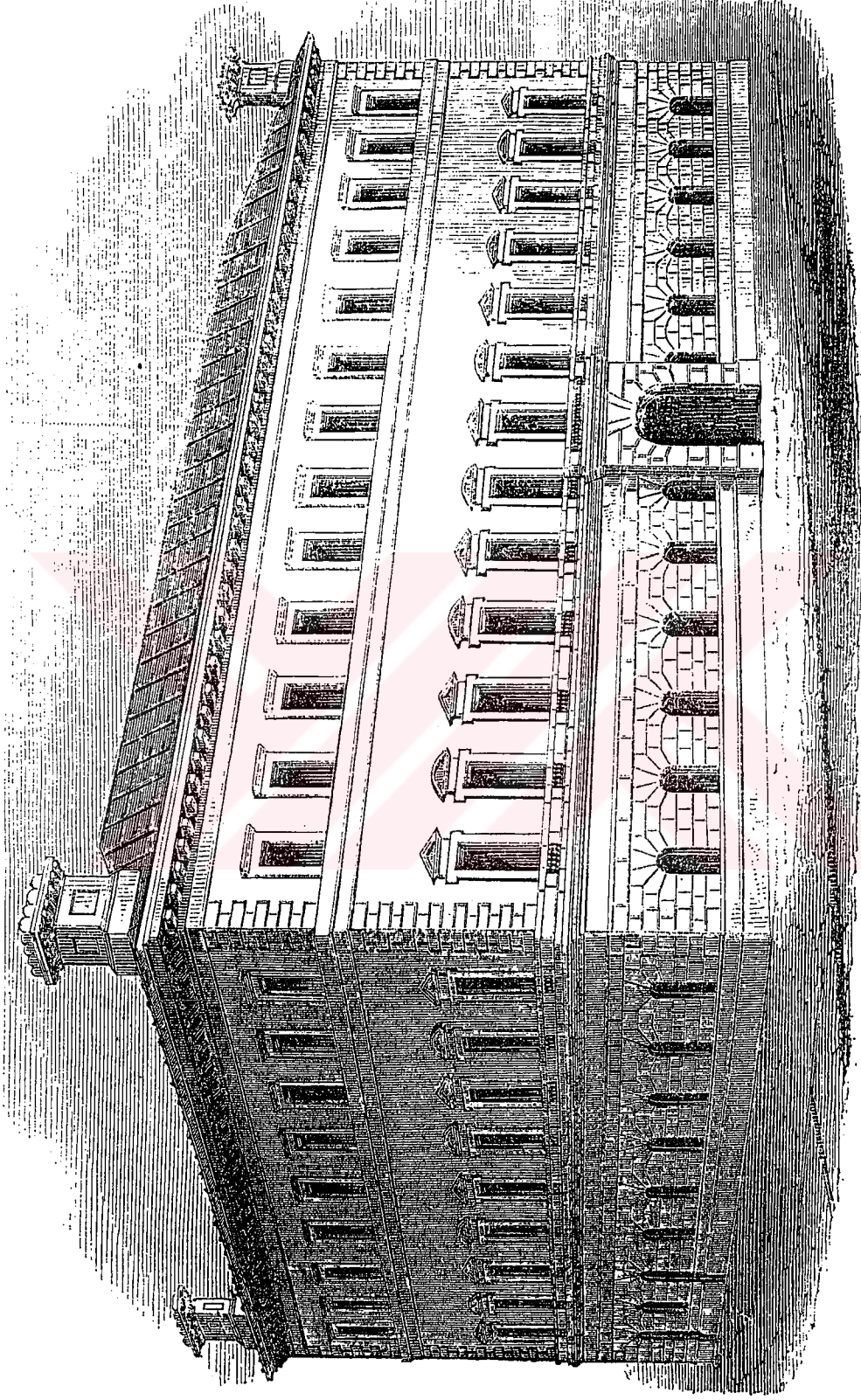
بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعلنا من سائر دياره نيل من بركاته وفضلاته واولاده الطيبين رديم بركة طوباه
وقد اراد الله في حقنا من فضله وكرمه ان يجمع بيننا وبينه في هذا اليوم المبارك
بإذن من الله تعالى

Ek B: Resimler

Ek B.1.Reform Kulüp Binası, Londra, Ön Cepheden Görünüş

Ek B.2.İngiliz Elçiliği Binası, Arka ve Sağ Cepheaden Görünüş

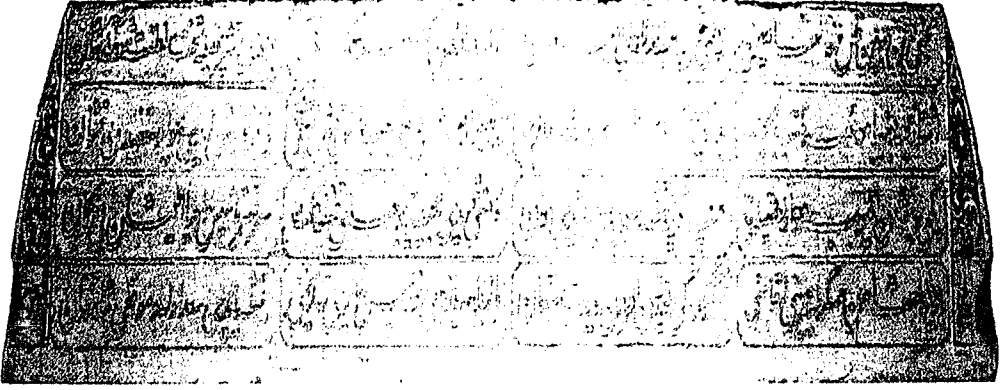
Ek B.3. Palazzo Farnese, Roma, Ön Cepheden Görünüş

Ek B.4. İngiliz Elçiliği Binası, Sol Cepheden Görünüş

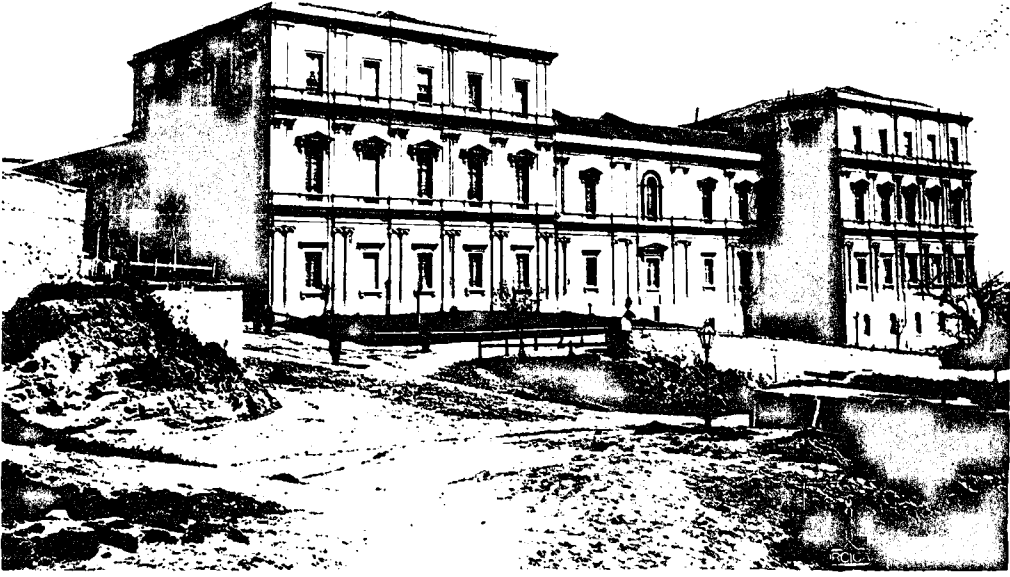
Ek B.5. İngiliz Elçiliği Binası, Sağ Cepheden Görünüş

Ek B.6.Mecidiye Kışlası, Kitabe Taşı

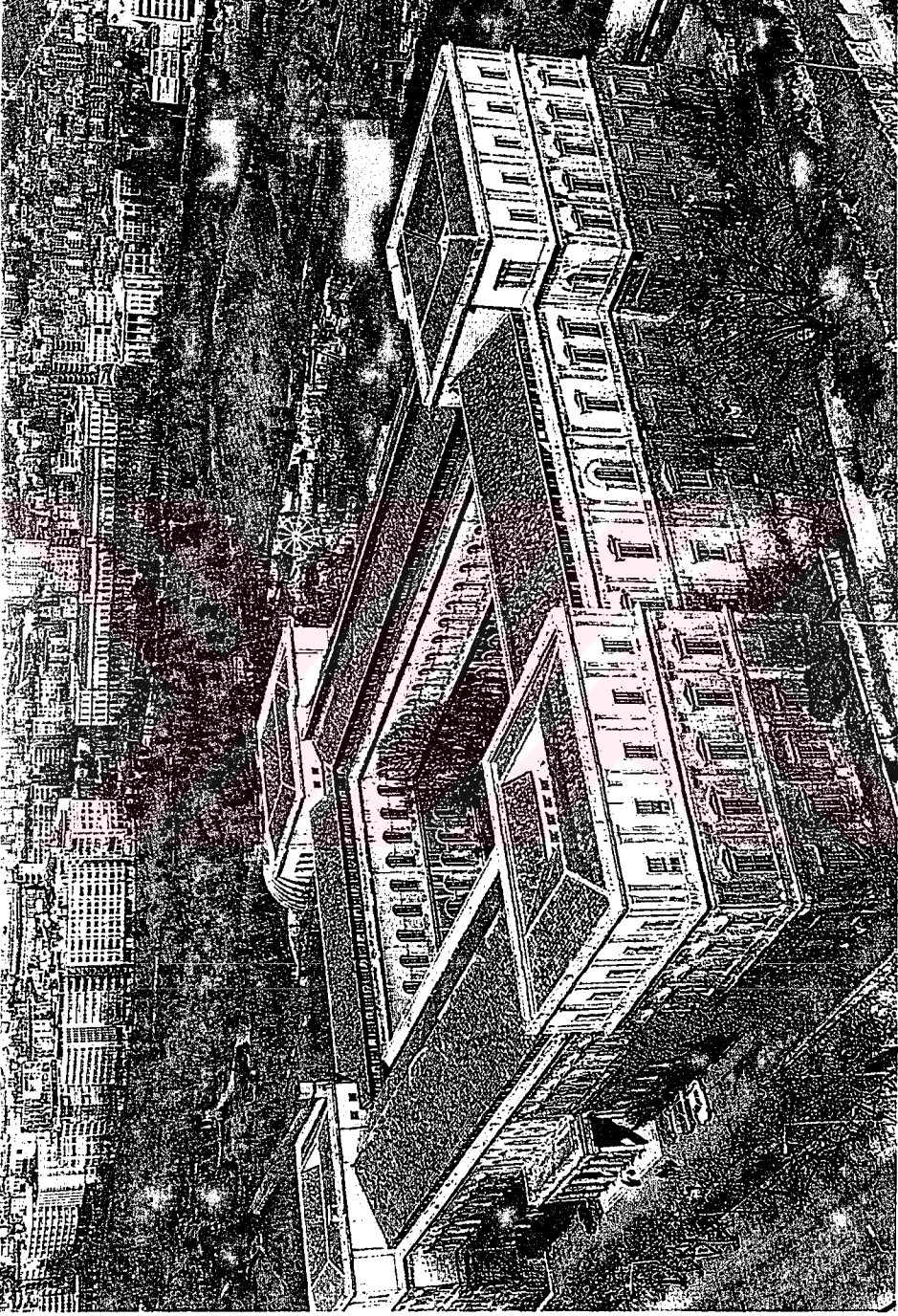
Ek B.7. Mecidiye Kışlası, Boğaz'a Bakan Cephe

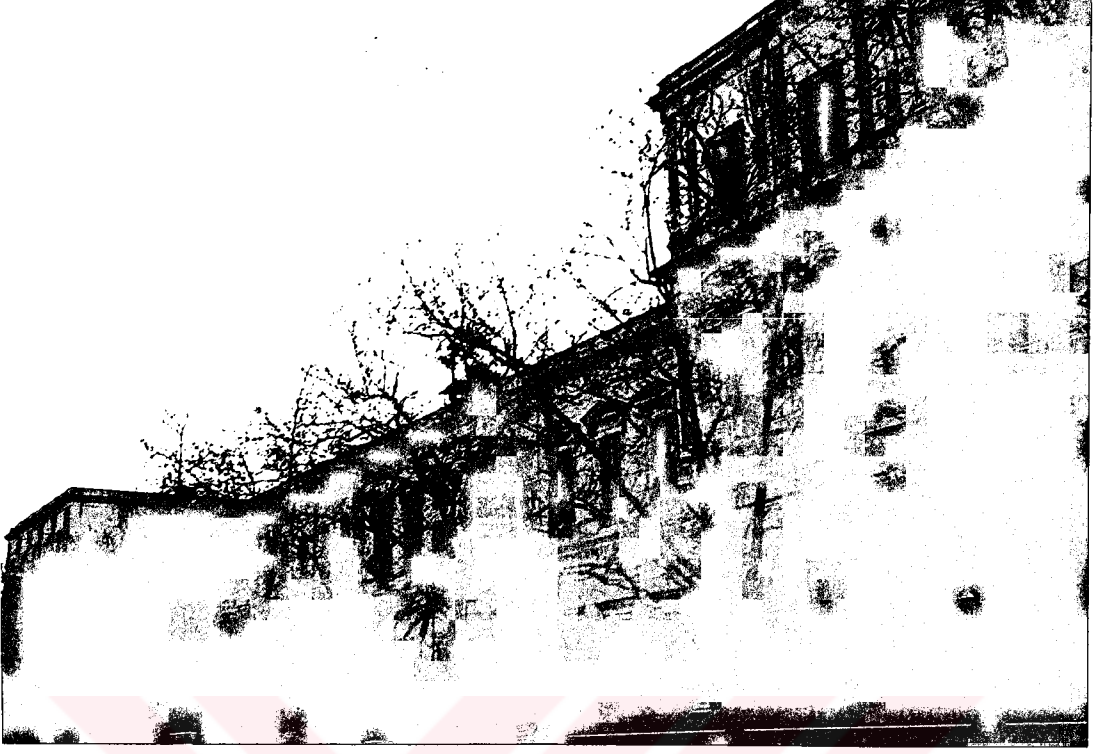
Ek B.8.Mecidiye Kışlası, Sağ Cepheden Görünüş

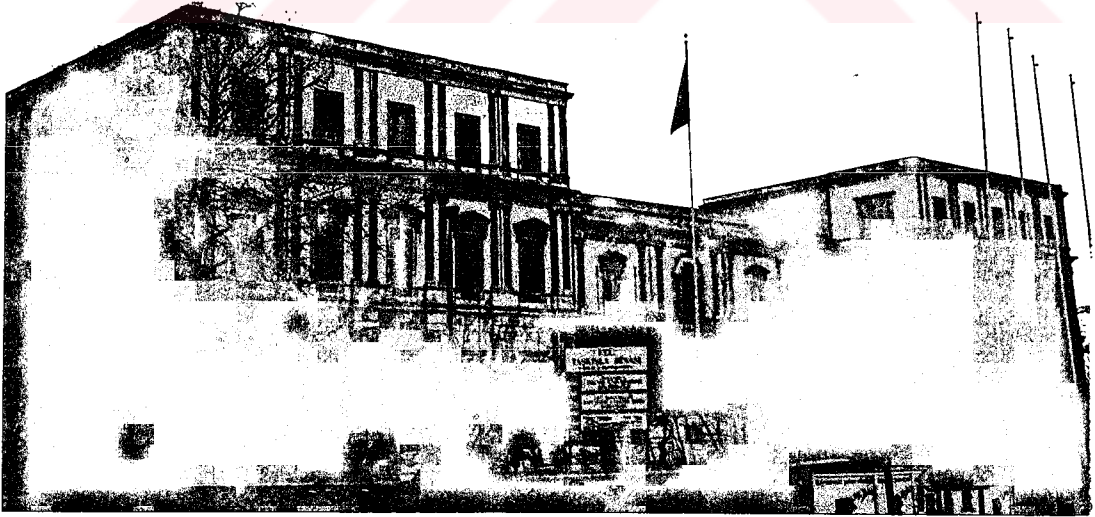
Ek B.9.Mecidiye Kışlası, Sol Cepheden Görünüş

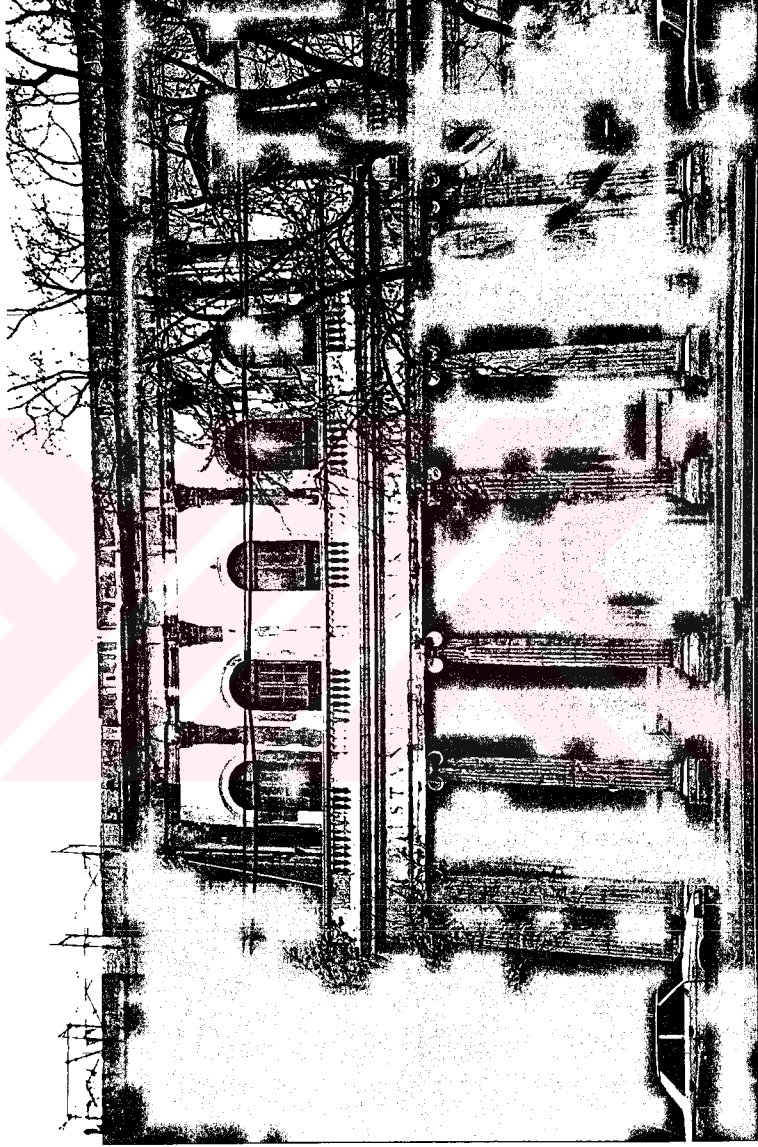
Ek B.10.Mecidiye Kışlası, Üstten Görünüş

Ek B.11.Mecidiye Kışlası, Batı Cephesinden Görünüş

Ek B.12.Mecidiye Kışlası, Güney Cephesinden Görünüş

Ek B.13.Mecidiye Kışlası, Giriş Bölümü

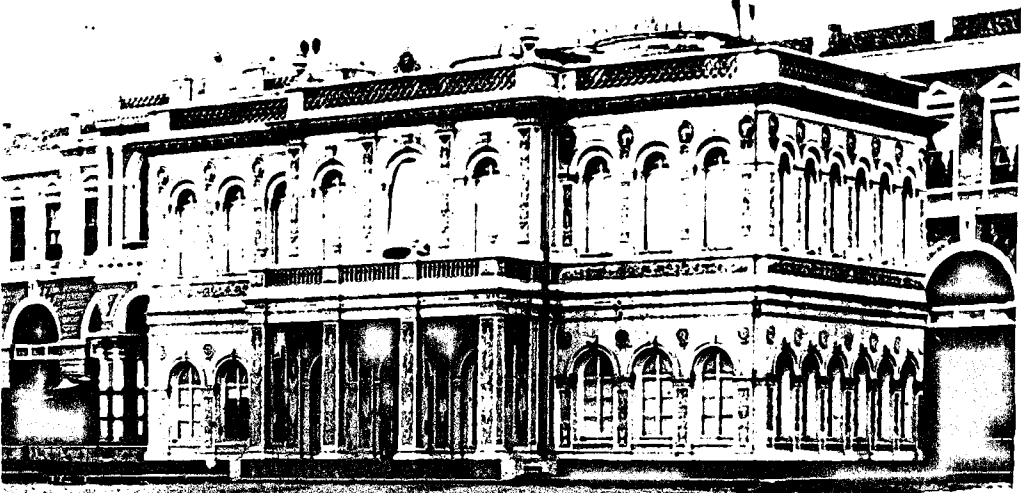
Ek B.14.Mecidiye Kışlası, Köşe Kulesinden Ayrıntı

Ek B.15.Selimiye Kışlası, Denize Bakan Cephe

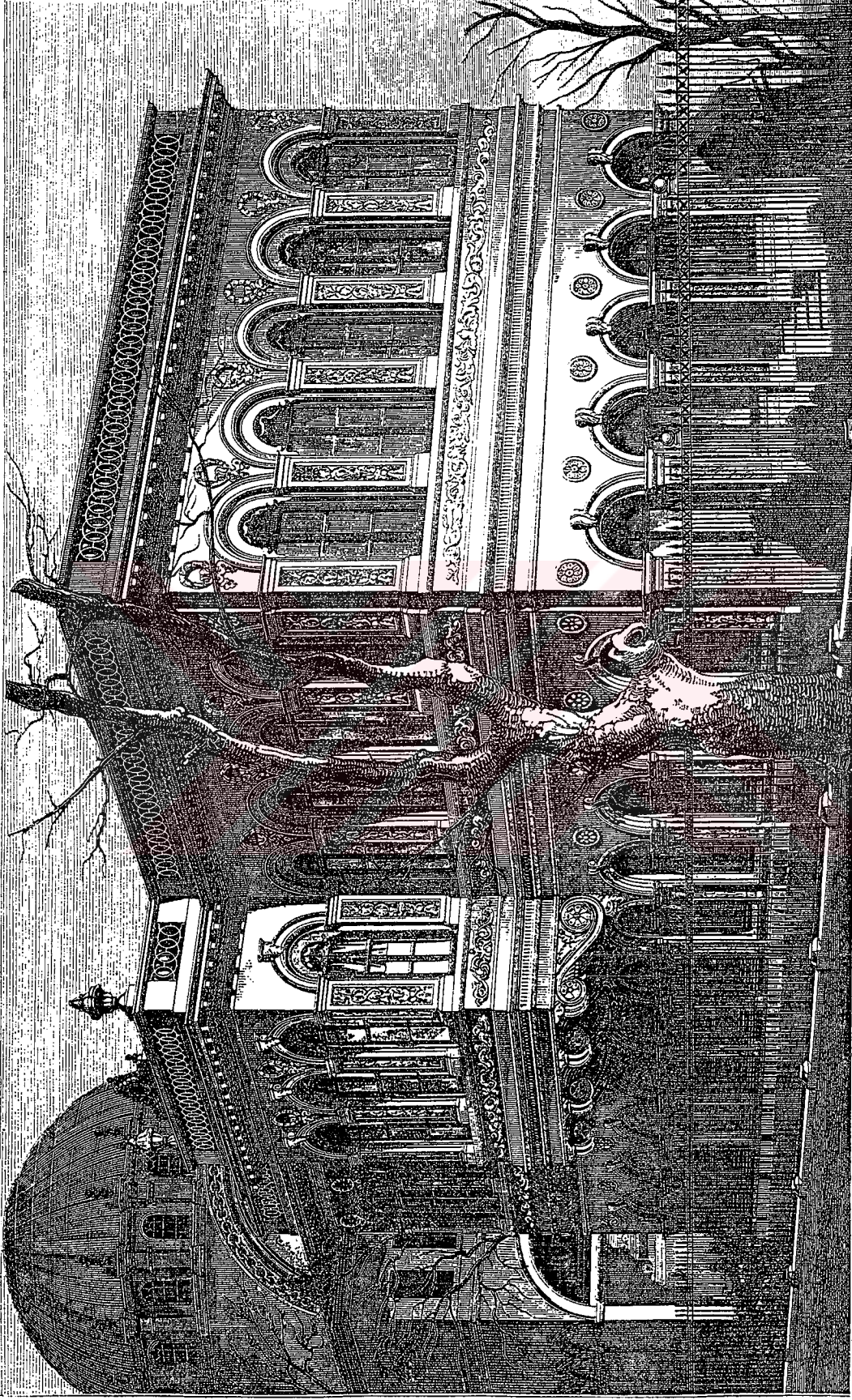
Ek B.16.Tophane-i Amire Hastanesi, Ön Cepheden Görünüş

Ek B.17.Tophane Kasrı, Denize Bakan Cephe

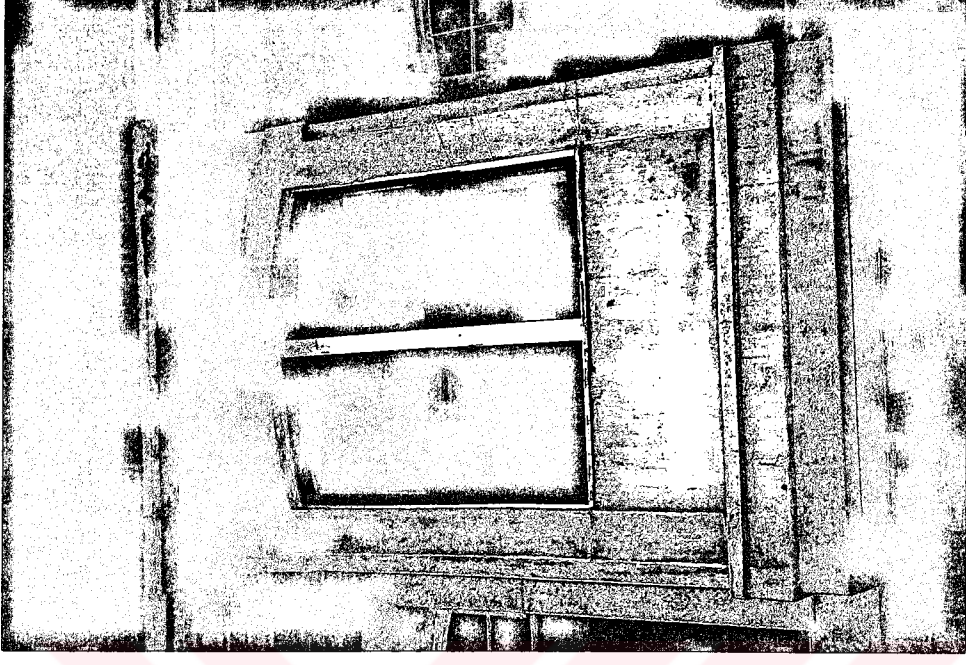
Ek B.18.Tophane Kasrı, Sağ Cepheden Görünüş

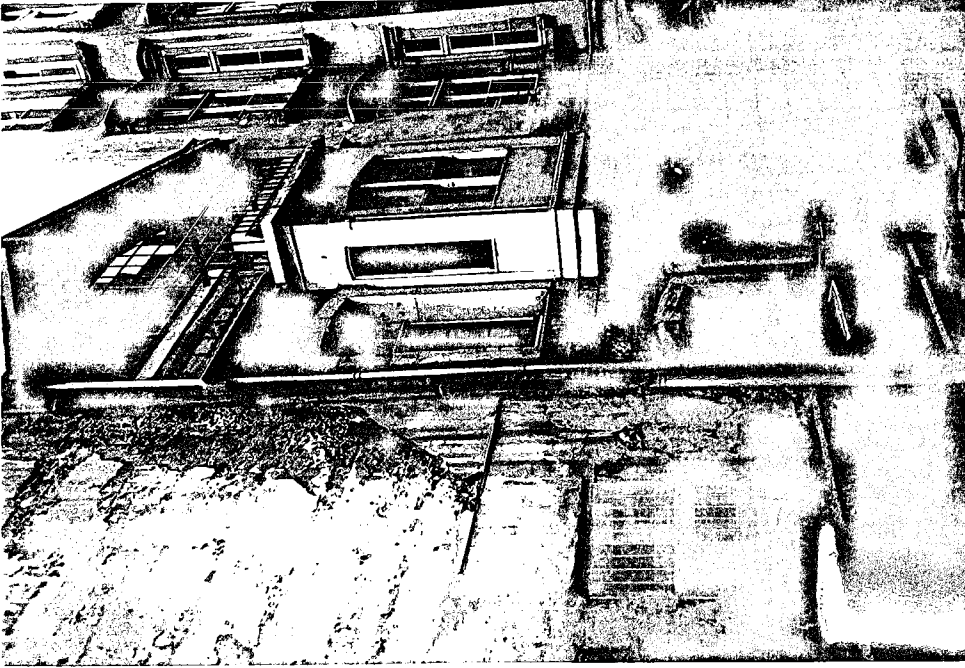
Ek B.19. Tophane Kasrı, Caddeye Bakan Cepheden Görünüŧ

Ek B.20.Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi, Giriş Kapısı

Ek B.22. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi,
İkinci Kat Pencere Detayı

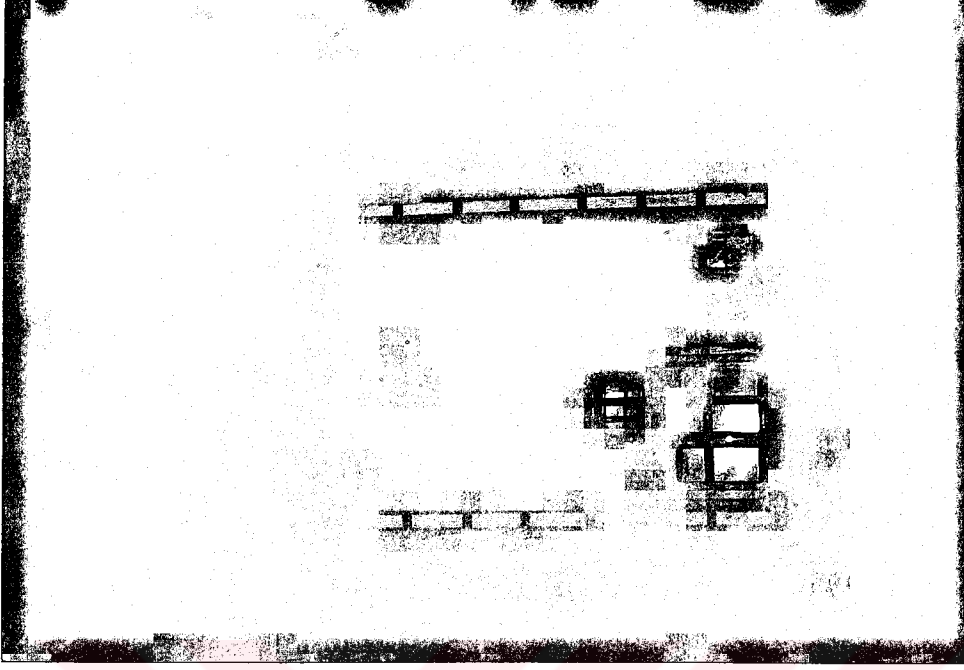
Ek B.21. Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi,
Ön Cepheden Görünüşü

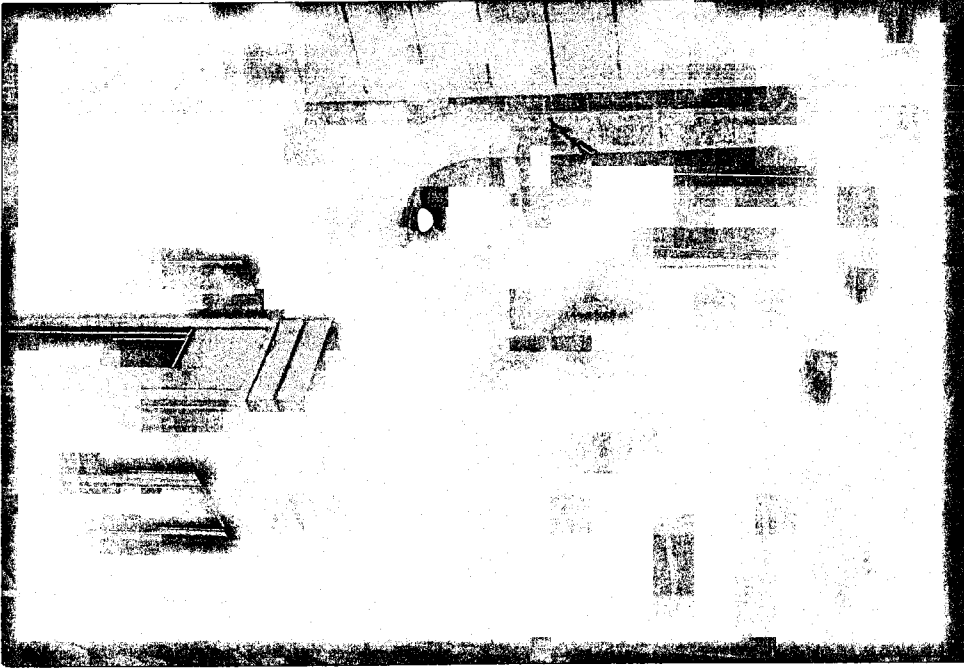
Ek B.24.Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi
İkinci Kat Pencere Detayı

Ek B.23.Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi
Ön Cepheden Görünüşü

Ek B.26.Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi,
Birinci Kat Pencere Detayı

Ek B.25.Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi,
Ön Cepheden Görünüş

Ek B.27.Kuledibi'nde Konsolosluk Hapishanesi,
Çatı Katından Görünüş

Ek B.28.Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları,
Ön Cepheden Görünüş

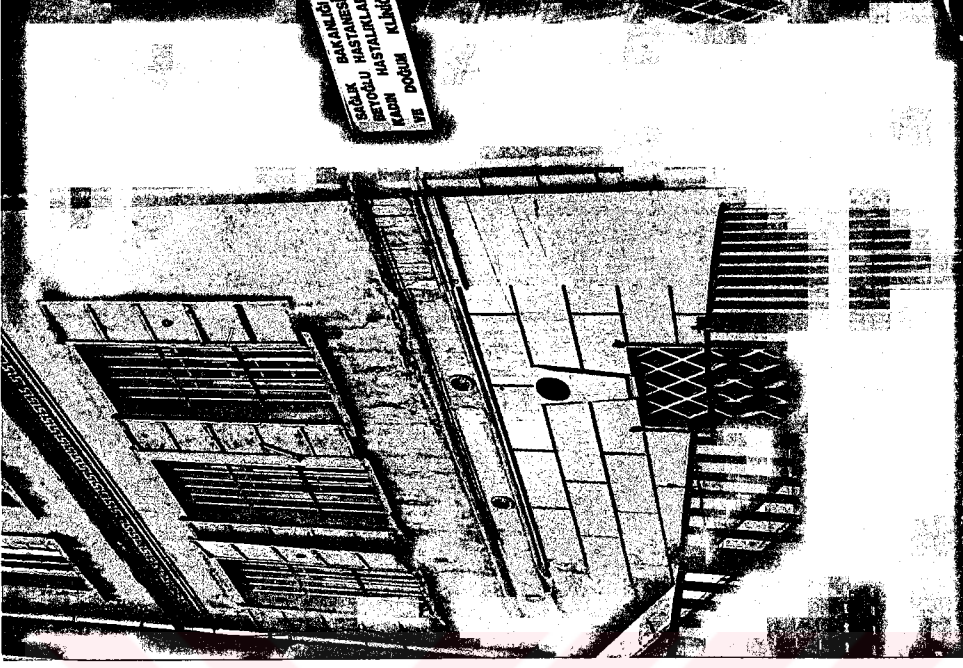
Ek B.29.Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları,
Giriş Bölümü

Ek B.30.Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları, Ön Cephe

Ek B.31.Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik
Büroları, Sağ Cepheaden Görünüş

Ek B.32.Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik
Büroları, Ön Cepheaden Ayrıntı

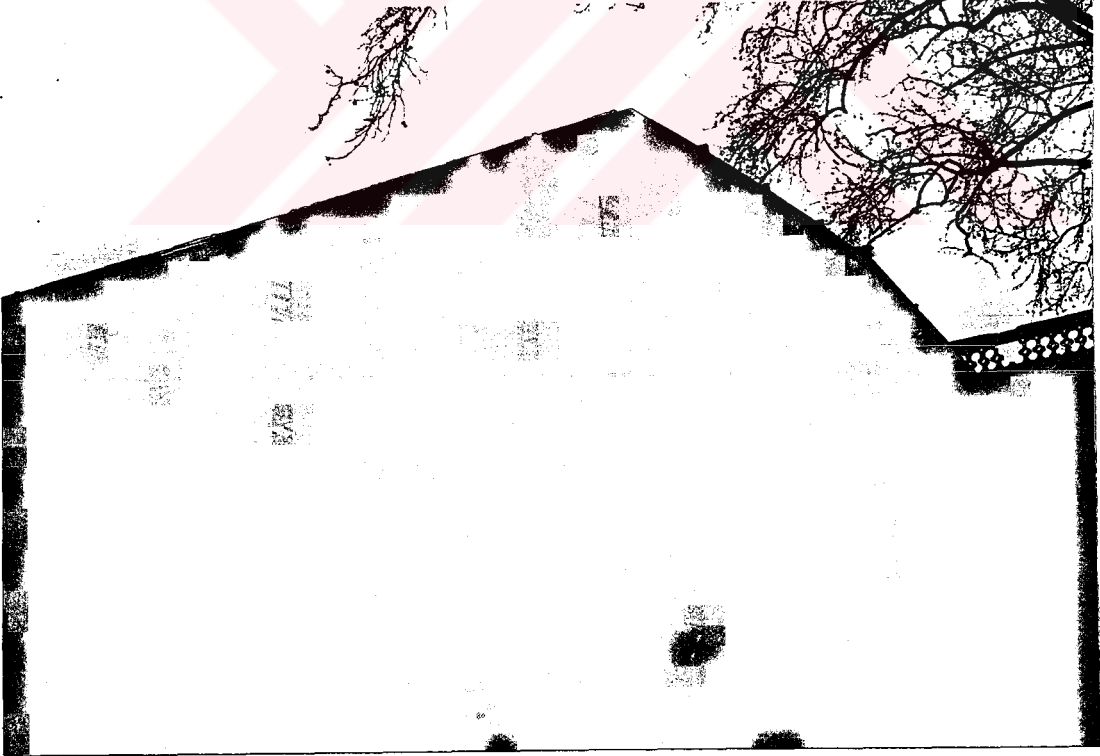
Ek B.33.Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik
Büroları'nın İngiliz Gemicileri Hastanesi ile Bağlantısı

Ek B.34.Kuledibi'nde Konsolosluk ve Gemicilik Büroları, Ön ve Sol
Cephelerden Görünüş

Ek B.35.Kış Bahçesi ve Alay Köşkü, Dolmabahçe

Ek B.36.Kış Bahçesi, Dolmabahçe

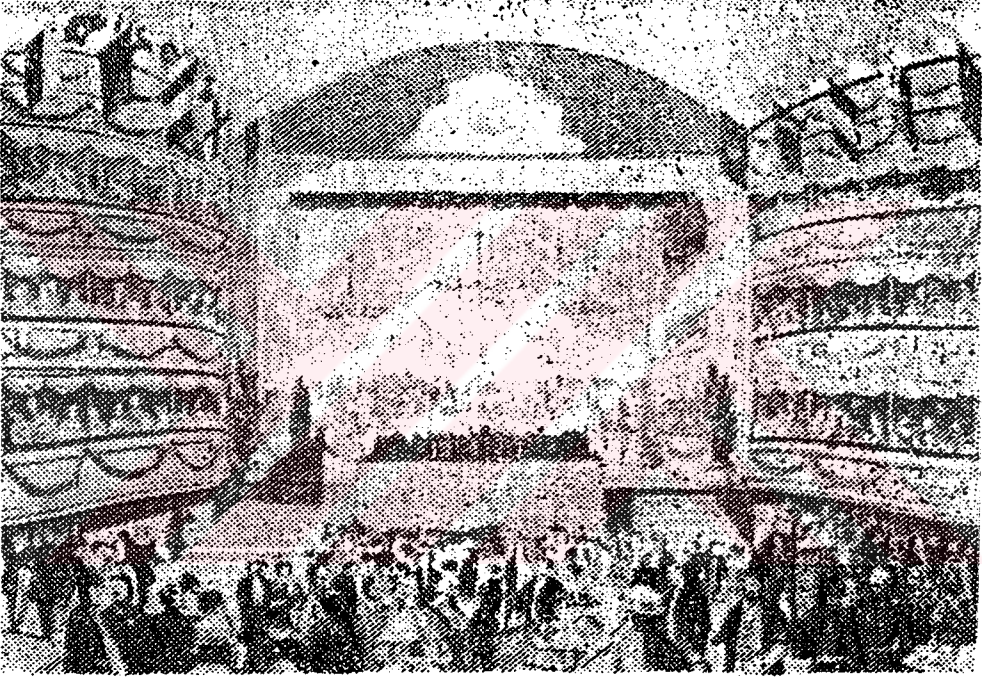
Ek B.37. Alay Köşkü, Dolmabahçe, Yan Cepheden Görünüş

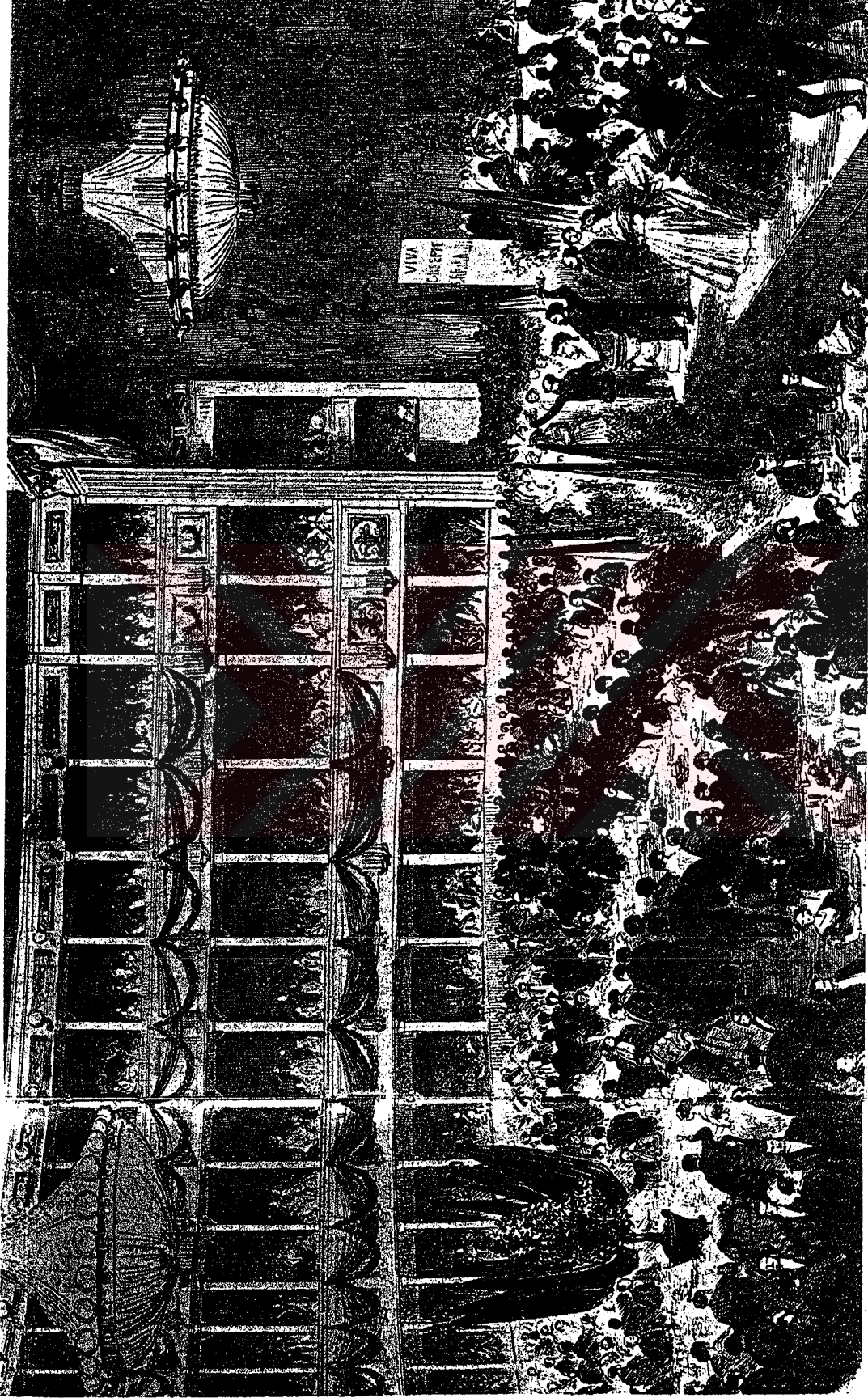
Ek B.38. Alay Köşkü, Dolmabahçe, Caddeye Bakan Cephelerden Görünüş

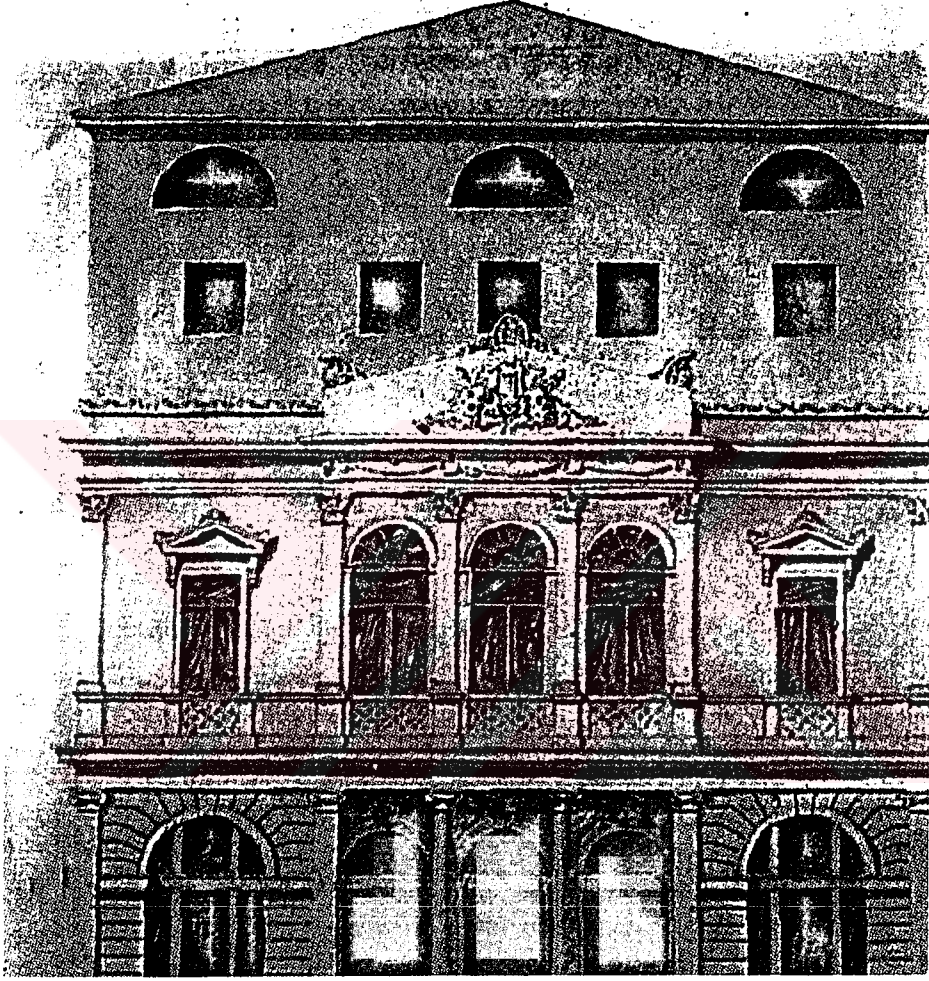
Ek B.39.Alay Köşkü, Dolmabahçe, Pencere Detayı

Ek B.40.Naum Tiyatrosu, İç Mekandan Görünüş

Ek B.4.1.Naum Tiyatrosu'nda Garibaldi Onuruna Verilen Ziyafet

Ek B. 42.Naum Tiyatrosu, Ön Cepheden Görünüş

ÖZGEÇMİŞ

11.06.1971 tarihinde Trabzon'da doğan Canan Hamzaoğlu, ilk öğrenimini burada tamamladıktan sonra orta öğrenimine İstanbul'da devam etmiştir. İstanbul Eğitim ve Kültür Vakfı Semiha Şakir Lisesi'nden mezun olan Canan Hamzaoğlu, 1990 yılında Mimar Sinan Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat tarihi Bölümünü kazanmış, 1994 senesinde ise aynı üniversiteden bölümünün birincisi olarak mezun olmuştur.

1994 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nün açmış olduğu Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans sınavını kazanıp bu üniversitede Mimarlık Tarihi konusunda yüksek lisans eğitimi almaya hak kazanmıştır. Halen aynı üniversitede yüksek lisans eğitimini sürdürmektedir.